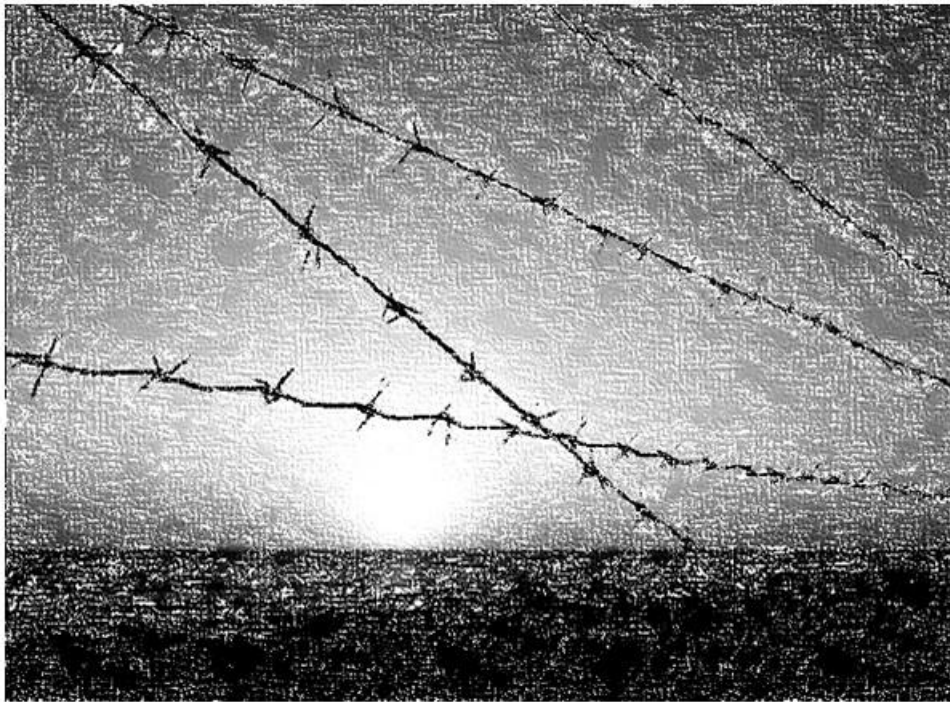

SÖTÉT NAPOK- FEKETE ÉVEK

Antológia

**Megemlékezés és tiszteletadás a
Nyíregyházáról a GULAG-ra elhurcolt
polgári lakosság emlékére**

E-könyv

TEMI Móricz Zsigmond
Művelődési
és Ifjúsági Ház Alapítványa

SÖTÉT NAPOK- FEKETE ÉVEK
Megemlékezés és tiszteletadás a Nyíregyházáról a
GULÁG-ra elhurcolt polgári lakosság emlékére.

Szerkesztési, könyvkiadási munkák:
PegazusTv Média és Oktató kft.

Felelős szerkesztő: Petrusák János
Olvasószerkesztő: Petrusák Magdolna

E-könyv: PDF
ISBN 978-963-89760-5-5

SZABADON LETÖLTHETŐ, TERJESZTHETŐ!

A program az **Emberi Erőforrások Minisztériuma – Emberi Erőforrás Támogatáskezelő támogatásával** valósul meg, a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékére keretében.

A program végrehajtója: **TEMI Móricz Zsigmond Művelődési és Ifjúsági Ház Alapítványa, Nyíregyháza.**

Felelős vezető: Cseh Sándor igazgató

Projektfelelős: Szegedi Sándor

Honlap: www.temimoricz.hu

KÖSZÖNTJÜK AZ OLVASÓT!

A Könyv alkotói, kiadója és szerkesztőbizottsága nevében szeretettel köszöntünk minden Olvasót!

Mert egy könyv, akár elektronikus, akár nyomtatott, attól lesz könyv, mert van olvasója. Aki legalább olyan fontos, ha nem fontosabb, mint a szerző. Hiszen a szerzőnek gondolatai vannak, amelyeket önmagának is elmondhat, nem kell ahhoz könyvet csinálni, viszont olvasó-olvasók nélkül bármely könyv csupán meddő anyag, papír, festék, vagy épp' elektronikus jelek sokasága...

Ezért örülünk, hogy Ön, Tisztelt Olvasónk, ránk szán az idejéből, hogy meghallgassa, elolvassa gondolataink.

Könyvünk (bár az egész világot nem ismerhetjük, tehát elképzelhető, hogy van már hasonló, de a magyar kiadványok között nincs túl sok ilyen) különleges. Nem témájában, hanem szerkesztési módjában-módszerében különleges, ezért is éreztük szükségét a szerkesztőbizottsági előszónak.

A GULAG-GUPVI témával kapcsolatban több kiadvány is készült, elsősorban persze a rendszerváltás óta. Viszont ezen, más kiadványok vagy dokumentum-kötetek, vagy visszaemlékezések, több közülük tanulmány-esszé, és néhány szépirodalmi igényű, vagy esetleg könnyed lektúr, kalandos történet. Vagy-vagy, talán. (Igaz, van olyan merész, aki dokumentum-kötetet hirdet, mégis visszaemlékezéseket és még verseket is szerkesztett kötetébe!)

Mi, a Sötét napok-fekete évek antológiával – az antológia eredeti jelentése szerint is, amely válogatás, összegyűjtés – egyszerre többféle műfajjal is emlékezni kívánunk, és emlékeztetni az Olvasót a szovjet kényszermunkatáborokba hurcolt honfitársainkra és nemzetársainkra.

Az emlékezéshez felhasználjuk a történelmi tényadatokat, a dokumentumokat ugyanúgy, mint az ezen adatok megértését, összefüggéseit feltáró tanulmányokat, esszéket. Persze vannak a könyvben visszaemlékezések és a történelmi, lelki tényekből táplálkozó fikciós művek egyaránt. Hogy így együtt alkossanak az írások – és fotók meg a mellékletet képező dokumentumfilm – egy érzelmi állapotot.

Mi volt a célunk? Egyszerűen az, hogy gondolkodjunk el azon, milyen volt az élet 1944-45-ben, amikor egy idegen hatalom – a németek után újból – magyar állampolgárok és határon túli magyar nemzetiségűek ezreit hurcolta el, büntetésül. A bünteleneket büntette újból egy nagyhatalom. Nézzük a dokumentumokat, olvassuk az írásokat, és gondoljuk el, milyen volt, milyen lehetett az elhurcoltak élete, s milyen az itthon maradtaké...

Olvassunk, gondolkodjunk, emlékezzünk, érezzünk!

Az érzés lélekrezdülés. Aki meghalt, teste elporlad, mint ahogyan a korról szóló dokumentumok is széjjelmállanak. De akire emlékezzünk, amely eseményről beszélünk, az bennünk és a jövő generációkban is benne marad. Szomorú, vészterhes idők voltak azok, de ne csak a fájdalomra emlékezzünk, hanem a hősies küzdelemre, a túlélők küzdelmére, és a nagy küzdelemre, amelyben a nemzet mégis megmaradt.

Az antológia szerkesztői

Gutléber Magda
A SZÍVEM IS FÁJDALMASAN DOBOG...

A szívem is fájdalmasan dobog,
Ha hallom a szót: málenkij robot.

A nagy háború még nem ért véget,
Már ezzel kínozták a magyar népet.
A felszabadító, hős szovjet sereg
Kis munkára hívott embereket.
Öreg, férfi, nő, gyerek dolgozott,
De a „kis munka” mégsem fogyott.

Marhavagon, vonaton utazás,
Szovjet Gulag a végállomás.
Őrök hangja: Davaj, kifelé!
Terelték őket a barakkok felé.
Munka, munka, egy kis eleség,
Ami ott volt, csupa szenvedés.

A foglyok közt nem volt más szabad,
Egyedül a pusztá gondolat.
Mi van otthon? Élnek a szülők?
Várják-e vajon még haza őt?
Sóhajuk szállt a Kárpátokon át,
Elérte a meglopott hazát.

Kényszermunkában az évek teltek,
A szegény foglyok már nem is reméltek.
Egyszer híre jön: Sztálin halott!
Az új vezető bezár minden Gulagot!
A foglyok szeméből könny pereg,
Hazamehetünk végre, emberek!

Vár az otthon, a család, a haza,
Boldogság lesz elérni oda!
A vonat szalad hegyen, völgyön át,
Végre eléri a hazai határt.
De itthon már dúl a Rákosi-kor,
Abban élni nem öröm s mámor.

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK
Antológia

A szovjetet csak dicsérni lehetett,
A Gulagról senki szót sem ejthetett.
A történelem feledett ezt-azt, itt-ott,
A munkatáborokra sűrű fátyol hullott.
A rendszerváltás után fellebbent a fátyol,
Kiderült az igazság a Gulag-táborról.

Hatszáz ezer magyar az érintett,
A sógorom apja is ott szenvedett.
Ezért a szívem is fájdalmasan dobog,
Ha hallom a szót: málenkij robot.

FÁJÓ EMLÉKEZET: GULAG-GUPVI

Alig van, vagy talán nincsen is olyan magyar család, amelyben ha azt mondják, hadifogság, ne tudnának személyes vagy rokoni történeteket. 10 millió magyar, a határokon túli testvéreinkkel együtt 14 millió magyar közös fájó emlékezete a szovjet hadifogság, az építőmunkának csúfolt büntetőmunkára hurcoltatás, majd sokak számára az '56-os deportálások is.

SZÉPÍTŐ SZÁNDÉKOK ÉS A TÉNYEK

Még mindig vannak olyan magyar történészek (is) és doktori iskolai hallgatók, akik mentegetik a Szovjetuniót a hadifogoly-GULAG-GUPVI munka- és megsemmisítő táboraik kapcsán. Pedig a gyalázatot, ezt az emberiség elleni bűncselekményt sosem szabadott volna, és sosem szabadna mentegetni, bagatellizálni, bárki is követte azt el, legyenek az atrocitást elkövetői németek, magyarok vagy oroszok. Hiszen a hadifoglyok – az első világháború előtt aláírt Hágai, majd a '29-es és a '49-es Genfi egyezmények értelmében: „4. Cikk, A) A jelen Egyezmény értelmében hadifoglyok a következő csoportok valamelyikébe tartozó és az ellenség hatalmába jutott személyek: 1. Valamely összeütköző Fél fegyveres erejének, valamint az ezen fegyveres erők részét alkotó néphadnak (milícia) és önkéntes csapatteknek tagjai. 2. Az egyéb néphadnak (milícia) és önkéntes csapatteknek tagjai, ideértve a szervezett ellenállási mozgalmak tagjait, ha azok valamely összeütköző Félhez tartoznak és a saját területükön belül vagy azon kívül tevékenykednek, még ha ez a terület megszállás alatt áll is (...)” – megfelelő bánásmódra jogosultak, a polgári személyeket internálni lehet, de hadifogolyként fogságba vetni nem. A szovjet hadsereg pedig nagyszámú magyar polgári személyt is hadifogolyként kezelt, továbbá „jóvátételként” szovjetunióbeli munkatáborokba hurcolt el. A hadifoglyok és a polgári lakosság meggyilkolása agyondolgoztatással, alultápláltsággal vagy tömeges kivégzésekkel és megtizedelésekkel szigorúan tilos lett volna – már akkor is. Még egyszer: én nem mentegetni szeretném a német, vagy magyar katonák által elkövetett tetteket, hiszen a német vagy magyar katonai és politikai felelősök nagy része elnyerte már büntetését, hanem a tényre világítok rá, miszerint meg nem engedhető bánásmód szovjet részről is előfordult. Méghozzá nem csak a világháború idején: a Vörös Hadsereg '56-ban is ejtett „hadifoglyokat”, bár azokat „kirándulóknak” nevezve hurcolta el a Szovjetunióba.

A világ, bár a GULAG-GUPVI táborrendszerről tud, de szemérmesen hallgat. Az úgynevezett nyugati szövetségesek számára – hiába is lett már szinte a világháború befejezésének a másnapjára potenciális ellenfélle a Szovjetunió – a vörös birodalom a nagy keleti szövetséges volt. Sok nyugati – politikus és újságíró, meg más véleményformáló – érezhette úgy, hogy ha a sztálini vörös

államot kritizálja, akkor a fekete államnak, a német náci államnak ad igazat, legalábbis a fekete terror bűneit kisebbíti. Pedig el ne felejtjük, a terror mindenféleképpen terror, akármilyen színezésű és ideológiai megfogalmazású. A terrort el kell ítélni, de sajnos se akkor, háromnegyed évszázada nem tették meg, se azóta nem teszik. Látszik ez abból is, hogy ma a náci jelképek – helyesen! – betiltott önkényuralmi jelképek, s retorziót szenved el az, aki nyilvánosan és önkényesen használja – tehát nem történelmi képként filmben vagy könyvben –, viszont a vörös csillagot a nyugat újságírói és politikusai vehemensen védik. A vörös csillag a nyugat számára nem önkényuralmi jelkép!

A most már jó ideje a magyar közgondolkodást is formáló – formálni kívánó – nyugat-európai ismeretterjesztő kiadványok és filmek, csatornák és magazinok még magát Sztálint is mentegezni kívánják, tisztelet a kivételnek. (De hát mit is várhatunk egy olyan kultúrkörtől, amely Liberatorknak, azaz Szabadsághozónak nevezte el stratégiai bombázóját, városok szőnyegbombázóját és lángba borítóját!)

Nézzük viszont, hogy a mai Magyarország hogyan emlékezik. A nép mindig is emlékezett, hiszen az emberek mindig tudták, mi fáj nekik, mi a rossz, legfőleg ha félték a hatalom retorziójától, nem mondták ki.

Magyarországon – szinte a világháború vége óta a kilencvenes évek bekövetkeztéig – egyöntetűen a hatalom és a közszej is „felszabadítóknak” nevezte a Vörös Hadsereget és a Szovjetuniót. Pedig az 1980-ban megjelent Kolibri Könyvek – gyermekeknek szóló ismeretterjesztő sorozat – A győzelem fegyverei című könyve is (írta: Matthaeidesz Konrád, rajzolta: Kondor Lajos) – korrektül – Budapest bevételéről ír, s Budapest Bevételéért emlékéremről, amelyet a győzedelmes vörös had a tagjai számára osztogatott. Tehát a szovjet terminus nem felszabadítás, hanem bevétel és elfoglalás volt. S az orosz szövegekben a városparancsnokságokat megszálló parancsnokságoknak nevezték.

A Vörös Hadsereget heroizált felszabadítóknak a Vörös Hadsereg nyomdokán hatalomra kerülő baloldaliak nevezték, akiknek uralma alatt tiltott volt a heroikus képet rombolni. Pedig alapvető igazság, hogy a világ bármely nemzetiségű katonája nem szereti az ellenséget, sőt az ellenséges állam katonái egyedein túl annak az államnak polgárait sem kedveli túlságosan. Arról a pszichológiai tényről nem is szólva, hogy akinél fegyver van, az használni akarja, sok katona meg legkönnyebben a fegyvertelen polgársággal szemben erőszakoskodik. Élelmet, órát és egyéb értéktárgyakat szerez, nőkkal erőszakoskodik, velük mulatásra, táncra kényszerít, vagy leggyengébb esetben röplapjai elfogadására, filmjei megnézésére szólít fel.

Egy megszálló hadsereg esetében, különösen, ha egy elhúzódó háborúban fegyverrel száll meg egy területet, döntő jelentőségű a katonaegyének és tisztjeik kulturáltsága, és leginkább politikai vezetőik és propagandájuk visszafogottsága. Sajnos ilyesfajta visszafogottságot és önfékezést az orosz vezetőkről nem lehet állítani, propagandájuk meg egyenesen az atrocitások

elkövetésére buzdított, mégis – ezt el kell mondani! – az orosz katonaegyének nagy százalékának embersége, tisztjeik jó részének kulturáltsága sokat segített. Azaz a hazánk területén harcoló több százezernyi orosz katonatömegeből a nagy többség kívül maradt az értelmetlen pusztításon és erőszakoskodásokon, de ha csak 10 százaléka volt is – az elsősorban italozás után – bevaduló, akkor az egy hatalmas katonatömeget ad ki!

(Viszont egy éppen nyíregyházi író nő agyréme, amely szerint minden orosz katona megerőszkolt legalább egy-két magyar nőt... hát szorozzunk már! – butaság!)

Ami viszont a Vörös Hadsereget nem menti, mert magát a Szovjetuniót nem menti, az a politikai elhatározás a pusztításra.

A vörös állam államilag lerabolta a magyar ipart és mezőgazdaságot (bár nagy kegyesen néhány értéktárgyat ajándékként visszaadott), a megszállt területek lakosságát is büntetni akarta, méghozzá internálással és munkatáborokba hurcolással. S ott hosszú évekig történő dolgoztatással. Bár lehet mentegezni ezért a Szovjetuniót, elsősorban a világháborús vérvesztése miatt fellépő munkaerőhiánnyal, de a polgárság elhurcolása semelyik hadijogban nincs benne.

És itt jön a szovjetek mellett az úgynevezett nyugati demokraták és „emberbarátok” felelőssége: az amerikai, angol és francia vezetők nagyon jól tudták, mi történik, de nem hogy visszafogni szándékoztak volna az oroszokat, hanem készségesen kiszolgáltatták kényük-kedvüknek a sztálini rémuralom elől menekülő emberek százezreit – elsősorban oroszokat és ukránokat, de lengyeleket és magyarokat is löktek át a vörösökhöz.

A kép tehát meglehetősen sokolvasatú lehetne, ha nem a humánus és a polgári meg katonai jog oldaláról olvassuk.

A humánus és a jog ezeket a cselekményeket, amelyeket a szovjethatalom elkövetett, egyértelműen elítéli, nem engedi.

Tehát szólni, ha már szólhatunk ennyi év után: kötelesség!

Hogyan szólt hát az elmúlt évtizedekben a magyar oldal?

Az egyik doktori disszertációban például – bár írja a munkáját „néhai elhurcolt nagyapái” emlékére állítja – még mindig a régi beidegződés köszön vissza: a német-magyar fasiszta, rossz, bűnös, a szovjet viszont csakis jó lehet. Bár oroszországi kutatásaira támaszkodva leírja, „A hadifogolytábor-rendszer fennállása alatt, az 1939 és 1956 közötti időszakban a Belügyi Népbiztosság/Belügyminisztérium (NKVD/MVD) kötelékében mintegy 500 hadifogolytábor, több mint 2000 táborrészleg, és közel 400 munkászászlóalj működött”, máris mentegezi az oroszokat. Leírja az SS kegyetlenkedését, és egy adatot citál, miszerint „a korabeli számítások szerint >a német fasiszták és csatlósai< pusztítása 975,3 milliárd rubelnyi összeget tett ki, az ország európai része romokban hevert. A Szovjetunió embervesztését nézve, ha csak a mára

már konszenzussá vált 27–28 milliót vesszük, akkor is érvényes az ijesztő megállapítás: ilyen hatalmas veszteség nem ért még egyetlen más országot, népet sem." A hadifoglyokról szólva pedig megjegyzi: „A német számítások szerint 5,7 millió szovjet hadifoglyot ejtettek, amely létszámból a háború végére 2,4 millió volt életben, mintegy 3,3 millió (azaz 57 %!) pusztult el náci fogságban, a meghaltak közül 2 millió körülire tehető azoknak a száma, akik a háború első 6–8 hónapjában pusztultak el a nácik tudatos népirtó politikájának következtében." Jegyezzük meg az 57%-os arányszámot, amely valóban borzalmasan magas arány. Csakhogy a németek fogságából kikerülő szovjet hadifoglyokról szólva a leendő történelem tudományos doktor megfelejtkezik arról, hogy Sztálin és a szovjet vezetés a magát hadifogságba adó orosz katonát ellenségnek tekintette. Tehát a visszaszerzett bajtársaikkal nem bántak kesztyűs kézzel, sőt Sztálin még a saját fiát is, miután az hadifogságba esett, megtagadta.

De most nézzük a tanulmány szerinti orosz oldalt, ott hogyan nézett ki a hadifoglyokkal való bánás.

„A Szovjetunió a háború során összesen 4,37 millió hadifoglyot ejtett, amely létszámból az átvilágítás, ellenőrzés után mintegy 600 000 főt már a frontvonalban elengedtek. Ezek többsége olyan, nem német nemzetiségű személy volt, akiket erőszakkal soroztak be a német hadseregbe. A frontokon működő gyűjtőállomásokról a Szovjetunió hátországi táborába mintegy 3,777 millió hadifoglyot irányítottak. Az NKVD adatai szerint azonban a táborokban 3,486 millió hadifoglyot regisztráltak. A több százezres különbség abból adódott, hogy 220 ezerre tehető azon szovjet állampolgárok száma, akik Németország oldalán harcoltak, őket és 14,1 ezer háborús bűnöst különleges táborokba küldtek, és körülbelül 57 ezer fő halt meg útközben. A kutatások jelenlegi állása szerint a Szovjetunióból repatriáltak száma 2,8–2,9 millió, a fogságban meghaltak száma 580 ezer. A szovjet fogságba került 3,486 millió külföldi hadifoglyoknak a 15–18 %-a halt meg, ami kb. egyharmada a náci táborokban meghalt szovjet hadifoglyoknak.” – Legalábbis a szovjet történészek szerint!

A Rubicon szerint viszont: „a szovjet hatóságok tervszámokkal érkeztek Magyarországra. Az anyagi zsákmányon, továbbá a rendes és jogszerű jóvátételen túl a Szovjetunió munkaerő-szükségletének egy részét is a legyőzött országok polgáraiból igyekezett kielégíteni. Ugyanakkor a megszállt területek pacifikálása és a tömeges megtorlás politikája is a tömeges elhurcolásba torkollott. (...) A Szovjetunióba szállítottak feltehetően legnagyobb csoportját a valódi hadifoglyok alkották, bár nagy részük már fegyver nélkül került fogságba. Sokan ugyanis hittek a Vörös Hadsereg szabad eltávozását hirdető röplapjainak, és a gyors hazajutás reményében megadták magukat. Hadifoglyok lettek azok is, akik a németek és a nyilasok garázdálkodását megsokallva vagy a kedvezőbb bánásmód kiérdemléseért fegyverrel a kézben, harcra készen álltak át a szovjet alakulatokhoz. Mintegy 250 000 honvéd pedig – a háború utolsó napjaiban a nyugati zónák felé igyekezve – Németországban esett szovjet fogságba. (...) A Központi Statisztikai Hivatal

1946-ban, az addig beszerzett dokumentumokra támaszkodva, 600 000 főben adja meg a deportáltak seregének nagyságát."

A katonák mellett tehát minimum 350 000 polgári személyt is elhurcoltak, német nemzetiségűeket, veszélyesnek tartott polgári politikusokat, szintén nagyon veszélyesnek tartott értelmiségieket – a falusi tanítókra, városi tanárookra szinte vadásztak –, továbbá munkaképesnek látszó férfiakat és sokszor asszonyokat is elvittek. Volt, amikor – édesapám visszaemlékezése szerint – megállt a vasúti átjárónál a hadifogoly-szerelvény, kilöktek két hullát, majd az orosz katonák a vasútnál álló első szekérről leemelték a kocsi és a kislát. (Ők sohasem kerültek elő. Hogy mi lett velük, nem tudja senki, ahogyan azt sem derítették ki, kik voltak a hullaként kilököttek.)

Az elhurcoltak – különféle jogcím szerint – számát 600 000 fővel valósnak fogadhatjuk el. Azért is joggal tehetjük ezt, mert hiszen alig van olyan magyarországi család, amelynek emlékezetében ne élne szovjet hadifogságba hurcolt vagy „GULAG-fogoly” rokon alakja, akik közül fájdalmasan sokan sohasem jöhettek haza, családjukhoz, szeretteikhez.

Még a mértéktartó Rubicon is megjegyzi: „A galíciai Szamborban mintegy 20 000 kárpátaljai magyar van eltemetve. Mindez csak ízelítő volt abból, ami az elhurcoltakra várt a Szovjetunió belsejében.” Azaz, a fentebb említett 600 000 fő „csupán” a trianoni Magyarországra vonatkozik, magyarokat viszont a környező országokból is hurcoltak el, és amint láttuk, sokukat tömegével meggyilkolták.

A környező országok: a győztessé avanszált Szlovákia (mintha Tiso nem is lett volna) és a szintén győztessé lett Románia „nemzetiségi politikája” miatt is igyekezett minél több magyartól megszabadulni, már ha munkaerőt úgyis kell adni a nagy Szovjetunióknak. Jugoszlávia pedig saját maga ítélkezett kb. 50 000 délvidéki magyar sorsa felett, kivégezve őket, ugyanennyiket meg munkatáborba zártak. Egy asszony például 1948-ban így ír: „jugoszláviai magyarok lágerba vannak téve, és nem tudják, mi lesz velük”. Ezen kívül a csehszlovákiai magyarságot megalázó és sújtó Beneš-dekrétumok áldozatainak célállomása bár nem a Szovjetunió volt, de 100-120 000 magyar jogfosztása és szétszórattatása legalább olyan aljas cselekedet.

GYŰJTŐTÁBOROK

A fellelhető visszaemlékezések szerint a foglyokat a fogságba ejtés helyétől legtöbbször gyalogmenetben, ötös sorokban, általában 4-500, de esetenként az 1000 főt is meghaladó csoportokban, egy vagy több napon át hajtották a gyűjtőtáborokig. Az út, a sokszor –10 – –15 C fokos hidegben nagy megpróbáltatás elé állított civilt és legyengült, sokszor sebesült katonát egyaránt. A foglyokat a fogságba ejtés helyén és útközben is sokszor „megzabrálták”, azaz tiltott a tárgyak után történő motozás ürügyén elvették még meglévő értéktárgyaikat: leginkább órát akartak, ezüst-arany tárcát, pénzt vagy élelmet. De ilyen zabrálásnak eshetett áldozatul a bunda, a

vastagabb kabát, a jó cipő, a csizma. Volt olyan is, akit majdnem meztelenre vetkőztetve hajtottak tova, egészen addig, míg össze nem esett. Ott aztán egy sorozattal végeztek vele.

Voltak a menetben egész rokonságok, családok, munkahelyi közösségek is, aszerint, hogy kik, hol és milyen módon kerültek a győztesek karmai közé. Példának okáért (de nem egyedi eset volt) az a nyíregyházi 250–300 fő vasutas, akiket a vasúti pályaudvar térségéből hurcoltak el, illetve a 24 fő postás, akik az 1-es posta épületének helyreállításakor kerültek szovjet fogságba. Értsd jól: a vasutasokat és postásokat a vörös katonák „kicsi helyreállítási munka” ürügyén összeterezték, megdolgoztatták, majd „jutalmul” rabságba hurcolták.

Voltak, akiket lakásukból, munkahelyükről vagy az óvóhelyről vittek el, másokat „egyszerűen” nem engedtek el – mint a fentebbi vasutasokat és postásokat – a málenkij robotról. Ha valaki meghalt, ahelyett az út menti házakba betörve, vagy a közterületen ácsorgók közül állítottak be a sorba másokat. Csak hogy meglegyen a pontos létszám.

Az egész napos menettől kimerült, éhes-szomjas, sokszor beteg embereket a hideg-jeges tarlókon fektették le, volt, amikor hóba-sárba. Aki nem akart lefeküdni, azt lelőtték. Még szerencsések voltak azok, akik istállóban, romházban vagy birkahodályban pihenhettek le.

A szökési kísérletet veréssel – kollektív veréssel – vagy tizedeléssel büntették. Azaz ha egy fáradt ember kiesett a sorból, meglehet, szökésnek minősítették, mire a csoportból mindenkit – gyereket és öreget is – megverték, vagy éppen felsorakoztatták a népet, s minden tizediket kiszámolták, hogy agyonlőjék.

Az élelmezés a menet alatt az őrségtől, jobban mondva az őrszemélyzet parancsnokától függött. Volt olyan, aki megengedte az élelem elfogadását, miközben lakott helyeken vonultak át, mások szigorúan megtiltották a foglyok megközelítését. Ekkor a kerítések mögül dobáltak kenyeret, élelmet a menetelők közé, de volt olyan őrszemélyzet, amely már erre is megtorlást alkalmazott. Az élelem-dobálókat, vizet kínálókat vagy a foglyokhoz szólókat puskatussal megütötték, sokakat nyomorékká vertek, szuronnyal megdöfködtek, vagy rájuk is lőttek, esetleg beállították azokat is a sorba.

A megpróbáltatásokkal teli út után a gyűjtőtáborok sem kínáltak, még Magyarország területén sem, enyhülést. Gödöllőn és Debrecenben például teljes volt a zsúfoltság. Az emberek verekedtek – az őrök legnagyobb örömére – minden talpalatnyi hálóhelyért, a mellékhelyiséghez jutásért, és leginkább a vízért, élelemért.

Az ilyen gyűjtőtáborokban tetvek, poloskák és egerek, patkányok is nagy számmal voltak. Sokan fertőzést kaptak, amibe belehaltak.

A továbbszállítás előtt a foglyok állapotát megpróbálták feljavítani, amelybe a testmozgás – udvaron, fegyveres felügyelet melletti – körbe-séta engedélyezését és a „jobb” élelmezést is beleértették. A menü: olajos

hordókban főzött rothadt krumpli és marharépa-leves mellé napjában egyszer kaptak fekete, szűrös és ragacsos kenyeret. Ennyi. Étkészlet nem volt, a foglyok virágcserepekből, bögrékből szürcsölték az ételt, mások lábost, vagy mosdótálat ültek körül.

A táborok túlszűfoaltsága, a rossz táplálkozás, az evőalkalmatosságok hiánya, illetve közös használata és a mostoha higiénés körülmények következtében a legyengült szervezetű emberek között elképesztő mértékben aratott a halál. Gyorsan terjedt a vérhas és a kiütéses tifusz. Orvos és orvosság nem volt. Ha valaki a foglyok között felfedte, hogy ő orvos, még ha „csak” fogász is, azt az oroszok azonnal elvitték, hogy az ő katonáikat gyógyítsa.

Ilyen állapotok mellett nem tűnik az a visszaemlékezés túlzásnak, hogy a táborok mellett naponta született egy temető. Volt olyan időszak és tábor, amikor ott naponta 50-60, vagy 100 ember is meghalt.

Mindeközben a táborokba naponta több fogolycsoport is érkezett, ugyanakkor naponta küldtek tovább – egészen esetlegesen – fogolycsoportokat. Volt olyan transzport, amely hónapokat töltött egy helyen, mások egy napot is alig. A célállomás vagy egy másik gyűjtőtábor volt, vagy pedig bevagonírozást követően irány valamelyik romániai vagy szovjetunióbeli átmeneti – még mindig csak átmeneti – tábor.

Az átmeneti- és gyűjtőtáborok között a legfélelmetesebbek a romániai (erdélyi) Brassó, Temesvár, (meg a Kárpátokon túli) Foksáni és Bjelc táborai voltak.

Sőt, még innen is volt lejjebb: aki nem teljesítette feladatát, pl. amikor takarításra vagy latrinapucolásra osztották be, az hamar büntetőtáborba került. Hogy aztán hamar megtapasztalja, szinte „szállodai komfort” volt a másik tábor.

HADIFOGOLYTÁBOR

Az a fajta csoportosítás, miszerint volt munkatábor és egyéb tábor, megtévesztő lehet, hiszen mindegyik táborfajtában a fogvatartottaknak rendszeresen kellett dolgozniuk. Az már más kérdés persze – és ezen életek múltak –, hogy mit. Szibériai fakitermelésen, a donyeci szénbányákban, kolhozban vagy szovhozban mezőgazdasági munkán, vagy a Balti- és a Fekete-tenger partján aknákat szedve egészen mások voltak a túlélés esélyei.

Általánosságban elmondható – bár a foglyok életkörülményeit a helyi viszonyok és az őrszemélyzet nagyban befolyásolta –, hogy a hadifogolytáborokban, amelyek a szovjet hadsereg őrzetében voltak, lehettek a legnormalizáltabb állapotok. Itt a foglyok számára még tábori kórház vagy gyengélkedő is működött, általában egy hadifogoly orvossal és szintén hadifogoly szanitácekkal. A súlyosabb, de nem fertőző eseteket meg kórháztáborba küldték. A katonák – és a katonaként fogolynyilvántartásba vett – személyek rajzolhattak, kertészkedhettek, faraghattak, cenzúrázott leveleket-levelező

lapokat írhattak haza (némelyik levél tényleg haza is ért), sőt orosz újságok és könyvek juthattak hozzájuk. A túlélési esély ezekben a hadifogolytáborokban volt a legmagasabb.

Sajnos, hogy a hadifogolytáborból kikerült magyar honvédek (1948-tól kezdve engedték el a hadifoglyokat, bár a békekötés megvolt 1947-ben!) jelentős része mégsem kerülhetett haza, illetve Magyarországra, hiszen a szovjetek jellemzően lakóhelyükre küldték vissza a katonákat. Csakhogy a bevonuláskor még magyar Kassa, Ungvár, Kolozsvár, Szabadka és Muraszerdahely arra az időre már nem volt Magyarország. Így a fogságból visszatért honvédeink egy jelentős része idegen, velük ellenséges államba került, ahol újabb fogság, internálás és megtorlás várt rájuk. De nem volt sokkal jobb a trianoni Magyarországra visszatértek helyzete sem, akikre a hatalom ferde szemmel nézett. Ha nem is deportálták őket, a nyugdíjkorúaknak a nyugellátáshoz jutást, az aktívaktól meg a munkába állást tagadták meg, vagy legalábbis nehezítették.

A hadifogságból visszatértek – egy elenyészően kis rétegtől eltekintve – az úgynevezett demokratikus hadseregben, majd a Magyar Néphadseregben nem kaphattak beosztást. (Aki meg kapott, azt 1956 szeptemberére bocsátották el.)

DEPORTÁLÁS

A deportálás nem más, mint kitelepítés. A kitelepítés oka sokféle lehet. Ide tartozik az úgynevezett biztonsági kitelepítés valamely természeti csapás vagy annak valószínűsége esetén, azaz a veszélyeztetett területről az embereket egy kevésbé veszélyes területre telepítik át. (Egy-egy árvíz esetében itt is látjuk, hogy sokan nem akarnak elmenni, javaikat hátrahagyni.) A másik a politikai, gazdaságpolitikai vagy ideológiai alapú kitelepítés, amely szinte egy kategóriába sorolható. A politikai hatalom erőnek erejével igyekszik egy terület régi képét megváltoztatni, akár elsősorban gazdasági megfontolásból – pl. várost akarnak az eddig mezgazdasági területen –, vagy ideológiai megfontolásból – pl. valamely nemzetiség vagy vallás képviselőit el kívánják költöztetni, széjjel akarják szórni. Bármelyikről legyen is szó, mindenképpen fontos momentum a véglegesség. Ezzel ellentétben a biztonsági kitelepítések mindig időlegesek, azaz a veszély elmúltával éppen a kitelepítő állam gondoskodik a lakók visszaköltöztetéséről – sőt új lakásokat is ad, lásd a beregi árvíz után.

A magyar területen harcoló 2. Ukrán Front parancsnoka, Malinovszkij marsall, és a 3. Ukrán Front parancsnoka, Tolbuhin marsall 1944. december 22-én adta ki a híres-hírhedt 0060. számú szovjet hadparancsot, amelynek értelmében a magyarországi német nemzetiségűeket a Szovjetunióba, kényszermunkára hurcolják. Persze a két frontparancsnok marsall moszkvai – sztálini – utasításra adta ki a hadparancsot, a felelősséget pedig – a dátumozással is jelezve ezt – a Debrecenben aznap megalakult ideiglenes magyar kormány nyakába

kívánták varrni. Ugyanakkor a debreceni kormányt – amelynek miniszterelnöke Dálnoki Miklós Béla vezérezredes volt – meg kívánták nyugtatni azzal, hogy a parancs csak a bűnösnek kikiáltott német nemzetiségűekre vonatkozik. (E hadparancs és a mögötte – általuk - „fellelt” magyar felelősség miatt támadja több német politikus és más véleményformáló azóta is a magyarságot!)

Csak hogy a vörös katonák annyi német nemzetiségűt nem találtak Magyarországon, mint amennyire számítottak, ezért minden német nemzetiségűnek gondoltra kiterjesztették a munkatáborba hurcolást. Sőt, sok községben minden H betűvel kezdődő nevű egyént németnek hittek, hiszen Hitler, aki mégiscsak német, szintén H-val kezdődő nevet viselt! A magyar nevek, akiknek egy nagyszülőjük német nevű, illetve német származású volt, szintén németnek minősültek.

Egyébként az összegyűjtés eredményeként Romániában 421 846, Jugoszláviában 73 572, Magyarországon 50 292, Csehszlovákiában 4250 és Bulgáriában 1089 német személyt vettek őrizetbe.

Ennél a mennyiségnél viszont jóval több munkásra számítottak a szovjetunióbeli újjáépítésnél. Tehát ezekben az országokban – Románia kivételével, ahol magyar nemzetiségűeket nagy tömegben németnek minősítettek – több munkást kellett összeszedni.

A hadparancs legfájóbb pontja az, amely az összegyűjtésre a felelősséget a helyi közigazgatásra hárítja: „a helyi polgári hatóságok kötelesek biztosítani azt, hogy minden egyes mozgósítandó személy a kitűzött időben pontosan megjelenjen a gyülekező helyen”. Azaz a közigazgatás embereinek kellett összeállítaniuk a deportálási listákat, a helyi NKVD-s osztagparancsnokok utasítására és ellenőrzése alatt. A listázás szempontjait az előírt tervszámok határozták meg. Ha egy adott területen, városban vagy községben többen jelentek meg, mint az oda megszabott létszám, akkor nagyobb lehetőség volt a mentesítésre, ha viszont kevesebben, akkor kibővítették az előírás szerinti korhatárokat is, hogy a tervszámokat teljesíteni tudják.

Bár a munkára hurcolást az NKVD, azaz a szovjet belügyi alakulat végezte, mégsem csak a retorziót kell látnunk benne, hiszen jelen volt egy nagyfokú tudatosság. Ezt látszik bizonyítani a felszólítás a jelentenek felé, hogy jó ruhát és élelmet hozzanak magukkal, továbbá az, hogy az NKVD-tisztek megszemlélték a munkára jelentkezőket, és a nagyon gyengéket, időseket vagy túl fiatalokat általában kiállították. (Őket vagy egyszerűen hazazavarták, vagy mentességet kaptak.)

De, mint láttuk, nagyon sok területen, elsősorban a jelentősebb német kisebbséggel nem rendelkező vidékeken, mint például Nyíregyházán, nem németeket, hanem magyarokat és a nyíregyházi tanyavilágban akkor még jelentős létszámú szláv ajkúakat érintett a munkára elhurcolás.

A 0060. számú parancsot 1944. december 28-tól 1945. január 10-ig kellett végrehajtani. A két frontparancsnokság saját hivatalos adataik szerint 21 695 főt

és 15 428 főt hurcolt el, amely jóval alatta maradt még az előzetes „tervszámoknak” is. Ezért egy újabb ütemben – szintén hivatalos szovjet dokumentumok szerint – 6661 főt szállították el a Donyec-medencébe 4 vasúti szerelvényel.

Ez az összlétszám már kezdte megközelíteni az előzetesen kikalkulált – bár eredendően az oroszok által kevesellt – ötvenezres létszámot.

Egyébként – ahogy fentebb már mondtuk – a megközelítően 50 ezres létszám mellett jóval több magyar identitású ember szenvedett retorziót, hiszen az észak-erdélyi és felvidéki németek mellé jelentős számú magyar nemzetiségűt állítottak be a román és csehszlovák hatóságok, elsősorban etnikai tisztogatásként felfogva a munkatáborba hurcolást. Csehszlovákiában és Romániában „csehszlovákosítást” és „románítást” kezdtek a deportálás árnyékában, avval hitegetve az ottani magyarokat, meg kisebb részben a németeket, hogy ha csehszlováknak meg románoknak vallják magukat, akkor mentesülnek a munkatáborba hurcolástól.

GULAG-GUPVI

Hazánkban, de a világ erről tudó részén is a GULAG s a GUPVI szinonim kifejezések. Amiben van is valami, hiszen mind a kettő emberek százezreinek nyomorát, szenvedését, könnyeit jelentette.

A GULAG elődje, az ULAG 1930-ban jött létre, s már megalakulása évétől GULAG-nak nevezik. Elsősorban orosz-szovjet polgárok kerültek oda, olyanok, akik a vörös hatalom ellenségei voltak, vagy azoknak tartotta őket néhány funkcionárius. Így a GULAG-ra kerültek az orosz földről el nem menekült nemesek, a burzsujoknak mondott-csúfolt középpolgárok, de a valamicske tulajdonnal rendelkező, kuláknak nevezett parasztok és egyáltalán mindazok, akik Sztálin rendszerével nem értettek egyet, mint például sok értelmiségi és több korábbi kommunista vezető is. De kerültek a GULAG-rendszerbe köztörvényes bűnözők is, sokan okkal (pl. a gyilkosságok és más erőszakos tettek elkövetői), de nem kevesek „bűne” az volt, hogy elvettek egy szelet kenyeret! (Egyébként az erőszakos bűnözők a politikai okokból elzártakat megverték, kifosztották, meg is erőszakolták – a táborőrök pedig túrték ezt.)

A GUPVI viszont 1939. szeptember 19-én Lavrentyij Pavlovics Berija belügyi népbiztos parancsára született – figyeljünk: szinte a világháború első napjaiban! –, amikor elrendelte a Hadifogoly- és Internálótáborok Igazgatósága felállítását. Tehát a Szovjetunió nagyszámú hadifogolyra számított!

Ez a táborrendszer 350 főtáborból és körülbelül 4000 melléktáborból állt 1945-re, amikor is nagy tömegben kezdtek oda érkezni külföldi illetőségű személyek.

Tehát a GULAG és a GUPVI között két fő különbség volt. Az egyik, hogy a GULAG-ra jellemzően orosz polgárok, vagy a szovjet hatóságok szerint orosznak tartott polgárok kerültek, addig a GUPVI rendszerébe bármely nem orosz. A másik, hogy a GUPVI-ba csoportosan kerültek emberek, kollektív büntetésként, a GULAG-ra pedig egyesével, azaz „személyi bűneik” miatt. Például a kárpátaljai magyarok – eredendően szovjet területnek tekintve a vidéket – nagy számban kerültek a GULAG-ra, de a GUPVI-ból elengedettek egy része sem mehetett haza, hanem szovjetunióbeli kényszerlakhelyre, ahonnan – hazaszökés után – már a GULAG-ra vitték vissza. Vagy börtönbe, vagy „mentálisan minősíthetetlennek ítélve” kórházba, lásd Toma András, az „utolsó hadifogoly” esetét.

Egyébként mind a kettő táborfajtában meg kellett dolgozniuk – napi 10-14 órát – a foglyoknak azért, hogy élhessenek.

DEPORTÁLTAK TÁBORA

A GULAG-ra, GUPVI-ba jutottak élete a táborparancsnoktól, az őrszemélyzettől, a tábor elhelyezkedéséből és a munka jellegétől függött. Voltak viszonylagosan kis megterhelést jelentő – pl. kertészeti – munkák, meg voltak, akik szénbányában vagy ősfák kitermelésén dolgoztak. És volt viszonylag elfogadható helyen álló tábor, meg volt olyan, amely kifejezetten egészségtelen-gyilkos helyen állt, ahol nagy volt a halandóság.

Voltak ezen kívül kifejezetten nagy, több ezer fős, úgynevezett főtáborok, meg kisebb, néhány tucatnyi vagy esetleg száz főt befogadó melléktáborok is.

Voltak olyan táborok, ahol egy-két nemzetiség volt bezárva, máshol több tucatnyi, amely bábeli hangzavart okozott. S ellentéteket is, nem ritkán a bezárt nemzetiségek között.

Voltak, ahol a fürdőt és mosókonyhát viszonylag rendszeresen használhatták a foglyok, s voltak helyek, ahol ezt a táborparancsnok megtiltotta, vagy legalábbis korlátozta, hogy az ilyen helyeken a tifusz és egyéb betegség, különösen, amely bolha és tetű útján terjed, hamar kiirtsa a tábor egy részét.

Bár 1946 márciusában Kruglov belügyminiszter kijelentette: „a hadifoglyok tartása – nagyon komoly ügy. (...) a táborok belső rendjét egyszerűsíteni kell és a hadifoglyok munkán való felhasználása és fizikai állapotuk megőrzése érdekének kell alárendelni. Ha 8 órakor kezdődik a munka, a hadifoglyot nem kell felkelteni 5 órakor, hadd fekdjön tovább... minél többet fekszik az ember, annál kevesebbet kell ennie.” – még ezt a minimumot sem tartották több helyen be. Rendszeres volt némely táborban a foglyok ok nélkül történő bántalmazása, kínzása.

Aztán 1946 végén sok tábor egy olyan problémával is szembekerült, hogy nem volt felkészülve a téli időszakra, illetve arra, hogy a foglyok még erre az időre is ott maradnak. Az elmúlt télen a tüzelő – kevéske szén és fa – elfogyott, bár a fát

fás vidéken még lehetett pótolni, de elkoptak, elrongyolódtak a ruházati cikkek, a melegebb kabátok, amelynek következtében vagy nem tudtak a téli időszakban munkára kimenni a foglyok, de akkor meg nem volt meg a „norma”, vagy pedig kizavarták őket, de megfáztak és meghaltak. Gyógyszer és megfelelő orvosi ellátás úgyszintén nem volt a táborokban.

Sőt nagyon sok helyen élelem sem...

Moszkvában is érezték a helyzet tarthatatlanságát, hiszen jól tudták, hogy a Szovjetunióban 1946-ban bekövetkezett erős aszály és rossz termés miatt 1946 végére a hadifoglyok életkörülményei hirtelen leromlottak. 1946 decemberében a gazdasági válság és az élelmiszerhiány miatt csökkentették a hadifoglyok élelmiszernormáit, ami aztán súlyos hatással volt fizikai állapotukra is. 1947 elejére a megbetegedések és halálozások száma ismét megugrott, a helyzet annyira kritikus lett, hogy 1947. január 28-án Kruglov 109 hadifoglyotáborban és a GUPVI-ban rendkívüli állapotot rendelt el. Ennek okán több száz táborot vizsgáltak felül, hoztak többnél a táborparancsnokot és néhol a személyzetet is elmarasztaló ítéleteket. Élelmiszerlopásért például 134 személyt vontak felelősségre, 238 főt távolítottak el állásából, 142 munkatárs kapott fegyelmi büntetést.

Mindezek az intézkedések – elviekben – a fogvatartottak érdekét is szolgálták, de gyakorlatilag ők sok változást nem érezkelhettek. Több tábor „halálgyárként” működött, annak ellenére, hogy éppen Kruglov a munkaképteleneket és egészségükben megrendülteket még 1945 végén elküldte, hogy szavaival élve: „ez a halálbázis a nyakunkon” ne maradjon.

A szovjet politikai vezetés egyszer már megtette, hogy több százezer hadifoglyot és GUPVI-foglyot hazaküldött, de ezt a döntést újból – hiába látták a helyzet súlyosságát – nem tették meg. És ez nagy felelősségük!

A GUPVI közben új parancsnokot kapott, T. F. Filippov személyében, aki merszen átértékelte a helyzetet és azt a kijelentést tette: „A hadifoglyok Szovjetunióban való tartózkodását jelenleg nemcsak politikai, hanem gazdasági szempontból is tanulmányozni kell.” Azaz rádöbbenek, hogy a hadifoglyok és internáltak tartása többbe kerül a szovjet gazdaságnak, mint amennyi hasznot hoz. Ezért 1947 tavaszán az eddigiéknél sokkalta nagyobb ütemben folytatták a hadifoglyok és internáltak repatriációját, azaz hazaszállítását. Ennek ellenére még 1955-ben is volt 607 olyan magyar állampolgár, akít a szovjet hatóságok átadtak Csapnál. (És még hányakról suttogtak-suttognak ma is az emberek, hogy kint maradtak a Szovjetunióban, majd ott is haltak meg, valahol...)

SZEMBENÉZNI A MÚLTAL

A múlttal történő szembenézés – reális, valóságalapú szembenézés – minden társadalom kötelessége, hiszen a nemzet múltja olyan, akár az alap, amelyen áll és gyökerezik a jelen. El ne feledjük, hogy jövő sosem lehet múlt és jelen

nélkül. Ha pedig a múlt kérdőjeles, eltitkolt, suttogós és omlatag, erre a talajra nem állhat fel biztos jelen. És ha nincs szilárd jelen, akkor vajon milyen jövőendőben reménykedhetünk...

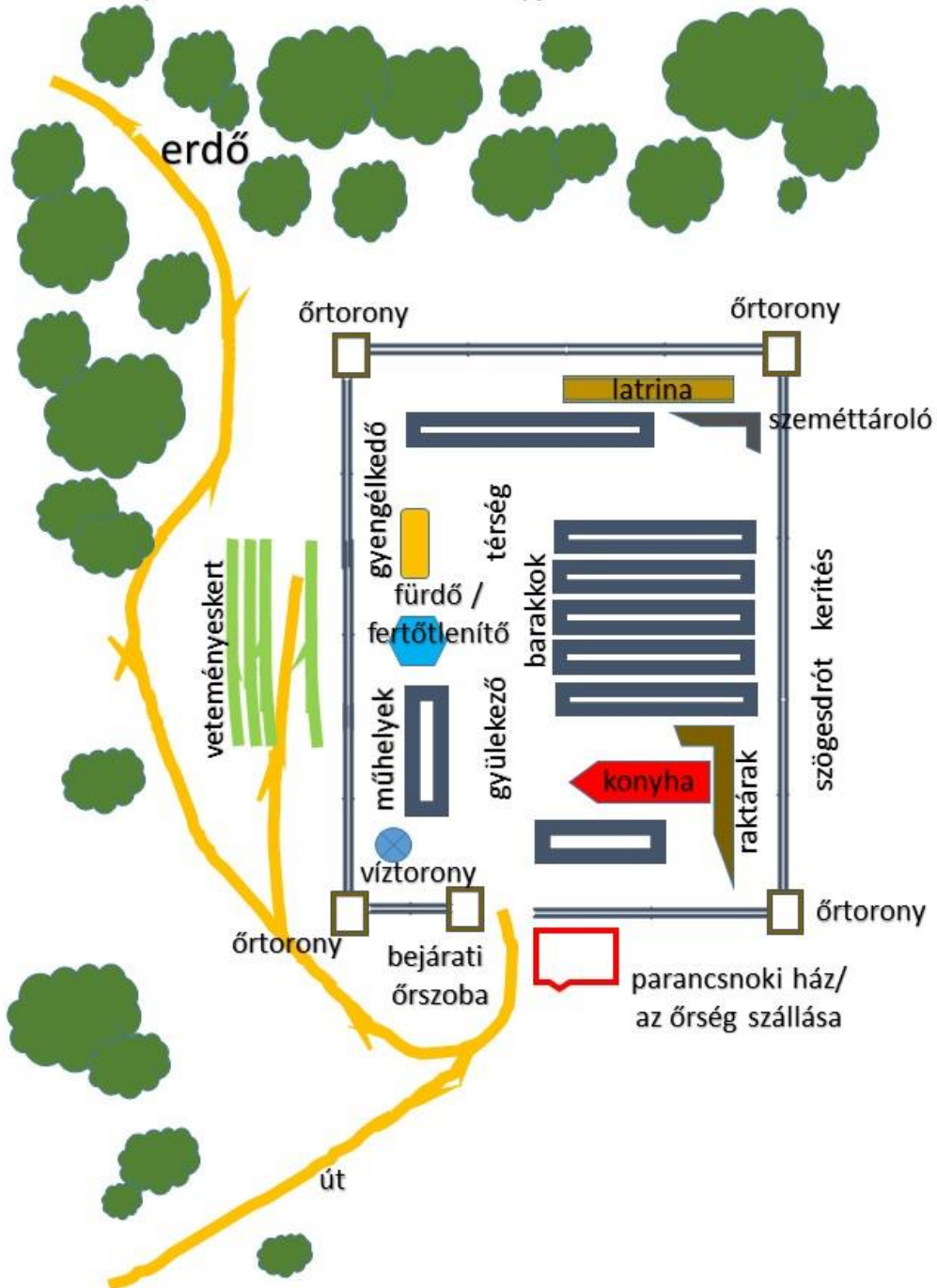
KÖSZÖNET:

Köszönet mindazoknak, akikkel a kis esszé elkészítése során beszéltem: történésszel, történelemtanárral, politikussal, levéltárossal és természetesen családom és rokonságom tagjaival, barátaimmal, akik segítettek kinyitni a szemem. Köszönöm az internet, a nagy „mindentudás-háló” segítségét is több elgondolkoztató információjával, a bennem vitakészséget ébresztő Varga Éva Mária: Magyar hadifoglyok és internáltak a Szovjetunióban az oroszországi levéltári források tükrében (1941–1956) című doktori disszertációjának, valamint az a már idézett Rubicon folyóiratnak, továbbá Dr. Fazekas Jánosnak, aki a nagyapjáról szóló beszélgetés során az akkori magyar hatóságok helyzetére irányította rá a figyelmem.

Továbbá legnagyobb köszönetem szüleimnek, nagyszüleimnek és tanárainknak, akik magyarnak neveltek.

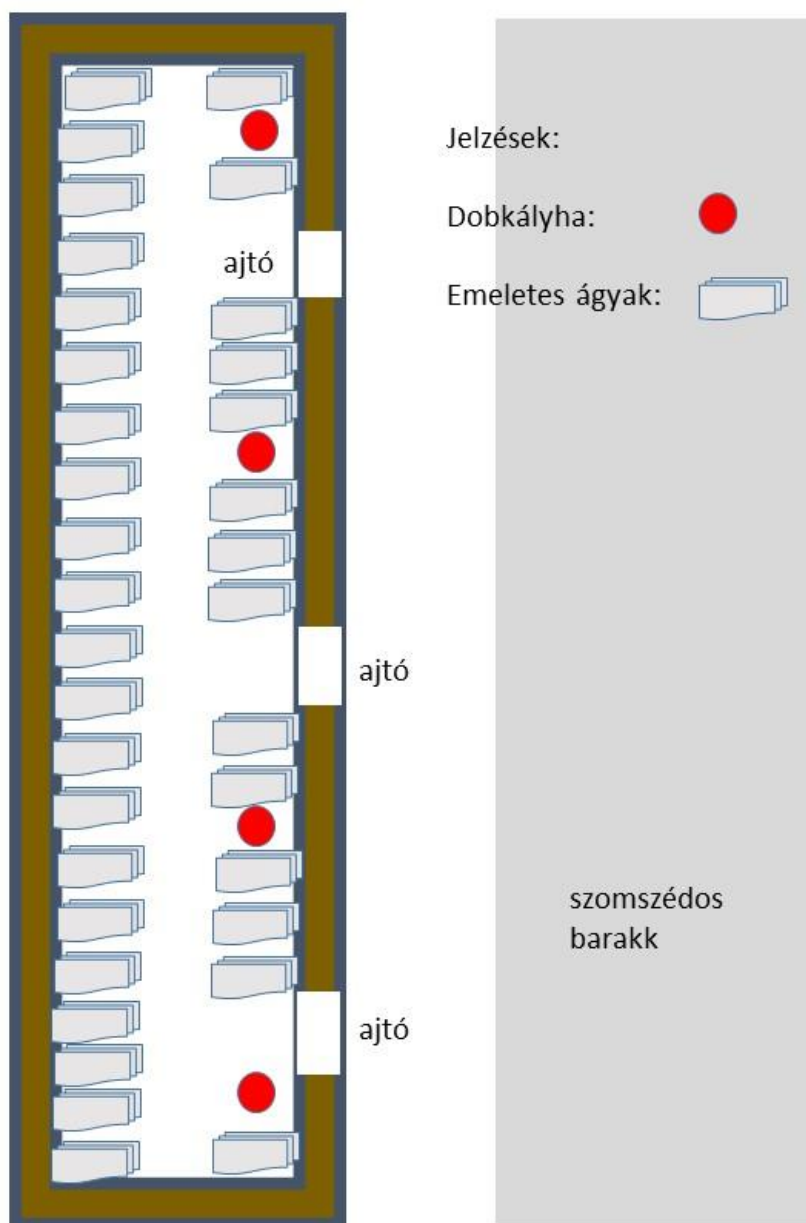
Petrusák János
tanár, Nyíregyházi Főiskola óraadó tanára (2003-2013)

Szovjet kényszermunkatábor (GULAG-GUPVI) sematikus alaprajza a Rubicon folyóirat ide vonatkozó cikkei alapján

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK Antológia

Szovjet kényszermunkatábor (GULAG-GUPVI) egy barakkjának
sematikus alaprajza a Rubicon folyóirat ide vonatkozó cikkei alapján

Petrusák János
KÖZVETLEN ÚT A MUNKATÁBORBA

Ekkor már január volt. Egy forgalomirányító mondta, hogy a németek Budapesten nagyon védekeznek. Ott bent egymilliónyan is vannak, s a fasiszti hadvezetőség újabb felmentő csapatokat küld a város felé. Budapest egy erőd! De hát nem állhat semmi sem ellen a szovjeteknek!

Hallani lehetett néha, ha a szél arról fúj, hallani a morgást, amely folyamatos volt, majd nagy szünetek lettek benne. Nem égháború, hanem földi háború folyt. Afelé közeledtek ők.

Ahmanov Nógrádban megtorpanó alakulatát már utolérték, bár nem lett ebben semmi köszönet. Az altábornagyot Plitevtől hiába emelték ki, újabb, szinte megoldhatatlan feladatot kapott. Harckocsijaival kellett áttörnie a magyarok és németek újabb és újabb sáncárkain, ráadásnak dombok, majd egyre magasodó hegyek között, amelyek oldalában csak a vezérkari térképeken tudott felmenni a harckocsi.

Így a harckocsik, legtöbbször gyalogsági támogatás nélkül, ki voltak téve az ellenség tankelhárító tüzének. Hiszen a harckocsik csakis a völgyekben, épített utakon, vagy azok mentén törhettek előre. A magyarok és németek ezeket meg jól belőtték...

Igaz is, a magyarok! Előbb románokat, majd szlovákokat, valami partizánokat használt Ahmanov a harckocsijai kísérésére, aztán váratlan magyar katonákat kapott. Ezeknek bal karján, magyar posztóköpenyük vagy polgári ruhájuk karján vörös vagy piros-fehér-zöld karszalag díszelgett. Megkülönböztetésül és jelzésül, hogy ők a szovjetek oldalán harcoló magyarok.

Hogy partizánok voltak, ellenálló csoportok, vagy kik, ki tudja? Ahmanov azonnal harckocsijai elé terelte őket, hogy őket lőjék először a németek és magyarok. Aztán, amikor elfogytak, Ahmanov megállt. (A maradék magyar partizánt és más ellenállót aztán lelövette vagy hadifoglyot csinált belőlük, bizonyítandó, hogy nagy itt az ellenállás.)

Akkor már alig volt a 23. harckocsi hadtestben harckocsi. Csak egy-kettő tengett. De a megálló hadtestnek több élelem kellett, mert pihenés közben enni, erősödni kívántak a győzhetetlen vörös katonák. Hát Szásának sokat kellett Miskolc felé mennie, hogy onnan élelmet hozzon.

Egy ilyen alkalommal, amikor pedig már majdnem elérte a tábor, tört ki a felhők mögül az a magányos német repülő. Biztos, hogy térkép alapján navigált ide, hogy azonnal — megpillantva odalent, amiért jött — támadjon.

Az apró, terepszínre festett gép jellegzetes visító — idegbe maró — hangot adva zuhant a föld felé. Mintha csak japán kamikáze, öngyilkos pilóta lenne, aki nem akar megállni, mert ha már véget ér a háború, az ő országa győzelme nélkül, akkor a győztesek közül minél többeket vigyen a pokolba...

Azonban ez a német nem akart meghalni. A géptörzs alatt felfüggesztett, nagy bombáját pontosan dobta a hídra, amely nagy durranással ketté vált, kettőbe szakítva Szása őrmester kocsisorát. Szása még ezen az oldalon volt. Az ő teherjarmúve a sorban mindig a leghátsó volt, mert így ellenőrizhette, hogy senki sem marad le. (Vagy műszaki okból, vagy másból, mondjuk zabrálni, azaz a helyieket fosztogatni.)

Szása sofőrje a fékbe ugrott, mire a magyar gyártású jármű azonnal lefulladt. Köhintett egyet a motor, aztán elhallgatott. Szása előre bukott. Láta, amint a német gép hátsó lövésze végiggéppuskázza — miközben a Junkers újból emelkedik — a sort. Felszakadt valahol hátul a ponyva, s a golyók az élelmiszeres ládákat kopogtatták végig. Törték, zúzták, borították. Pendültek a lekváros üvegek, amelyeket olyan nagy örömmel zsákmányolták nem is olyan rég az oroszok.

Aztán, miközben Szása agyában ott volt, ott ordította túl a gépzajt, túl a háborút, hogy fuss, de ő meg sem bírta moccanni, látnia kellett, hogy a kicsiny teherjármű fémteteje felemelkedik. Mintha csak egy játékos kedvű óriás nézett volna be alá, emelkedett a fémtető, el a hátsó lemeztől, hogy kihajtott tetejű konzervdobozként perdüljön át a szélvédő elé, amely csodálatosképp' épen maradt.

A teherautó előtt viszont az aszfaltút, a harckocsiktól tépett aszfaltút tovább tépődött, golyóktól szagotott lyukakkal.

Szása ekkor ugrott ki. Ekkor, amikor az előtte lévő teherautó visszafarolt, hogy közben majdnem elüsse őt. A parancsnokot, aki látta, hogy a német máris jön vissza. Odafent, de még az ólmos égfelhők alatt tett egy kis hurkot, mintha a bal szárnya végén perdülne, akár egy veszettül pergő bűgőcsiga, és máris támadott, újból.

Szása megérezte, mert a katona ilyenkor megérzi, hogy célba vették. Célba, mert egy másik ember gyilkos szeme tapad rá. Nem ugrott a teherkocsi alá, mert mit ér az, hanem fejest — mert már csak erre a nagy ugrásra volt ideje — az út menti havas árokba vetődött.

A repülő nagy bombája után a szárnyak alatti kisebb bombákkal potyogtatta végig az utat. Gyilkosan, pontosan. Német precizitással.

Mikor Szása felemelte a fejét, a német már eltűnt. Mintha sosem lett volna ott. Csak fülben, vagy inkább agyban még a hangja. A dübörgő hang. S a látvány!

Szása kis magyar teherautója, amelyből előbb ugrott ki, az oldalán feküdt. Akár egy nagy, döglött ló. Égett. Nagy kráter távolabb is. Olyan négy-öt méter átmérőjű és legalább fél méter mély. A kisebb bombák nyoma.

A tizenhárom teherautóból négy maradt úgy-ahogy ép, legalábbis működőképes. A német a gyors, talán harminc-negyven másodpercig, vagy még addig se tartó támadásával tökéletes munkát végzett. Tökéletes rombolást.

Szása az úton állt, füle csengett. Mindenütt hullák, égő kocsik, vagy sebesültek. Bűz. Egy hullá égett. Valakinek el kellene oltania. De a túlélők csak néztek. Néztek bambán, mint akik nem értenek semmit. Hiszen ők a győztesek, ők ütik, verik a németet, ők ölnek, vetik fogságba a helyieket, itt minden az övék, a hódítóké. Aztán...

Szása felnézett. Az ég már csendes volt.

Az öreg érkezett, Germanov öreg harcosa, aki valahogy az új, modernizált ellátó-alakulatnak is része maradt. Most gebelovával húzatva, lassún érkezett oda. Minek siessen? Aki már meghalt, annak mindegy. A sebesülteken meg úgysem tud segíteni.

Azért megállt s Szására nézett.

— Vézrik — jegyezte meg.

Előbb Szása nem értette, mit beszél az öreg, aztán meglátta maga előtt a hóban, a fehér hóban a kövér vörös pettyeket. Vér. Az ő vére.

Nem is érezte a sebet. Csak azt, hogy fázik. Haját szabadon kócolja a szél. Rossz kis sapkája sehol sincs. Elrepült, el a szélben, talán versenyt a német géppel.

Odakapott a sapka helyére. Ott valami tapasztotta a haját. Nyúlós, ragadós massa.

— Na, hadd né' — kászálódott le az öreg.

Szása megrettent. Képzeteiben már nem volt a fejének hátsó fele. Már nem a vérebe nyúlt, hanem az agyába, bele.

Hümmentett az öreg katona.

— Nem vészes. Csak valami szilánk, vagy repesz tépte le a bőrt. Viszont — még egy hümmentés —, ha nem varrják, nem kötik, komoly lehet.

Varni-kötni? Szanitécek! Itt?

Körülnézett. Sehol senki, csak távolabb néhány behavazott ház.

Szása feje fájt, nagyon. Úgy érezte, agya lüktet, szédülés környékezi. Perc, vagy annyi se kell, és elesik.

— Tizedes! — vette észre a férfit. — Parancsra!

— Igenis! — futott az oda, hogy jól megcsodálja az őrmester fejsebét. De mondani nem mondhatott semmit, csak azt, hogy értette a parancsot.

— Ismételd meg! — dörrent Szása, jelezve, ha sebesült is, de még ő a főnök.

— Élőket összegyűjtöm, sebesülteket és halottakat megszámláltatom, a használható kocsikkal oldalt állunk, a lángoló járműveket eloltatom, és a túlpartra is átküldök valakit, megtudni, ott mi a helyzet.

Szása biccentett, bár ezt nem kellett volna, mert úgy érezte, leesik a feje. Hát odanyúlt és fogta. Erősen. Szorítva.

— Da!

— Segítsek? — kérdezte az öreg.

Szása csak intett, hogy nem, egyedül is boldogul. Nyelvileg is, ha van azokban a közeli épületekben valaki. És, ha addig egyedül nem bírja, úgyis mindegy, ha valaki támogatja is. Hát elindult.

Hosszú volt az út. Behavazott, és akarattal le nem takarított a kis bekötőút a tanya felé. Vagy nem is tanya volt az igazán, hanem inkább valami uradalmi majorság. Így nevezik a magyarok az ilyen. Hosszú cselédszállás és vele szemben két sorban istállók. Tehenek voltak egykor benne, de ma már semmi. Hogy ki hajtotta el a csordát, még a magyarok, maga az úr, vagy mások, esetleg nyilasok, németek, vagy az oroszok? Ki tudja. Nem ez az érdekes, hanem az, hogy a magára maradt, üres istállókra vigyáz-e valaki?

Vigyázott. Egy becsületes magyar család. Buta, a parancsban hívő, akiknek, ha azt mondta az úr, hogy maradjanak, hát maradtak. Mint a magára hagyott lakáj, egymaga a kifosztott kastélyban...

Lányok is voltak, vagy fiatalabb asszonyok, biztosan. Valaki sikkantott, mikor meglátta a közeledő oroszt. Aki, hiába is szólt érthető, ha nem is jó magyarsággal, mégis ellenség volt.

Így nagy tett volt tőlük, hogy a férfi meg vékony, sápadt, ideges asszonya bekötözte őt. Mosták meleg vízzel, óvatosan sebet, valami lila folyadékot is cseppentettek a felforralt vízbe, amittől a víz csípni kezdte a sebet, de mondta a férfi, hogy ne féljen, ez csak fertőtlenítő.

Aztán az asszony bement a hátsó szobába — tulajdonképpen a cselédsori lakás egy konyhából meg mögötte a szobából állt —, s onnét kis izgatott suttogások után egy szépen összehajtott, tiszta lepedőt hozott ki. Ezt szívfájdalom nélkül felhasogatta, határozott mozdulatokkal tépte. A férje borotvátlan, beesett arca megvonaglott.

— Nagyobbik lányom esküvőjére volt félretéve. Kelengye.

Az asszony szeme villant.

— Elesett a Béla.

Erre az öreg, félkarú magyar lehajtotta fejét. Aztán felnézett és megfogta a golycs végét, hogy az asszony szorosan kötözhesse át a sebesült fejét.

Szása felállt, nem akart maradni. Bár még nagyon fáj a feje, de megérezte, hogy jobban lesz. A magyar férfi, mert sapkája az oroszoknak nem volt, kint meg feltámadott a jeges szél, egy báránybőr kucsmát is adott. Szása nem akarta elfogadni, de az öreg egy kézzel is erőteljesen a fejébe nyomta.

Bent, hátrébb pisszentek. Szása odanézett a hangra. Veszély nem fenyegette, hiszen csak két lány nézett rá, át az apró ajtóüvegeken, félretolva a hímzett vásznat.

Búcsúzott az orosz, búcsúzott egy intéssel, és ment, ki a hidegbe, ki a világba.

A tizedes már rendet rakott, éppen jókorára, mert máris ott volt egy katonai oszlop.

Oroszok. Gépesített lövészek, bumfordi amerikai páncélosokon. Egy most felállított zászlóalj, tette kész, lelkes ukrán katonákból. Kövér képű parancsnokuk, egy őrnagy jelentést kért. Nem törődve azzal, hogy sebesült Szása, leverte fejéről a kucsmát. Elvégre az egy magyar kucsma, ne viselje egy orosz katona, sőt őrmester.

Nem értette meg a kövér, nagyon lelkes őrnagy elvtárs, hogy egy repülőgép bombázta le a hidat, meg végig az utat és ott a konvojt. Ő háborút akart. Persze olyat, amelyben győzhet, mert fegyvertelen az ellenfél.

— Hol és ki kötözte be? — dörrent az őrnagy. Arca talán nem csak a szélől meg a harci láztól lett piros, mintha vodka (jó kis ukránszkij vodka) szaga csapna Szása felé. — Feleljen, őrmester!

Szása mellén megzörrentek a kitüntetések. A kitüntetéseit minden orosz katona mindig hordta, még harcban is. Így Szásáról is megtudhatta bárki, hogy a Szovjetunió Hőse, a Gárda tagja, és sebesülési szalagja jelzi, már kapott sebet a fasisztik elleni nagy harcban. Tehát nem akar ki, de mégis csak őrmester. Akivel egy őrnagy elvtárs ordíthat. Mert a magasabb rangú az alacsonyabb rangúval az orosz seregben mindig ordít.

Szásának be kellett vallania, hogy hol látták el sebét, de mégsem volt képes a vérre éhes, villogó szemű hadat ráereszteni a kis házra.

Az öreg szekeresz segítette ki, és mutatott rá a félősen megbújó kis házcsoporra.

— Azok ott jó emberek... — nyögte Szása.

Erre az őrnagy elvtárs, talán hogy rajta is rúgjon egyet, elvigyorodott.

— Itt — fordult az őrnagy az embereihez —, partizántámadás történt. Ez egyértelmű. Ott — mutatott a házakra — bujkál a gaz fasiszti! Első század, rohamra!

Azok, s nem csak az első század, máris leugráltak a páncélosokról, és „hurrá-á-á!”, rohamoztak. Egy gumikerekes amerikai gyártású páncélkocsi —

amely nem a magyar télre készült — hiába követte volna a rohamot, egyből elakadt a hóban. Erre a dühös géppuskás megeresztett egy hosszú sorozatot a házak felé. Tört az apró ablak, porzott végig a fehérre meszelt vályogfal, magasra löködött a hó a tetőn, majd követte a felporzó havat maga a tetőzet is.

Az oroszok — egy század, két század — ellepték az apró helyet.

Kijött az öreg, a félkarú magyar, és mintha Szására nézett volna. Vagy arrafelé. De hát egy őrmester, egy sebesült, mit tehet, ha bevadul mindenki?

Szása szégyenkezve elfordult. Az őrnagy meg felnevetett.

Géppisztoly-kerepelés. A magyarnak vége.

Az oroszok csalódottan járnak végig az egymáshoz ragasztott apró házakból álló cselédsort, csak azt az egy családot lelik. És az istállóban is csak az ürességet. Meg a trágya beivódott szagát, amely zsákmánynak kevés, nagyon kevés.

Aztán ordítás: meglelték a lányokat. Szása szeme elé villan a két, kíváncsi szempár emlékképe. Azok a lányok még talán nem is láttak vörös katonát. Hát most látnak, nem is egyet, és mindőjüket egészen közlőről...

Valaki sikít, talán az anya. De nem tudja megvédeni lányait.

Az őrnagy türelmetlen, elébb órájára, majd a mellette álló fiatal hadnagyra néz. A hadnagy elvtárs kerekedett szemmel és szájjal bámul a házak felé. Látni, menne ő is, harcolni és erőszakolni. De nem merészel magától arra lendülni.

Az őrnagy végül rászól a hadnagyra, hogy terelje vissza a csapatot. Röhög:

— Eleget szórakoztak!

A fiatalka hadnagy kibújik a páncélkocsi ajtaján, és futva indul a házak felé, amely körül fekete dögmadarakként keringenek a katonák. Mégis zsákmányoltak. Van, aki dugi piát, mások lekvárt, ketten-hárman meg mohó kézzel tépnek egy nagy kenyeret.

Aztán gyújtogatni kezdenek, csak úgy, saját örömükre. Még arra a házra is rongyszájjal égő benzines palackot vetnek, amelyben a társaik erőszakoskodnak éppen. Igaz, ez a leggyorsabb módja annak, hogy kijöjjenek.

Bentről a két lányt magukkal rángatják. Nem végzett még velük mindenki. Egyik meztelen, teste véres, horzsolt, ütésnyomos. Kint a hidegben teste lilul. Élni nem akar. Ez a nagyobb lány, akinek ágynemű-kelengyéje kötésnek felszaggatva Szása fején van.

Szása a fejéhez nyúl. Érti a lepedő vásznát. És nem akar közben a nőre nézni.

A másik lány küzd, karmol. A katonák nevetik. Egyikük végül a kis vadócot — aki úgy tizenégy, tizenöt éves lehet — le akarja szúrni.

Az őrnagy azonban „humánus”.

— Állj! Ha már be lettek törve, akkor málenkij robotra. Építsék a szovjet hazát!

Nevetnek a katonák, s valaki a nagyobbik lányra egy pokrócot hajít. Meg ne fagyjon. Éljen. Építse, ahogyan az őrnagy elvtárs mondta, a szocialista hazát. Ott munkával, verítékével és újabb megerőszakoltatásával bűnhődjön azért, mert fasiszticska volt.

Az ifjú hadnagy közben visszamászik a páncélkocsiba, és jelent:

— Őrnagy elvtárs! Az ellenség legyőzve. Részükről két fő halott és két fő fogoly.

Az őrnagy arca még vörösebb lett:

— Kettő? Mit mondott? Kettő? Hát bolondnak néz engem, Mihail Vlagyimirovics, hogy kettő századot vezényelek rohamra négy emberből álló ellenálló fészek ellen? — Legyintett egyet a hápogó hadnagy felé. — Negyven halott. Saját részről egy sebesült sem. Én úgy láttam. És... — eltöpreng egy másodpercre —, húsz, igen húsz fogoly. Kemény, kevés foglyot ejtő küzdelem volt ott, tehát csak húsz fogoly. — Leordít a kocsiból: — Kapitány! Mögöttünk a faluban húsz férfit összeszed! Hadifoglyok lesznek! A két szajhát — mutat a lányokra — meg a faluban a hozzájuk szedett legalább kettőszáz embert partizántámadás miatti büntetésül a GUPVI-GULAG-ra vezénylem! — Felnevetett. — Megtanulja ez a nép, hogy ne álljon ellen!

Szása szégyellte, hogy szovjet katona, szégyellte nagyon. De szólni nem szólhatott, ha csak nem akart a transzportba kerülni, hogy évekre kényszermunkára menjen egy átnevelő, büntető táborba. Valahová Szibériába. Vagy máshová a nagy Szovjet Birodalomban. Könnyen lehet, örökre.

Elfordult, mert nem akart a mindenfelől előterelt ártatlan népre nézni...

AZ ELHALLGATOTT MÚLT – A GULAG TÖRTÉNETE AZ OKTATÁSBAN

Amikor a gorbacsovi reformok a nyolcvanas évek második felében a közbeszédbe emelték a múlt addig elhallgatott részleteit, a Gulag szigetvilág nevet hallva az egyetemisták, főiskolások között többen a térképen földrajzi névként akarták azt beazonosítani. Szolzsenyicin művének címe valóban megtévesztő, hiszen a rettegett munkatáboroknak nem egy szigetcsoport volt a helyszíne, hanem a Szovjetunió hatalmas területeinek távoli, izolált helyszínein kialakított telepekre hurcolták a politikai elítélteket.

A rendszerváltást megelőző szellemi pezsgés a huszadik századi magyar történelem eltagadott, tabuként kezelt eseményeit is felszínre segítette. Nem történelmi szakmunkák születtek elsőként, hanem visszaemlékezések, forráskiadványok és nagyhatású dokumentumfilmek, mint például Sára Sándor Csonka Bereg című alkotása. A polgári lakosság elhurcolása Szabolcs-Szatmár-Bereg megye számos települését érintette, ezeknek a tragédiáknak tudományos feldolgozása az 1980-as évek végéig nem történhetett meg. A témát felelősen felvállaló megyebeli kutatóink igyekezetét dicséri, hogy az országban elsők között állították össze és jelentették meg a levéltári dokumentumok, személyes visszaemlékezések gyűjteményét. Fazekas Árpád a nyíregyházi elhurcoltaknak állított méltó emléket 1989-ben kiadott munkájával. Dokumentumok alapján mutatta be annak a mintegy kétezer elhurcoltnak a kálváriáját, akiket évekre jóvátételi munkára vittek a Szovjetunióba, és akiknek csupán tizede térhetett vissza. A málenkij robotra hurcoltakról 2010-ben jelent meg újabb kötet Ilyés Gábor szerkesztésében, s ez a visszaemlékezéseken túl tartalmazza a rendszerváltás óta témáról megjelent riportokat, újságcikkeket, valamint a nyíregyházi áldozatok emlékjeleit. A megyeszékhely több pontján található emléktáblák mellett 2004 októberének végén az Északi temetőben avatták fel az elhurcoltak emlékművét.

A kilencvenes évektől országosan tovább sokasodott a málenkij robot szakirodalma. Ma már számos helytörténeti és országos szintű feldolgozás leemelhető a könyvespolcokról, olvasható az interneten. A kisebbségi magyarság sem kerülhette el végzetét. 1944 őszén az etnikai tisztogatás szándékával gyűjtötték össze a kárpátaljai magyarokat a szolyvai táborba, majd hurcolták őket tovább a távoli munkatáborokba. Többek között Dupka Györgynek köszönhetően napjainkra számos részletét ismerjük a kárpátaljai tragédiának, és az erőfeszítések nyomán emlékpark áll az egykori gyűjtőtábor helyén. A második világháború végi tragédiák újabb fejezetét jelentette a magyarországi német kisebbség szovjet lágerekbe hurcolása, majd 1946-tól németországi kitelepítése. Megyénkből Vállajon és Mérken élő svábok közül vittek el sokakat szovjet munkatáborokba.

A pártállami diktatúra kiépülésével szovjet mintára hozták létre a magyarországi munkatáborokat, melyek közül a legismertebb a recski volt. A tiszalöki és kazincbarcikai fogoly- és munkatáborok történetét Görbedi Miklós dolgozta fel. A nyolcvanas évek végétől a Rákosi-rendszer embertelenségéről,

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK Antológia

kegyetlenségéről is egyre nyíltabban beszéltek vitafórumokon. 1988-ban mutatták be Téglásy Ferenc Soha, sehol, senkinek című filmdrámáját a Horthy-hadsereg volt tisztjének és családjának 1951-es kényszerlakhelyre telepítéséről. Hosszan lehetne sorolni a szakirodalmi példákat, az irodalmi és filmes feldolgozásokat. Az elhallgatott múlt végre megismerhetővé vált.

A pedagógusok, felsőoktatásban dolgozó oktatók felelőssége, hogy a felnövekvő nemzedék találkozzon tanulmányai során a sztálini államszocializmus embertelenségét bemutató művekkel, hogy a visszaemlékezéseket olvasva döbbenjen rá egy szebb jövőt hirdető politikai rendszer kegyetlenségére. Hagyjon mély nyomokat a fejekben a jóvátételi munkára hurcolt polgári lakosság tragédiája, és ne földrajzi névre gondoljanak, ha a Gulag szigetvilág kifejezést hallják.

Dr. Reszler Gábor
történész, Nyíregyházi Egyetem

Hajzer Andrea
KÉNYSZERÜDÜLÉS A GULÁGON

Amit most őszintén fel szeretnék tárni, azt visszaemlékezéseimből teszem, mert aki elmondta nekem, sajnos már nem él.

Marika néni – bizony, én már néninek szólítottam, mert megismerkedésünkkor már túl volt a hatvanon -, nyugdíjas éveit nemcsak tartalmasan szerette eltölteni, hanem kis nyugdíját kipótolta egy kis munkával. Egy családi kisvállalkozásnál segített be. Asszonyok csomagolták, dobozolták a legyártott fagyalttölcséreket, és hogy jobban menjen a munka és az idő, mindenki elmondta, ami megtörtént vele. Volt időm, alkalmam arra, hogy megfigyeljem és halljam ezeknek az asszonyoknak a megnyilvánulásait. Ha szomorú volt a történet, szomorkodtak, ha vidám, kacagtak. Marika nénit sosem láttam nevetni. Nagyon ritkán szólalt meg, általában csak akkor, ha kérdeztek tőle valamit.

Egyszer úgy adódott a helyzet, hogy a többi asszony már hazament, csak ketten maradtunk a csomagolóban. Hogy eloszlassam a síri csendet, kitaláltam, hogy mint asszony az asszonnyal állok szóba vele. Tudtam, hogy sváb származású, és kérdezni kezdtem a sváb ételekről, hogyan tudhám én azokat a családom asztalára tenni. Ő nem zárkózott el, és 8-10 sváb ételkülönlegesség receptjét megosztotta velem. (Bevallom, még most is megcsinálom ezen ételeket.)

Aztán a gyerekkoromról kezdtem beszélni, mert bizony a csibészkedésben lány létemre nem voltam rest. Elmondtam egy gyerekkori csínytevésemet. Van egy ikertestvérem (ő is lány), akivel jóban-rosszban elvöltünk. Történt egyszer, hogy édesanyánk egy este idegességében és dühében, mivel mi mindig rosszak voltunk, azt mondta, hogy mivel ilyen rosszak voltatok ma, így holnap nem adok nektek pénzt fagyira. Mi könyörögtünk, kértük, hogy ne tegye ezt, ígértünk neki fűt-fát, de hajthatatlan maradt. Édesapánk az éjszakai műszak végén hazajött másnap reggel, és letette a karóráját a konyhai szekrényre. Mi már tudtuk, hogy miből lesz pénzünk fagyira! Na, mi fogtuk az órát és eladtuk 2 Ft-ért (egy gömb fagyira nekem, egy gömb fagyira a tesónak). Egy a lényeg, hogy mire hazamentünk a fagyit nyalogatva, a karóra már anyánk zsebében volt, mert akinek eladtuk, „nem vigyázott” rá becsületesen és visszavitte a gazdájának. Persze, Rakamazon mindenki mindent tudott a másikról, ismerték apánk digitális óráját is. Csínytevésünk ára pedig az volt, hogy anyánk jól elvert bennünket az almafa vesszejével. Ez volt a történetem, és láss csodát, Marika néni hangosan nevetett rajta. Nevetésétől felbátorodva rákérdeztem, hogy milyen volt az ő gyermekkorra. Rám nézett és visszakérdezett:

– Miért akarod tudni?

– Azért – feleltem –, mert gyermekkorában Magyarország történetében sok minden lezajlott. Én mindig szerettem a történelmet, és most végre nem a történelemkönyv lapjaiból szeretném olvasni a talán megtörtént dolgokat, hanem olyasvalaki szájából szeretném hallani, aki ott volt a megtörtént események alatt.

Marika néni könnybe lábadt szemekkel próbált meggyőzni, hogy nem jó, ha az ember mindent tudni akar. De én makacskodtam.

– Marika néni, miért nem szeretnek a szüleim a háborúról beszélni? Miért titok még most is? Tényleg nehezebb volt a helyzet, amikor a szovjetek bevonultak, és ők tényleg rosszabbak voltak, mint a németek?

Hogy megkönnyítsem a helyzetet, elmeséltem egy történetet, amit anyámtól hallottam.

– Anyukám a háború végén 12 éves volt. Anyai nagyanyám tudta, hogy mikor jönnek a faluba be az oroszok. Rossz tetteik híre megelőzte érkezésüket. Sok asszonyt és leányt erőszakoltak meg, hagytak maguk után sarjakat bőven. Nagyanyám gyorsan levágta anyám haját, bekente az arcát, testét korommal, és hogy még jobban fiúnak nézzen ki, fiúruhába öltöztette. (Szegény tehette, hisz anyámék tizenhárman voltak testvérek.) Igen ám, de az oroszok észrevették az álcát, anyámat majdnem megerőszakolták, pedig nagyanyám mindent elkövetett, hogy ne ériék el a céljaikat. Felajánlotta saját magát, a géppuska elé állt, csak a lányának ne legyen semmi baja. Aztán a szomszédok a segítségükre siettek. Még jó, hogy csak néhány katona volt ott, különben elszabadult volna a pokol.

Mikor ezt elmondtam Marika néninek, elgondolkodott, aztán csendesen beszélni kezdett.

– A háború végén anyád 12-13 éves volt, én 16. Az én anyám nem tudott elrejteni, mert akik jöttek, papírral a kezükben jöttek. Muszkavezetőknak hívták őket. Ordítva, sírva öleltük egymást anyámmal, de kiszaggattak a karjai közül, és úgy, ahogy voltam, egy szál ruhában már vittek is. Már nem is tudom, hogy hány embert gyűjtöttek össze a faluban. Én akkor nem azt néztem, hanem azt, hogy egyik kedves barátnőm is ott volt mellettem. Egy kicsit megnyugodtam. Szorítottuk egymás kezét, nem akartuk elengedni. Azt súgtuk egymásnak, hogy egymás nélkül soha! Erzsike sok mindenben gyengébb volt, mint én. Gyengébb alkat, gyengébb idegzet. Talán a jó Isten akarta, de végig a Gulág alatt egymás mellett lehetünk. Tisztességesen mentünk el, de...

Sírva fakadt, én pedig hagytam, hadd sírjon. Az én szemem is könnyes volt, mert tudtam, hogy mi lenne a mondat vége, tudtam, mit akart mondani. Hosszú perceként keresztül csak a szipogásunk hallatszott. Végül Marika néni kifújta az orrát, rám nézett és folytatta történetét:

– Bátorítottam, segítettem Erzsikét kitalált meséimmal, hogy miként megyünk majd haza, öntöttem belé a lelket. Bízunk és reménykedtünk benne, hogy ahova visznek, ott mi, lányok-asszonyok fogunk főzni a táborlakóknak, és mi is ehetünk azokból az ételekből. Álmunk már az első átmenő táborban, Máramaroszigeten szertefoszlott. Az első lépésük az volt, hogy a nőknek injekciót adtak. Nem fogod elhinni, hogy miért! Azért, hogy ha valamelyik katona, vagy táborlakó, vagy bármelyik férfi csak úgy „magáévá tette” bármelyik nőt, akkor ne legyen gyerek. Ez az injekció megállította a menstruációt. Úgy fel voltunk tőle fújódva, mintha terhesek lennénk. Mégis születtek gyerekek, akik gyorsan meg is haltak. Kegyetlenül fogantak meg, kegyetlenül haltak is meg. Úgy szenvedtünk, mint egy állat. Se élelmiszer, se egészségügyi ellátás... az embertelen bánásmódról már nem is merek beszélni. Hallottuk, hogy egyes táborokban még a kannibalizmus is előfordult a nagy éhezés miatt.

Megdermedtem. Marika néni észrevette reakciómat, és gyorsan folytatta:

– Mindketten egy bányásztáborba kerültünk. A föld alatt fejtettük a szenet. Kegyetlen munka volt, mi mégis örültünk neki. A föld alatt csak jobb volt lenni, mint fent a -50 Celsius fokban. Más örömünk nemigen lehetett. Napjában csak egyszer kaptunk enni, de az minden volt, csak nem étel. Képzeld el, hogy kapsz egész napra egy féltényérnyi kenyérnek mondható valamit és egy kis tálka levest. A föld alatt csapdákat állítottunk, hogy valami legalább legyen a gyomrunkba. Na, hagy ne mondjam, hogy mi. Más bajunk is volt. Láttam, hallottam, hogy miként becstelenítenek meg lányokat, asszonyokat. Erről most nem akarok beszélni, kérlek, ne is kérdezz. Csak azt szeretném még elmondani, hogy mi történt velem és az én drága Erzsike barátnőmmel, mikor bő négy év után hazajöttünk. Mert hála a jó Istennek, mi hazajöttünk. Olyan soványak voltunk és olyan éhesek, szomjasak, hogy alig bírtunk menni. Húztuk egymást a föld felszínén. Édesanyám, ahogy meglátott bennünket a falu határában, szaladt felénk. Követeltük tőle a vizet, de azt mondta, hogy nem szabad, csak egy kis kávéskanálnyi ad a szánkba, mert ha többet iszunk, akkor belehalunk. Én szót fogadtam, de Erzsike hajthatatlan volt és türelmetlen. Egy kis kenyérbél, amit az anyja gombóccá alakított át, hogy az éhségét csillapítsa, kevés volt neki. Egy fél szelet kenyeret evett meg hirtelen, abba halt bele. Még most is magam előtt látom az arcát, ahogy mosolyogva felém fordult.

Ő is mosolygott. Erzsikére gondolt, barátságukra. Hagytam egy ideig elmerengeni, majd megkérdeztem:

– És mi történt aztán?

– Idővel családot alapítottam, de soha nem beszéltem a Gulágról, rabszolgasorunkról. Megtiltották nekünk. A családom néha-néha ugyan kérdezgetett róla, de én csak hallgattam, és végeztem tovább a munkámat. Nem tudok már erről beszélni, nem akarok erről beszélni! Úgy fáj itt bent minden! Most itt vagyok, özvegy vagyok, de még mindig dolgozom, mert a Gulág megtanított arra, hogy dolgozni mindig kell.

Nagyot sóhajtvá simogattam meg a kezét. Arra gondoltam, hogy az én Marika nénim hazajött, és kiváltságossá tett engem azzal, hogy csak nekem beszélt a „kényszerüdülésről”, arról a négy évről, amit szinte rabszolgasorsban töltött valahol a Gulágon.

VÉSZIDŐK POLGÁRMESTERE

Fazekas Jánosra, Nyíregyháza 1944-48-as polgármesterére emlékezik unokája, Dr. Fazekas János

- Kicsoda dr. Fazekas János?
- Jó kérdés, néha én is gondolkozom ezen, ha felteszem magamnak. Egy jogászember, aki abban a megtiszteltetésben részesült (és szerintem ez országosan egyedülálló), hogy Nyíregyháza Megyei Jogú Város jegyzője és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye főjegyzője is lehetett. Természetesen e mellett volt sok más munkahelyem. Egy időben körülbelül 8-9 hónapot helyettesítettem Nyíribrony községben az akkori jegyzőt, illetve kinevezésem is volt. A másik főbb munkaterületem az ügyvédi szakma. Ebből is kiderül, hogy jogi egyetemem végeztem. Budapestre jártam, az ELTE jogi karára. Jogi szakvizsgával rendelkezem, közben politológiai tanulmányokat is folytattam. Van egyfajta politikai szakbeállítottságom, erre vezethető vissza a politológiai tanulmányok folytatása. Ez szerintem nagyon sokat segített abban, hogy a változó magyar világ és helyzet alakulásában valahogy eligazodjak.
- Ön 1949-ben született, tehát a magyar vészidőszak után. Mikor hallott először a Gulagról vagy a Gupviról?
- A vészidőszakot én egy kicsit időben kitolnám a Rákosi-időszakra. Valahogy nem is tudnám behatárolni végső időpontját. Én a kezdetét definiálnám 1949-re, hiszen 1948 nyarán kezdődtek el azok a változások, amelyek a vészidőszak nyitányát jelentették. Hogy mikor hallottam a Gulagról? Hát valamikor az 1980-as évek második felében. Nem véletlen, hiszen eléggé cenzúrázott volt maga az irodalom is, és gyakorlatilag Szoltsenyicinnek és a többi szerzőnek a művei nem igazán voltak kaphatók a magyar könyvesboltokban. Arról hallottam már korábban is családi berkekben, hogy Magyarországról és Nyíregyházáról is a háború utolsó napjaitól tulajdonképpen '45 végéig (ha jól tudom a dátumot) elhurcoltak kényszermunkákra. Nyíregyházát korabeli tanulmányok alapján közel 1000-1100 fővel érintette ez. Azt a családtól hallottam, elsősorban nagyapámtól, hogy válogatás nélkül, az utcáról összeszedtek sétáló vagy dolgukra menő embereket. Nem készült semmilyen lista az elhurcoltakról, csak később próbálták az érintettek családtagjai révén felmérni ezt a helyzetet. Így jött ki tudomásom szerint ez a létszám. A legsajnálatosabb viszont az, hogy körülbelül 120 tért ebből vissza. A legkülönbözőbb helyekre vitték, gyakorlatilag kényszermunkára, ezeket a nyíregyháziakat. 1945-ben Nyíregyháza nem volt olyan nagyváros, mind népesség, mind egyéb szempontból, mint jelenleg, ezért ez nagyon érzékeny csapás volt. Ugye, ráérzéssel választották ki az embereket, tehát a munkaképes korú embereket hurcolták el alapvetően. A háborút követően elég sok vérvesztése, embervesztése volt a városnak. Sok hadifogoly volt, tehát nagyon nagy mértékben lecsökkent a munkaképes korúak száma. A város helyreállítása, újjáépítése szempontjából ez egy nagyon hátráltató tényező volt.

Természetesen itt az emberi vonatkozásokat szeretném kihangsúlyozni, amely hihetetlen a 20. században.

□ *Az ön nagyapja, Fazekas János Nyíregyháza polgármestere volt 1944 novembere és 1948 májusa között. Nehéz hivatali időszak lehetett ez, hiszen, ahogyan olvassuk, Nyíregyházán 1944. november 2-től kezdte összegyűjteni a Vörös Hadsereg vagy rövid idejű romeltakarításra, vagy hosszú kényszermunkára a magyar állampolgárokat. Fazekas Jánosban Fazekas Jánosról milyen kép él azon túl, hogy a nagyapja volt?*

□ Összességében egy hihetetlenül körültekintő embernek ismertem, mert már, sajnos, régen meghalt. Hihetetlen körültekintő és segítőkész ember volt. Talán én is ezt a vonását örököltem, különösen az utóbbit, hiszen én is egy segítőkész ember vagyok. Ez még a perekben is megnyilvánul. Érdekessége a dolognak, hogy azért ezt az emberek honorálják. Nagyon sok olyan eset van, amikor a másik oldalon lévő alperes vagy felperes engem keres meg a jogi képviselő ellátására. Úgy gondolom, hogy ez egy pozitív dolog. Tehát alapvetően egy humánus, segítőkész, körültekintő embernek ismertem meg nagyapámat. Birtokomban van például egy dokumentum, amely Nyíregyháza város három éves munkaprogramjára vonatkozik. Nagyapám által aláírt, tehát neki tulajdonított programot tartalmaz, amelyben szerepelt a városban élő akkori szegények helyzetének javítása, a hadiözvegyekkel, hadigondozottakkal való foglalkozás. Gondoljunk arra, hogy az 1945 utáni közvetlen időszakban vagyunk, mégis fontosnak tartotta a város gyarapításának a kérdését. Érdekes dolgokat olvashat az ember. Picit mellékesen talán, de érdemes megjegyezni, hogy szerepel ebben a programban egy konzervgyár építése, szerepel ebben a programban egy dohányfermentáló létesítése, szerepel ebben a sóstói strand kérdése, amit közegészségügyi és higiéniai vonatkozásokkal is indokolt nagyapám. Ezek megvalósultak, illetve ma is porondon lévő kérdések. Ebből talán az is leszűrhető, hogy előrelátó ember volt.

□ *A polgármester Fazekas Jánosnak mi volt az eredeti szakmája, és mit mióta politizált?*

□ Nyomdász volt az eredeti szakmája, de inkább úgy fogalmazhatnánk, az eredeti és egyetlen szakmája. Na, most, a nyomdászok eléggé művelt emberek voltak. Ennek is a következtében egy eléggé szervezett társadalom volt, egyesületi formában működtek. Birtokomban van Váradi Jóska barátom segítségével beszerzett egyesületi tabló, amely nagyapám képét is tartalmazza. A politizálásra visszatérve, azt hiszem, ez a műveltség és a politizálás valamilyen szinten összefügg. Tudomásom szerint fiatal felnőtt korától foglalkozott politizálással, a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak volt a tagja kezdetektől fogva. Szintén a birtokomban van egy olyan újság, amely a nyíregyházi szervezet megújításáról ad híradást, és ebből megállapítható, hogy nagyapám is a vezetőség tagja volt. Hozzá tartozik az, hogy elég következetes volt a szociáldemokrata eszmékhez, mert munkáscentrikusak voltak az akkori szociáldemokraták, és eléggé gyakran a különböző megmozdulásokban végzett szerepe miatt hosszabb-rövidebb börtönbüntetéseket szenvedett el. Illik azt hiszem itt megemlíteni, hogy nekem volt egy nagyanyám is, nagyapám

felesége, aki hihetetlen sokat segített, bújta, ha szükséges volt nagyapámat. Különböző nemzeti események alkalmával ugyanis, ahogyan abban a korban szokásos volt, begyűjtötték a szociáldemokratákat és a más pártállásúakat is. Ezért bújta időnként, és amikor a börtönben a büntetést töltötte, tartotta benne a lelket.

Milyen sajtósági feladatai voltak akkor a polgármesternek?

Nagyon nehezek gyakorlatilag. Romeltakarítás, helyzetmentés és a legfőképpen az erre való szervezőmunka. Át kellett látni, súlyozni kellett, melyek a legfontosabb feladatok, és meg kellett szervezni azoknak a végrehajtását. Sokkal operatívabb polgármesterek voltak annak idején, mint jelenleg, de a helyzet azt szülte. Valakinek meg kellett mondania, mit csináljanak az emberek, mi a legfontosabb. Tehát így, gyakorlatilag, ami a legfontosabb feladat volt, a város ellátásának a biztosítása, romeltakarítás, a működő üzemek, kisipari, kiskereskedői tevékenység mielőbbi beindítása és a hadiözvegyekről, hadigondozottakról való fokozott gondoskodás. De aztán megmutatkozott nagyapám hihetetlen segítőkészsége. Családi berkekben többször visszatérően megfogalmazódott, hogy egyszer hadiözvegyek kisebb csoportja kereste meg nagyapámat, a polgármestert. Nagyapám kérdezte illetékes munkatársát: „Tudunk adni?” Az azt mondta: „Polgármester úr, üres a pénztár, nem tudunk adni semmit.” „Nem fogadom el”, mondta nagyapám, „akkor is adjatok valamit.” Hát ez hihetetlen elkötelezettségét is mutatja az emberek mellett.

Az emberek, éppen ezen tulajdonsága miatt, nem cincálták szét, tehát nem mentek állandóan a nyakára?

Nem, nem. Más volt a habitusa az akkori embereknek. Tehát azt is tiszteletben tartották, ha nem volt, nem tudtak mit adni, mert látták, érezték a segítőkészséget napi szinten, és tudták, hogyha most nincs, akkor nem kapunk semmit, de ha holnap lesz, akkor biztosan fogunk kapni segítséget.

Tulajdonképpen akkor így megvolt a bizalom az emberekben a hatalom iránt.

Igen, ez a nagyon pontos kifejezés, így van. És ez nagyon lényeges egy város életében, egy város vezetése életében.

Tehát mondhatjuk azt, hogy Fazekas János polgármestert szerették az emberek?

Igen, János bácsinak hívták. Nem polgármesternek, hanem János bácsinak.

Hány éves is volt akkor? Tehát '44-ben?

Jó ötven éves, tehát középkorú ember...

...akit mégis bácsiztak.

□ Gondolom, hogy ez egy kicsit a régi magyar hagyományokhoz visszanyúlva, a tisztelet egyfajta megnyilvánulása is volt. A bácsizásnál nem a kor számított, hanem a tisztelet jele volt. Bár hozzá kell tenni azt, hogy még az első világháborúban nagyon súlyos sérüléseket szenvedett, tehát hadirokkant volt. Lábában elefántcsont-beültetés volt, és az egyik lába rövidebb volt, ezért magasított cipőt kellett viselnie. Emiatt nehezebben is mozgott. Talán ez a megjelenése is hozzájárult valamilyen szinten a bácsizáshoz. Tehát idősebb ember benyomását keltette, mint amennyi volt.

□ *Tehát akkor tulajdonképpen nem is várta el, hogy polgármester urazzák őt.*

□ Nem.

□ *Éppen akkor még az urazás dívott, és nem az elvtársozás. Tényleg, ő szerette szocdemként az elvtársozást?*

□ Nem tulajdonított ennek jelentőséget. Mint ahogy én sem annak, hogy jegyző úrnak, főjegyző úrnak, ügyvéd úrnak vagy egyszerűen Jancsinak szólítanak. De úgy gondolom, ez a helyes.

□ *Abszolút. A nagyapjának dokumentumaiból, úgy látom hozott, tehát maradtak meg ezekből. Ezeket ki őrzi?*

□ Hát ez egy jó kérdés, mert nagyon kevés maradt a családi irattáramban. Egyik unokanővérem, akit gyerekkorától gyakorlatilag saját gyerekként neveltek a nagyszüleim, együtt laktak sokáig Nyíregyházán, aztán Budapesten a Ráday utca 53. szám alatt, a nagyapám halála után az összes rendelkezésre álló dokumentumot, kiténtetést átadta a Jósza András Múzeumnak. Tehát kevés maradt nálam. Én próbáltam és próbálgatom összegyűjteni. Több olyan fénykép is van, ami érdekes. Az előbb megemlékeztem nagyanyámról is. Nagyon hosszú házasságban éltek. Ez a fénykép a gyémántlakodalmukon készült, 60 éves házassági évfordulójuk alkalmával. Ketten vannak rajta. Aztán nagyapámat, tulajdonképpen 1948 nyarától, ami a két párt, a szociáldemokrata és kommunista párt egyesülése körüli időszak, eléggé sokáig, úgy mond, méltatlanul mellőzték. Hogy ez miben nyilvánult meg? Gyakorlatilag viszonylag kevés jövedelme volt, kevés nyugdíja volt. Nyugdíj után is dolgozott, Nyíregyházán a Rákóczi és Búza utca sarkán, ott, ahol most a tízemeletes épületek vannak, ott volt egy úgynevezett Bundi nevezetű létesítmény. Ebben az épületben működött a Nyíregyházi Ingatlankezelő és Szolgáltató Vállalat elődje. Ott sikerült portási állást kapnia. Az előbb említett unokanővérem vitte neki mindig az ebédet vagy a vacsorát, attól függően, hogy milyen időszakban volt szolgálatban. A későbbiekben aztán, az 1970-es években elismerték a munkáját, tehát a múltját, az élettevékenységét. Megkapta a Munka Érdemrend arany fokozata kiténtetést. Ez a következő fénykép, amikor Losonczi Páltól, az akkori Elnöki Tanács elnökétől nagyapám átveszi a Munka Érdemrendet. A fényképen látható, hogy akkor már elég idős volt, viszont értékelte, hogy a mellőzése után elismerték őt. Politikába, meg egyéb

kategóriába tartozó fogalom, de úgy mondhatni, rehabilitálták, bár nem a szó klasszikus értelmében.

□ *Tehát az országos vezetés elismerte. És a helyi vezetés hogy viszonyult hozzá?*

□ Gyakorlatilag jól. Annyi, hogy még az 1960-as évek végén, mivel Pesten élt az egyik lányuk, felköltöztek Budapestre, a Ráday utca 53. szám alatt laktak, egy kis másfél szobás lakásban. Voltam is az egyetemista időszakomban náluk. Mindig kaptam rántott húst krumplival, mert mindig megetettek engem, szegény egyetemistát. Időnként hazajött, találkozott az itteniekkel. Mindenki fogadta, az iskolák is meghívták beszélgetni a gyerekekkel a régmúlt eseményeiről. De a városvezetés és a megyei vezetés is tulajdonképpen evidenciának tartotta, nagy tisztelettel fogadták, illetve beszélgettek vele. Az hiszem, ide tartozik a teljesség kedvéért, hogy az előzőekben általam elmondottak abban is megnyilvánultak, hogy amikor elhunyt nagyapám, díszsírhelyre temették el.

□ *Az Ön nagyapjáról hogyan emlékeznek az emberek Nyíregyházán? Mit tud erről?*

□ Ma, tehát 2016-ban, úgy gondolom, vegyes a kép. Hiszen az ő korosztálya és az őt követő korosztály is már lassan kihalt. Így viszont elsődlegesen írásokból ismerhetik, és talán ez az interjú is segít, hogy jobban megismerjék és emlékezzenek rá. Nem szabad elfelejteni, hogy az utókornak azért van egy olyan feladata, hogy az elődök munkásságát illik legalább nagy általánosságokban ismerni. Nagyapám a már említett három éves munkaprogramjában zárószóként nagyon érdekes, és számomra is megható módon arra utal, hogy reméli azt, hogy az elődök tevékenységéhez méltóan fogják megvalósítani a munkaprogramba foglalt feladataikat. Ez a zárógondolata. Tehát ő is figyelemmel volt erre.

□ *Több mint hetven év távlatából, egy biztonságos fotelből, ahol ül, vagy az én székemből könnyű okosnak lenni. Valószínűleg mondtak ítéletet az akkori idők polgármestereiről, alispánjairól, főispánjairól is. Ott és akkor milyen lehetőségei voltak Ön szerint, vagy milyen lehetőségei lehettek egy politikai vezetőnek? Gondoljunk például arra, ha az állampolgárokat elviszi egy idegen hatalom.*

□ Nagyon minimális. Gyakorlatilag tulajdonképpen minden nagyobb településen szovjet városparancsnokság működött, tehát a Szovjetunió tulajdonképpen megszállta Magyarországot mint vesztes államot. A községekben ez nem annyira érződött, de a nagyobb településeken, mint Miskolcon, Nyíregyházán, Debrecenben a helyzet nagyon hasonló volt. Minden azon múlt, hogyan lehetett kijönni abban a helyzetben a szovjet városparancsnokkal. Nagyapám igyekezett, szerintem a habitusa alkalmassá is tette. Utólag eszembe jut, hogy jó lenne valahogy bekukucskálni azokba a megbeszélésekbe, amelyet a szovjet városparancsnoksággal vagy a parancsnokkal folytatott, vagy a korabeli képviselő-testületi ülésbe.

Belehallgatni, hogy milyen megjelölések voltak. Nem egyszerű ennek a helyzetnek a megítélése, és nagyon, nagyon sokoldalúan kell szemlélni a dolgot. Ugye, abban az időszakban Erős János volt a megye, az akkori megye főispánja, akinek szintén nagyon ellentmondásosan ítélték meg a tevékenységét. Többségében pozitívan, de voltak negatív jellegű kritikák is. Úgy gondolom, hogy ebben a nehéz és nagy körültekintést igénylő helyzetben gyakorlatilag nem lehet csak feketén vagy fehér színben megítélni a dolgokat. Az biztos, és ez érdekes momentum, hogy a már említett három éves munkaprogramban is szerepelt, hogy Nyíregyháza ismételten törvényhatósági jogot szeretett volna kapni, tehát a megye fennhatósága alól kikerülni. Ez végigkövette az 1945-öt követő évtizedeket is. Azt hiszem, érthető módon minden település önálló akar lenni, önállóan akar saját ügyiben maradéktalanul dönteni. Nem szabad figyelmen kívül hagyni a szovjet megszállást, nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy a vezetők közül ki milyen habitusú volt, és milyen olyan egyéni tulajdonságokkal rendelkezett, amelyek a vezetői feladatok ellátásához szükségesek voltak. Ezt, ezt az utókornak kell eldönteni az illetők cselekedetei alapján.

A kérdéseket feltette:

Petrusák János

újságíró, a Magyar Újságírók Közösségének tagja

A riportfilm helye: <http://www.kft.pegazustv.hu/oldal/v%C3%A9szid%C5%91k-polg%C3%A1rmestere-film>
[A film itt elérhető](#)

Dr. Fazekas János
fotóalbumából

Dr. Fazekas János
fotóalbumából

Dr. Fazekas János dokumentumai

01

Nyiregyháza város hároméves munkaterve

Nyiregyháza város — jövő életének a kialakításában elgondolásaimat, terveimet, elképzeléseimet...

...csak akkor tudják a
demokrácia szellemében ujja-
ítani az országot, ha öntudato-
s szocialista szellemtől áthatva
zük nemzetmentő munkájukat.

...csik elvtárs letszéssel foga-
beszéde után titkos szavazás
melyen megejtették a választá-
t. A végrehajtó bizottság
tagjai lettek: 1. Augusz-
tsef kömülves 2. Fazekas
vondász, 3. Gyureskó Mi-
4. Kanyári Mihály asz-
Kovacsics Gyula asztalos

rán a ret
ből megi
gőhárm
zubbony
értékes
ket so
A toly
hanem
kiránd
teljes
egyik
gükr
gazé
mer

... 3 ...

Nyiregyháza város katonai parancsnoka
Lezredes

.../Platov/...

...vették megörzés végett;
Nyiregyháza város polgármestere

.../Fazekas János/...

Vengrinyák János
TRANSZPORT

Ártatlan Honfitársam,
aljas tragédia ért!
Rabszolgaként robotoltál
egy csajka levesért!
Kozák vigyázott rád,
ha már összeestél,
lesújtott a kancsuka
és nem védte tested
holmi gyér fedél!
Tömegsírodra telepszik
a szibériai tél...

Bűnöd nem volt egyéb,
mint túlélted a világégést.
Már bízta a békében,
talán tapsoltál is:
Éljen! Éljen! Éljen!
Vagy bűjtattad: a lányod,
asszonyod, testvéred,
hogy gyalázat ne érjen...

Gyanútlan voltál:
kenyérért, vízért mentél,
orvosért, vagy papért,
gyógyulásért, vigaszért.
Jött a transzport...
Davaj!!!
Áldozattá tettek
a málenkij robotért...

GULÁG-VILÁG

Sok író-költő, hazatérő, köztük a Nobel-díjas Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin is írt a Gulág-sorsról, a szovjetunióbeli kényszermunkáról. Ezek nem csak az érintett családok életét változtatták meg, de még a magyar történelmet is. De mi is az a Gulág?

A Gulág (Javítómunka-Táborok Főigazgatóság) gyökere a cári Oroszország idejére nyúlik vissza. Akkor is alkalmaztak kényszermunkatáborokat – katorga néven –, ahova a politikai ellenségeket száműzték, a fő helyszín pedig a kőhideg Szibéria volt. Később, a bolsevik forradalom után maga Lenin is ide száműzte politikai ellenfeleit. Ez a „kényszerüdülői tábor” Sztálin parancsára 1930. április 15-én alakult meg, és 1960. január 25-én, szovjet belügyminisztériumi rendelet alapján szűnt meg. Már a megalakulás évében, 1930-ban megkezdődtek az etnikai tisztogatások, a tömeges deportálások, ki- és áttelepítések, internálások. Ez a nagy etnikai átrendezés egybeesett a Gulág-birodalom kiépítésével és a társadalom bizonyos csoportjainak részleges, illetve teljes megsemmisítésével. Sztálin tudta, miként tartsa fent hatalmát, és miként tartsa távol politikai ellenfeleit. Megfélemlítő célja elérte Magyarországot is. Kész listákkal érkeztek, felkutattak és elvittek mindenkit, akit a kommunista hatalomátvétel szempontjából „veszélyes ellenfélnek” ítélték. Válogatás nem volt, csak munkabíró személy legyen az illető. A szovjet szemlélet szerint 17-45 év közötti férfiak, 15-30 év közötti nők voltak a megfelelőek. Munkaképes fiatalok, lányok, asszonyok, fiúk, férfiak.

Stark Tamás történész, a Terror Háza Múzeum főmunkatársa beszélt arról, hogy az elhurcolt katonák legnagyobb része 1944 végén és 1945-ben került hadifogolyként a Szovjetunióba. A háború sok szovjet katona és civil életét oltotta ki, a Szovjetunió pedig terjeszkedni akart, és a szocializmus élni akart. Mintegy 60 millió olcsó munkaerő építette fel a transzszibériai vasutat, Komszomolszk városát, a Volga-csatornát, vagy kőszénbányában szenet fejtett, esetleg a Kolima folyó vidékén aranyat ásott. Magyarországról 600 ezer embert vittek el. A történész kiemelte még (a www.mult-kor.hu oldalon megjelent „Hatszáz ezer magyar járta meg a Gulágokat” című írásban), hogy 1945 és 1948 között a magyar állami vezetés időről időre kérte a kényszermunkatáborban sínylődők hazahozatalát, ez a „fordulat éve”, 1948 után, amikor a kommunista párt megszerezte a teljhatalmat, lekerült a napirendről. Rákosi Mátyás kommunista pártvezér azonban 1947-ben még kérte Sztálintól a hadifoglyok hazabocsátását, és ennek eredményeként 110 ezren hazatérhettek. Ez viszont csak a parlamenti választási kampány része volt. A Szovjetunió a nyugati politikusok megkeresésére mindig azt válaszolta, hogy éppen folyamatban van a hadifoglyok hazabocsátása, de azt mindig hangoztatták, akiket 1948. december 31-ig nem engedtek el, azok háborús bűnösök. Sztálin halála, 1953 után a Gulágokról kezdték hazaengedni a foglyokat, a csoportos szabadon bocsátások 1956 elejéig tartottak.

Érdekes sorsa volt az utolsó magyar hadifogolynak, Toma Andrásnak. Újfehértón született 1925. december 5-én. Négyéves korában elvesztette édesanyját. A Nyíregyháza melletti Sulyánbokor volt a lakhelye, amikor 1944-ben besorozták az I. magyar hadseregbe, amellyel a Felvidéken átvonulva, Auschwitz és Krakkó környékére ment. Itt esett hadifogságba 1945. január 11-én. Ukrajnán és Fehéroroszországon keresztül vitték a Leningrád (a mai Szentpétervár) közelében lévő boksitogorszki táborba. Amikor megbetegedett, innen a mintegy 1000 kilométerre keletre található bisztrjagi táborba szállították. A megerőltető út annyira megviselte, hogy tábori kórházba került, ahonnan 1947 januárjában beutalták a kotyelnycsi elmeógyógyintézetbe. Mivel a Szovjetunióban a hadifogolytáborból kórházba, pszichiátriai intézetbe utalt embereket törölték a hadifoglyok névsorából, Toma András kikerült a magyar hatóságok látóköréből. Egy cseh nyelvész jelzése alapján, hosszas kutatómunkát követően, orvosok, újságírók, egy kárpátaljai magyar rendőr és közel száz ember segítségével találtak rá a kotyelnycsi elmeógyógyintézetben, ahol Tamás András néven tartották nyilván. Dr. Veér András utazott ki megvizsgálni, aki megállapította, hogy Toma minden kétséget kizáróan magyar. Ezt követően hozták haza 2000. augusztus 11-én. Hazatérése után a honvédelmi miniszter előléptette tartalékos főtörzsőrmesterré, és – mivel szolgálati viszonya folyamatos volt – kifizették elmaradt illetményét. A volt katona családját DNS-vizsgálat során találták meg. A 74 éves férfit féltestvére, Anna vette magához és ápolta egészen a 2004. március 30-án bekövetkezett haláláig. (Részletesebben a www.gini.hu oldalon a „Gulág-pokol a földön” című anyagban.)

A www.tanulas.network.hu oldalon az egyik tanulmányban ezt olvashatjuk: „A Magyarországról elhurcolt hadifoglyok és civil lakosság száma a kutatások szerint elérte 950.000 főt. Ebből 300.000 katona a nyugati szövetségesek fogoly- és munkatáborai, 650-700.000 katona és civil lakos a Gulág táborai, 650-700.000 elhurcolt között 140.000 magyarországi és 60.000 erdélyi, valamint kárpátaljai ártatlan polgári személy volt (összesen 200.000), akiknek 90-95 %-a halt meg a Gulágokon. A 450-500.000 hadifogoly 60-70%-a, azaz 300-350.000 katona vesztette életét. Tehát az összes magyar és német származású magyar áldozat 480-530.000 fő között volt.

A Nobel-díjas Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin író és egyben Gulág-túlélő a következőképpen írt a Gulág világáról:

„Már 1918-ban, Lenin hatalomra jutásával elkezdődött, s a szovjet állam végül olyan elnyomó rendszerre változott, mely senkit sem kímélt: gyerekeket, öregeket, nőket, hívőket és hitetleneket, a rendszerrel szembenálló értelmiségieket és meggyőződéses kommunistákat, a németek ellen harcoló szovjet katonákat, bárkit bármikor letartóztathattak, s elítélhettek öt, tíz, huszonöt évre.

Mindent átítatott a félelem, s az ország testében rákos sejtekként burjánzottak a lágerek”. Szolzsenyicint, hiába volt a Vörös Hadsereg tagja, 1946-ban letartóztatták, mert magánleveleiben támadta Sztálint. 1970-ben Nobel-díjat kapott, 1973-ban megfosztották állampolgárságától és kiutasították a Szovjetunióból. 1994-ben, a kommunista rendszer összeomlása után tért vissza

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK
Antológia

hazájába, Oroszországba. 2008-ban hunyt el. Írásaiban mindig törekedett arra, hogy hiteles dokumentumokkal, visszaemlékezésekkel számoljon be a Gulág lágervilágáról, a „málenkij robotról”, hisz egyik túlélője volt ennek a „kényszeres üdülésnek”.

Hajzer Andrea
újságíró, a Magyar Újságírók Közösségének tagja

Petrusák János
SZÖKÉS A TÁBORBÓL

A verés után G. egy moldáv faluba került. Éppen ez a terület akkortájt Bessarábiából újból Szovjet-Moldávia lett. Már szláv állam, ha nem is egészen ukrán, mint ahogyan Kijevben akarták. Vagy álmodták egyesek.

Az, hogy a többség itt román, ruszin meg tatár, már senki döntéshozót nem érdekelt. Szlávosítani kell, tehát a nem szláv népességet el kell innen takarítani. Ezért volt itt a tábor, hogy házakat építsen, oroszos salakbeton — fém kilopva — blokkházakat a valahonnét orosz földről beköltözőknek.

Volt a norma, ezért teljesíteni kellett. És mert a teljesítmény a munkát jelentette, bármennyire silányt is, ezért enni kaptak a dolgozók. Reggelre kávénak csúfolt lötty pirított korpából vagy jobb esetben cikóriából, ebédre „scsi”, vagyis annak csúfolt lé, inkább malaceledel, bár egy magára valamit is adó sertés ezt nem ette volna meg. Az embereknek, hogy éhen ne vesszenek, kellett. A konyhások még arra sem vették a fáradságot, hogy megmossák a levesbe tett zöldséget, káposztát. Sárral, agyagos földdel főzték legtöbbször egybe, fűszer csak esetleg, de az is ritkán a só. Meg fekete sárkenyér — ne is tudjuk meg, miből készítve! Ebből is csupán ujjnyi vastag, vagy inkább ujjnyi vékony, egész napra, oszd be! Estére tea, vagyis annak gúnyolt fűlé. Vagy szárított bokorlevelek. Híg, akár a pisi. És tökéletesen olyan az íze. Sokan tudták, milyen a vizeletük íze, mert megitták. Az is valami...

G., amint megtudta, hol van, hogy ami nyugat felé feldereng, az a kék hegy a Kárpátok, tervet szőtt, mellyel életet tartott magában. Ugyanis itt a remény az életet jelentette. Hogy lesz más jövő, mint a szenvedés!

A rárótt tíz évet, tudta, nem bírja ki. Ilyen körülmények között senki nem bírja ki! Itt, látta, a többség néhány hónap múltán meghal. Meztelenre vetkeztetik, az NKVD-sek belédöfnek a testbe, hogy az nem színészkedik-e, majd egy sekélyes gödörbe lökik valahol a táboron kívül, hogy marakodjanak majd a kikapart cubákokon az éhes kutyák. Minden egyes temetés — temetés? — után csaholva-morogva marakodtak. Mikor meg nem kaptak, a tábor kerítéséig jöttek vonyítva ricsajozni, s adva az emberek tudtára, éhesek.

A kutyák kutyahangon mondták: Örök, adjatok nekünk normahullát!
Leendő hullák: tudjátok, holnap ti következtek!

*

Tífusz! Legalábbis egy ottani orvos — orvos? —, egy részeg román hentes ezt mondta. A mindent tudó vagy tudni vélő táborlakók szerint a román szovjet polgár volt, sőt katonatiszt, még hozzá NKVD-tiszt, de valamit elbarmolt. Nagyon elbarmolhatta, ha ide került, igaz, sosem fehér köpenyű orvosnak. Mások szerint csak szanitéc volt. Mindegy, itt, a táborban az egyetlen „képzett” egészségügyis, aki krétaporral „gyógyította” a lázat, agyaggal meg a hasmenést.

Ez az orvos azért felismerte a tífuszt, és meg is rettent. Legalább azt tudta, ez mit jelent: lehet, hogy egy hét alatt, de legkésőbb hónap múlva elviszi az egész tábor.

Meg kell fogni! Meg a fertőzést!

A kilences barakkban, a latrinához legközelebbiben tört ki. Egy embernél jelentkezett, aki reggel félrebeszél, mindenáron haza akart menni a mamájához. Az őrk persze lefogták, verték, de akkor is csak félrebeszél, vagyis kirugdalt fogai miatt motyogott. Nagy láza volt, süttött szinte a teste.

Estére ugyanebben a barakkban még háromnál jelentkezett a magas láz.

Az orvos nem a kórházbarakkba — na persze, ott volt az ő „rendelője” — záratta a fertőzőket, hanem a mosodába. Arra gondolt, a gőz majd megakadályozza a fertőzést. Csakhogy nem volt elegendő fa, s ezért gőz sem lett. Az első beteg, akit szétverték az őrk, belehalt, vagy a sérüléseibe, vagy a tífuszba. Mert az orvos akkor már meg volt győződve arról, hogy ez az. Tífusz!

Akart volna menni segítségért a következő táborba, mondom táborba, s nem a szabadságba, csak hogy innen elkerüljön. De a tábor parancsnoka, mikor alkoholemórából délutánra felkelt, nem engedett el senkit. Csak előhúzta TT-pisztolyát, s ezzel mondania sem kellett, hogy innen csak a halálba lehet menni.

Az orvos hát elkülöníttette végül az egész 9-es barakkot. Egyesek kezdetben még örvendtek annak, hogy nem kell munkára menniük. Aztán nem kaptak se reggelit, se vacsorát, se vizet. Ihatták a kübliket. Persze ezzel a fertőzést még gyorsították.

Pedig a munkát gyorsítani kellett volna, ehhez meg kellett az emberkéz. A halottak nem dolgoznak. A megrettent orvos, aki már egészen pánikban volt, rávette a részeges parancsnokot, hogy tűzzel végezzenek a fertőzéssel. Fát hordattak a 9-es barakkhoz, melynek rácsos ablakain kisikongattak a bezárt foglyok, meg rázták veszettül a fémlakatos ajtókat, de ott álltak az NKVD-sek. Géppisztollyal.

A 9-es barakkot és benne a fertőzést megsemmisítették.

A tábortól a város — amely a semmiből, vagyis a mocsaras földből bújik ki — úgy két kilométerre volt. Mégis nemcsak látták a kormos füstöt az emberek — amely az égre böffent a nagy lángnyelv után —, hanem hallani is vélték a sikolyokat.

Komorán mentek vissza este, még a kísérő katonák is komorak voltak. Akkor már csak bűzösen füstölgött az egész nap égő rom. Benne, mint valami sötét tuskók, az emberek. Mind bent égtek.

Bűzlött a tábor a megégett emberektől másnap is. Akkor a táborparancsnok önkénteseket kért a hullák eltakarítására. Vigyorogtak az őrk: ez az önkéntesség a halálra jelentkezést jelenti. Biztos, ami biztos alapon ugyanis az orvos a hullákat megfogókat s elásókat is le akarta öletni.

G. jelentkezett, önként. Az egyik NKVD őr szinte sajnáló pillantást vetett felé. Vagy lenézőt? Te szegény agyatlan!

Hárman, két valóban motyogó lüke meg G. jött össze hullákat takarítani. És mert a várost közben — normásan — építeni kellett, a parancsnok, aki ebben a normában érdekelt volt, nem is nagyon bánta, hogy csak újabb három ember esik ki. Mert hát a parancsnok is tudta, hogy ezt a három, hullákhöz nyúló embert le kell lőni. (Az orvos, részegen kaszálva karjaival, meggyőzte őt erről.)

Öt ór vigyázott az üres táborra, amelyből csak egy ment a hullarakodókkal a tábor melletti temetőgödörhöz, majd a kordéval vissza.

A két motyogós húzta a kordét vidáman: vagy nem tudva, mit cselekednek, vagy a bekapott cujka — melyet kedvcsinálónak kapott a három hullahordó — miatt.

G. nem hagyta cselekvését az utolsó körre. Hogy, amikor már néhány kör volt csak hátra, akkor — látva az őr unalmát — felkiáltson. Ezt már G. jó előre eltervezte, ha nem is egészen így, ilyen körülmények között.

— Oda nézzen, főnök! — szólította tisztelettel meg a fiatal katonát. A hullahalomra mutatott: — Az ott él!

A katona, aki talán nem volt soha olyan gonosz, mint amilyen gonosznak és kíméletlennek kellett mutatnia magát, de aki sosem volt olyan értelmes, mint amilyen értelmes szeretett volna lenni, közelebb lépett a gödör széléhez.

Még a két motyogós is megállt, kezükben egy testtel. Előbb G-re néztek, majd le, ahová az mutatott. Majdnem beleestek a gödörbe. Pedig G. csak a katonát akarta belökni. Taszított egyet rajta, de úgy, hogy a legény fegyvere a kezében maradjon.

G. nem bízott, nem bízhatott semmit a véletlenre. Az életéről volt szó. Úgy, mint a háborúban: vagy ő marad élve, vagy ő lesz, aki meghal.

Ezért kellett lőnie. Tudta, persze, hogy tudta kezelni a géppisztolyt. Egy hosszú sorozatot lőtt a hullahalomról feltápáskodó katonába.

Bár kevésbé figyelemfelkeltő lett volna másképp megölni a katonát, de tudta G., hogy ő nagyon gyenge. Nem bírta el a fiatal, erős legénnyel. Aki amúgy megszokta, hogy kegyetlenkedik, és hamar üt.

Végeznie kellett vele, hogy ő mehessen. És — ez már sokkal fájdalmasabb volt neki — végeznie kellett a két tanúval is. Azok, ha értelmesek lettek volna, szöktek volna, vele. De így arra lehetett számítani, hogy megrettenve visszaszaladnak a táborba. Onnan meg G-t azonnal üldözni kezdjék, és ami félelmetesebb, hogy telefonon riadóztassák az egész környéket. Minden fegyverest, hogy őt kezdjék el üldözni.

Így meg? Egy géppisztolysorozat, majd ezt követően egy kissé hosszabb, újabb... És?

Máskor is volt ilyen zaj, vagy közlőről, vagy távolról, más táborok és munkahelyek felől. Egy őr lőtt. Vagy figyelmeztető lövést, vagy lelőtt valakit, valakiket. Szökni próbálókat, elégedetleneket, vagy csak úgy, figyelmeztetésből, az élők felé, jelezve, még a hatalom az úr.

G. a kordét is a gödörbe küldte. És, bár nem akarta, de rá kellett néznie a véres hullákra. Amelyek nem mozdultak.

Egy korábbi terválmában szerepelt, hogy elveszi majd az NKVD-s ruháit és papírjait, de ezt ott elvetette. Hiszen a ruhák éppen miatta véresek lettek, golyólyukasztottak. Rádásnak NKVD-ruhában, magányosan kóborolva meddig jutna el?

A fegyverre nézett: kell, nem kell?

A hullákra dobta.

Aztán, megtörülve izzadó arcát, körülnézett.

Jobbra, keleti irányban nem túl messzi, talán kilométerre a tábor. Egy nyíres köztük, vékony törzsű kis reszkető fákkal. Szemérmesen ez volt hivatott eltakarni a gödrös temetőt.

De ez a néhány fa most G-t szolgálta, hiszen se a tábor kapuja az őrbódéval, se a parancsnok lakrésze és irodája nem látszott ide. Csak mintha a leghátsó, a

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK

Antológia

leginkább keletre eső őrhely kandikálna elő. Onnan, ha erre is néz az őr a lövésre, akkor...

G. Űzött vadként megrezzent. Lehet, máris riadóznak. És máris üldözik. Ki tudja? Bár rádió adó-vevő nincs a munkacsapat őreinél, így azok vagy futár útján, vagy csak este, a munka végeztével tudhatják meg a táborbéli híreket.

A munkahely, az épülő város pedig déli irányban van, az is úgy kilométerre, egy dombosor mögött. Onnan, a szabályzat, a már kiismert szabályzat értelmében őr nem jöhet. Azoknak az emberekre kell minden körülmények között vigyázniuk.

Hát merre menjen?

Észak, vagy...

Nyugat felé ott vannak a hegyek. A hegyeken túl meg Julinka!

A szíve mondta, hogy arra induljon.

A haza, a város, a város szélén, a Simai úton a kicsiny ház, és benne a lány várta őt.

Tudta, hogy várja – ez adott neki erőt. Hogy mindent, amit kell, megcsináljon. Borítsa el az útjából a hegyeket, ha kell. Neki akkor is haza kell jutnia...

APA NÉLKÜL FELNŐNI: KŐVÁRI ÁRPÁD TÖRTÉNETE

Irigykedve hallgatta társait, mikor azok apjukról meséltek. Mert neki semmilyen emléke nem maradt édesapjáról. Kővári Árpád csecsemő volt, amikor vasutas apját 1944-ben behívták munkahelyére, romeltakarításra. Sohasem tért haza.

Ő, a legkisebb fiú, mindössze 3 hónapos volt, amikor édesanyja 4 gyerekkel özvegyésre jutott. A nagyobbak 17, 15 és 14 évesek voltak akkor. A fenntartó nélkül maradt család nagy szegénységben élt. Az édesapáról hosszú évekig nem, vagy alig beszéltek, mert nem mertek. Azokban az időkben ugyanis a vasutas Kővári János, mint ahogy az összes elhurcolt, háborús bűnösnek számított.

Így a ma már hetvenes éveiben járó Kővári Árpád szinte semmilyen emléket nem őriz apjáról. Mert bár a rendszerváltás után nyíltan lehetett volna beszélni a történekről, neki már nemigen volt kivel. Édesanyja meghalt, és korán elvesztette idősebb testvéreit is. A szomszédjában lakó, 3 évig Bölcben fogságban tartott volt vasutas, Berczédi Árpád elmondása és a bátyjaitól korábban hallottak alapján igyekezett összerakni a történelem cserepeit, édesapja halálának körülményeit.

Kővári János vasutast több munkatársával együtt rendelték be aznap romot takarítani, a lebombázott vasútállomásra. Az oroszok vagonokba terelték, de nemcsak őket, hanem a szolgálatban lévő vasutasokat is. Azt mondták nekik, egy kis munkára viszik őket. „Málenkij robot”-ra. Mintegy 2300 embert hurcoltak el ekkor Nyíregyházáról, köztük sok vasutast és postást. A nagykállói születésű, vékony testalkatú, 4 gyermekes családapa hajlamos volt a tüdőgyulladásra. Az elviselhetetlen moldáviai tél, a hideg és az éhezés már az úton kikezdte az egészségét, súlyos beteg lett.

A rabokkal a Gulágra tartó vonat időnként megállt a pályán. Ilyenkor az orosz katonák végigjárták a kocsikat, kérdezték, vannak-e halottak. Ha voltak, a testeket kitették a sínek mellé, majd haladtak tovább. Kővári Árpád később apja egy nagykállói sorstársától tudta meg, hogy Foksányban tették ki Kővári János holttestét.

Kővári Árpád - aki utóbb azt is megtudta, volt olyan vasúti tiszt, aki annak ellenére rendelte be társait romeltakarításra, hogy tudta, el fogják hurcolni őket - elhatározta, újra felkeresi azt a helyet, ahol vélhetően édesapja holtteste is nyugszik. Csakhogy Moldáviában 1995-96-ban harcok folytak, így későbbre, 1998-ra kellett halasztania az utazást.

Mikor Foksányt elhagyta és tovább indult Bölcbé, már nem is apja után ment, hanem minden elhurcolt magyar után. S Bölcben megtalálta azt a helyet, ahová annak idején a halottakat hordták. Az apa nélkül felnőtt férfi ekkor határozta el, hogy addig nem nyugszik, míg az elhurcoltaknak méltó emléket nem állítanak Nyíregyházán. Az volt a terve, hogy egy, a bölci temetőben nyugvó holttestet exhumáltatnak, majd Nyíregyházára szállítanak. Hogy célját mielőbb elérje, felvette a kapcsolatot a Hadtörténelmi Intézettel. Kedvező volt a fogadtatás, a legtöbb segítséget azonban Szekrényes Andrásról, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Temetkezési Vállalat igazgatójától kapta. Neki köszönhetően a vállalat állta a költségeket.

Az Északi temetőben előbb az emlékhely készült el, majd két év múlva sikerült az exhumálás és az újratemetés is. Hogy mit érzett Kővári Árpád, amikor ezt elvégezte? Megnyugvást és bánatot egyszerre.

– El sem lehet mondani, mit éreztem, amikor a társaim gyerekkoromban arról meséltek, „apától ezt láttam, apától ezt tanultam” – mondta a nyugdíjas férfi, majd hozzátette: – Később, már felnőtt fejjel jön rá az ember, milyen sok mindenből kimaradt. A mi családunk is meg volt bélyegezve. Csak nekem lehetett kimondanom, hogy „apámat elvitték az oroszok”.

Pedig több mint 2300 embert vittek el Nyíregyházáról. Majdnem minden családban maradt 3-4-6-8 gyerek, aki apa nélkül nőtt fel. Hol az a sok árva? – kérdezte Kővári Árpád, akinek az fáj a legjobban, hogy mégse csatlakozott az ügyéhez senki. Pedig elhatározta, az ördöggel is cimborál, hogy terve valóra váljon. De egyedül kellett megvívnia a harcát, miközben biztos benne, ha többen csatlakoznak, több eredményt értek volna el.

Az emlékhely? Először csak nézte és nem értette, mit az a három, földbe állított vas. Úgy érezte, méltatlan az elhunytakhoz. Nem értette, mit ábrázol, mi volt az alkotó célja. Így aztán megint csak elindult Kővári Árpád, ezúttal a nyíregyházi vasútállomásra.

Bekopogott az állomásfőnökhöz, és elmondta a bánatát. Kérte, adjanak egy kocsikereket, hadd vigye el az emlékhelyre. A kocsikerékből két sín lett, amit talpfára állítottak, és erre jött a kerék, majd irány a temető...

Emiatt már nyugodt Kővári Árpád, de nagy bánata, hogy a 70. évfordulón alig voltak résztvevők a nyíregyházi megemlékezésen. Pedig Trianon után szerinte ez a magyarság legnagyobb tragédiája. Így érzik ezt Beregszászon, ahol a 70. évfordulóra háromnapos nemzetközi rendezvényt szerveztek, a megemlékezésre több szép kiadvány is készült. Békemenet indult Beregszászról a szojvai emlékhelyre, ahol közel húsz ezer áldozat közös sírban nyugszik.

A menetben ott volt Kővári Árpád is.

Dr. Daragóné Cservényák Katalin
újságíró

FEKETE NAPOK NYÍREGYHÁZÁN
1944.november 2 – november 3.

1944. október 6. – Alföldi (Debrecen és Nyíregyháza közötti) páncéloscsata – hullámzó front, létbizonytalanság

1944. október 21. – a szovjet Vörös Hadsereg elfoglalta Nyíregyházát (első megszállás)

1944. október 26. – német-magyar ellentámadás során a szovjeteket kiűzték a városból (SS harcosok kegyetlenkedtek a kezükbe került orosz hadifoglyokon-sebesülteken)

1944. október 31. – a 2. Ukrán Front csapatai kiűzték a német-magyar csapatokat a város területéről (kozák lovasok bosszúja a kezükbe került hadifoglyokon, sok esetben atrocitás ért civileket is)

1944. október 31. – a szovjet városparancsnok kiáltványa a polgári lakossághoz – megnyugtató szándékú volt a szöveg, amely a békés, városi élet újbóli beindítását szorgalmazta (a szovjet városparancsnok garantálta mindenki személyi és vagyoni biztonságát)

1944. november 2. – szovjet katonák meglepetésszerűen megkezdték a civil lakosság – azon belül is a férfiak – összegyűjtését (hajtóvadászat az utcákon, munkahelyekre betörő fegyveresek, lakások feldúlása). A legnagyobb probléma: senki nem tud biztosat, a polgármesteri hivatal nem tájékoztatták, az összegyűjtöttek és a hozzátartozók akkor még rövid romeltakarításról tudtak. A valóság: a hadifogoly-létszám kiegészítése, mivel a szovjet frontparancsnokok jóval nagyobb létszámú ellenséges ellenállásról számoltak be, mint amilyen a valóságban volt, ezért a város elfoglalásakor „hadifogoly tömegeket kellett produkálni”)

Nagyobb létszámú elhurcolt csoportok: 250–300 fő vasutas, akiket a vasúti pályaudvar térségéből vittek el – éppen az állomás helyreállításán fáradoztak; 24 fő postás, akik az 1-es posta épületének helyreállításakor kerültek a szovjetek kezébe.

Hivatalos szovjet ígérek: az összegyűjtöttek a Sóstói-erdő területén fakitermelést fognak néhány napig, maximum három napig végezni, vagy pedig a szovjet hidászoknak kell segíteni a németek által felrobbantott tokaji Tisza-híd helyreállításánál (járhatóvá tételénél). A munka végeztével mindenki hivatalos dokumentumokat fog kapni. (És mehet haza!)

Foglyok összetételése a város több pontján történt: a városháza épülete előtt, továbbá a mai kozák lovas-szobornál, a református templomban, illetve a Friedmann-telepen (ma: Kertváros) található fűszerüzlet elkerített udvarában. Éjjelre mindenkit a megyei bíróság börtönébe vittek át.

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK

Antológia

1944. november 3. – az elfogottakat gyalogmenetben indították el Debrecenbe, ahová egész napos menet után érkeztek meg, majd a debreceni Pavilon Laktanyában őrizték az elkövetkező napokban őket.

1944. november 19. – bevagonírozás.

1944. december 6. – a moldvai Bălți (Moldovai Köztársaság, Moldávia) városában felállított táborba történő megérkezés. (Ott: járványos betegségek, éhezés, durva őrség, kemény fizikai munka – reménytelenség –, hosszú kényszermunka várt az elfogottakra, akik közül sokakat innen is tovább vittek, más munkatáborokba.)

AZ EMLÉKEZÉS NÉHÁNY
NYÍREGYHÁZI HELYE

AZ EMLÉKEZÉS NÉHÁNY
NYÍREGYHÁZI HELYE

**AZ EMLÉKEZÉS NÉHÁNY
NYÍREGYHÁZI HELYE**

Fotók: Petrusák Magdolna

VÉSZIDŐK DOKUMENTUMAI

(Vésziidők polgármestere című riport – és film – kiegészítője)

Nem meglepő, hogy egy közéleti személyiség, egy polgármester nagyon kevés dokumentumot tud a magánlevéltárában megőrizni. Gondoljunk bele: a közéleti személyiség leginkább abban az időszakban érdekes, amikor közszereplő volt, így ezen időszak dokumentumai hivatali iratok, amelyek egy idő elteltével levéltári anyaggá válnak.

A feladat első hallásra egyszerűnek tűnt: a GULAG-GUPVI iratokat, illetőleg a Nyíregyházáról oda hurcoltak iratait kell előkeresni. Csakhogy ilyen iratok ott, így nincsenek! Viszont a Dr. Fazekas Jánossal készített érdekes beszélgetés során megtudtam, hogy Nyíregyháza akkori hivatalai, mint ahogyan a vármegyei és országos hivatalok is – értelemszerűen – foglalkoztak az időleges közmunkára és a hosszas kényszermunkára elhurcolt magyar állampolgárokkal. Mert foglalkozniuk kellett vele – ilyen a hivatali logika. Tehát ilyen iratoknak mégiscsak lenniük kell a levéltárunkban.

Bementem – ismerőst kerestem, szerencsére van, még volt tanítvány is (bár ne dicsekedjek) – és „természetesen” látogatói jegyet kaptam, azaz megkezdhettem a kutatásom.

Az, hogy nincs olyan iratköteg, se doboz, amelyen az áll, hogy „Gulag-Gupvira hurcolt nyíregyháziak”, azok nem is csodálkoztam nagyon. Hiszen 1990-ig itt úgynevezett szocializmus volt, meg Varsói Szerződés és szovjet felszabadítók. Ebbe a képbe az ártatlanul – rabszolgaként – elhajtott magyarok ezrei-százezrei egyáltalán nem illettek bele. Talán, ha 1944-45-ből ilyen iratok voltak is – ezt csupán fantáziám feltételezteti velem –, azt a későbbi időkben nem nagyon akarták megőrizni, különösképp nem levéltárba vinni. És a levéltárban csak azokat az iratokat lehet kutatni, amelyeket oda megőrzésre valamikor beadtak.

Kétségbe nem esve Nyíregyháza Város 1944-45-ös iratait kértem ki. Mondták, hogy néhány nap teltével odaadják, csak persze előbb az úgynevezett Közigazgatási Mutatókat. Hiszen az általam kért évek adatmennyisége – levéltárosként számolva – több folyómétert tesz ki. Tehát, hogy értsük: a levéltári kutatószoba, amely egy kisebb osztályteremnyi méretű, telve lenne „az én irataimmal”.

Így tehát előbb lapozhattam a vaskos, anyakönyvnyi méretű Közig. Mutatókat.

Az első, ami meglepett, a két évfolyam állagbeli különbsége volt. Míg az 1944-es szilárd, nem gyűrt, addig következő évi társa már szinte saláta formájú. Talán 1945-öt többen kutatták?

Belelapozva a könyvekbe, egymás után a két évfolyam kettő-kettő kötetébe, láthatóvá vált még egy fontos, minőségbeli különbség. Az 1944-es év bejegyzései gondos munkák, szépen megfogalmazott sorok szépen rótt betűkkel, addig a következő év bejegyzési írásmódja meglehetősen vegyes képet mutat. Bár vannak abban is gondos – legalábbis gondosságra törekvő – megfogalmazások, de az íráskép sokszor szinte olvashatatlan, és nem csak az idő tintát fakító munkája miatt. Apropos, tinta: míg 1944-ben egyöntetűen sötétkék – annak különféle árnyalatú – bejegyzéseivel találkozhatunk, addig a következő évben már szinte a szivárvány minden színével. Bár ez kissé túlzás, de elmondható, hogy van ott fekete, kék és világoskék, meg piros tintás, sőt tintaceruzás bejegyzés is, piros, kék meg fekete tintaceruzás, ahogyan grafitnyomokat – mára már olvashatatlan nyomokat – is felfedezhetünk. A sorok 1944-ben pontosak, precízek, szinte szemet gyönyörködtetőek, 1945-re pedig kesze-kuszák, többször is egymásra félig-meddig ráírtak lettek. (Ráadásnak ebben az évben a könyvben többször is beleírás, beletoldás, belejavítás is volt.)

Figyelmesen szemlélve, olvasva a sorokat, újabb különbséget fedeztem fel. 1944-ben betűrendben és tárgycsoport szerint sorakoztak egymást követően a feljegyzett ügyiratok, a következő évben viszont megsaporodtak az önkényesnek tűnő betoldások – mintha egy-egy témával kapcsolatban nem gondolták volna, hogy annyi ügyirat keletkezik, amennyi keletkezett. Pedig a „Vörös hadsereg” vagy az „Orosz megszállás” címszavak – tárgykörök alatt több helyet kellett volna eredetileg is kihagyni, akár oldalakat. Így a nyíregyházi Orosz család néhány ügyirata után következik az Orosz megszállás, néhány szerénykedő sorral, hogy megint jöjjön egy újabb Orosz família, aztán persze újból az Orosz megszállás...

Ugye, figyelnek! Orosz megszállás! És – még – semmi felszabadító hős sereg!

Egyébként a könyvbe bejegyző hivatalnokok hozzáállása a témához meglátszik. Van olyan bejegyzés, amely kurtán (furcsán) odajegyzi az utókor számára, hogy „közmunka körüli panaszok”. Kapkodó, hányaveti sor. Pedig nyíregyháziak százait érintette a közmunkára rendelés, lehet, hogy a város, de lehet, hogy a megszálló oroszok érdekében. És mivel panaszok voltak, még hozzá ügyiratilag rögzített panaszok, elképzelhető, hogy a panasz az oroszokat illette. (Vagy éppen nem. Hiszen ebből a sorból nem tudok még semmit, csak egy sablonos bejegyzést látok. Ezért is kérem ki ezt az ügyiratot.)

Más helyütt ez áll: „Szovjet Rubel forgalmának beszüntetése”. Ebből a mondatból és bejegyzési gondosságából szinte süt az aggodás. Hiszen gondoljunk bele: 1945 van. A német birodalmi márkát be kellett szolgáltatni. A pengő elkezdte – mára tudjuk és merjük mondani, hogy az oroszok pénztermelése miatt is – inflálódását, a millpengők korszakát, amikor voltak olyan élelmes emberek, akik megtakarításukat a hódítók valutájára váltották át. Csakhogy eszerint ennek is fuccs.

Máshol egy büszke sor: „Szovjet-Magyar Művelődési Társaság...”. Alább jóval szerényebb betűmérettel folytatva: „vacsora költsége”. Aha! A hódítók művelődési társaságot hoztak létre, ami amúgy dicséretes, mert mindig jobb,

ha egy hódító művelni akar, még ha a saját kultúráját propagálva is, mint ha lőni. De ennek költségét is ránk terhelték! Bár lehet – ezért ezt a dokumentumot is kikérem –, a kezdeményezés magyar oldalról indult el.

Aztán egy egyszerű, ténymegállapító sor. Korrekt megfogalmazás és ugyanilyen korrekt bejegyzés: „Az Orosz parancsnokság mellé beosztott alkalmazottak illetménye”. Hogy is van ez? Mi, a város fizettük azt, hogy a hódítók itt uralkodhassanak. De a város az oroszok mellé beosztott magyar alkalmazottakat legalább fizette.

Aztán néhány sor: „Szocdem párt részére bútor átadása”. (El ne felejtjük: akkor a városban „kormányzó” párt a Szocdemnek nevezett Szociáldemokrata Párt volt.)

De mindezzel együtt – első ránézésre és vizsgálódásra is – úgy lehet látni, hogy városunk akkori vezetősége tartott a hódítóktól, és megpróbált minimális szinten velük érintkezni. Legalábbis ügyiratban rögzített, formális módon érintkezni. Magáról az elhurcolt nyíregyházi és környéki polgárokról egy ügyirat emlékezik meg, miszerint a menekültekről és deportáltakról kimutatást készítettek. (Bár itt is kétségeim merültek fel, mit takar az ügyirat címe.)

Összességében azonban nem olyan lehangoló a kép – így visszatekintve a múltba –, hiszen a sorok között bujkáló félelem mellett (az oroszok bizonyosan ellenőrizték az ügymenetet) ott van a város, mint közösség gondoskodási hajlama is. A szó szerint is ezernyi egyéni ügy – ahogyan arról Dr. Fazekas János is beszélt – az egyszerű emberekről való gondoskodással. Az árvasági- és hadirokkant segélyek, kórházi ápolási segélyek, sőt tanügyi segély, továbbá csoportokat érintő ügyek, mint a hadirokkantak részére az ingyenes fürdőhasználatra szóló ügyirat, vagy az egyházi ingatlanokban okozott háborús károkról szólóak.

A város tehát figyelt, és amikor tudott – és mert –, akkor gondoskodott polgáraitól.

Azt is meg lehet állapítani, hogy a negatív parancsok a megyétől – főispántól, alispántól – és az országos szervektől, például az Ideiglenes Nemzeti Kormánytól vagy egyes minisztériumoktól jöttek. (Például a főispán intézkedése az orosz parancsnokságra beszolgáltatandó terményekkel kapcsolatban, vagy a Szovjet Főparancsnokságnak teljesítendő szolgáltatásokról intézkedő.)

Az alispántól érkezett az a parancs, amely elrendelte a hazatért hadifoglyok ellenőrzését. Gondolunk bele, mit jelent ez: a hadifogság gyötrelmeitől szabadult, szenvedő bakáinkat ellenőrizni kell! És nem csak egészségügyi értelemben...

A negatív tartalmú parancsok között feltétlenül meg kell említeni a Közellátási Kormánybiztostól érkezett iratot, amely a Vörös Hadsereg ellátására szólított fel. Még ennyi esztendő múltán is süt a parancs durva hangja. Én megborzongok, és sajnálom városunk akkori polgármesterét és munkatársait. Jött a kemény

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK
Antológia

utasítás, amelyet teljesíteni kell! Mert ha nem, akkor ők kerülnek bajba, meg a rájuk bízott város és egész lakossága. Ha viszont teljesítik, akkor...

Nem volt könnyű akkor köztisztviselőnek, polgármesternek lenni. Sorsfordító időkben sosem az, vészidőkben pedig? EMBER, így, csupa nagybetűvel, a szó legteljesebb mértékében igaz ember az, aki vállalja, és a nehézségek ellenére úgy teljesíti kötelességét, hogy városa tiszteli, becsüli, és teret nevez el róla...

Petrusák János
újságíró, a Magyar Újságírók Közösségének tagja

Király-Acampora Anikó
AZ ÖRÖK MENYASSZONY

Eszter hátranézett. Messze maga mögött hagyta már a partot, mélyen beúszott a fodrozódó vízben.

A Balaton csendes volt, éjszaka kevesen fürdenek; a délutáni zápor még azok kedvét is elvette az éjszakai fürdéstől, akik egyébként gyakran járnak le a vízhez, amikor már feljött a hold.

Eszternek nagyon jólesett az úzás, erős karhúzásokkal haladt, tüdeje egyenletesen szedte a levegőt. Hűvös volt a víz, a csend megült a felszínén. Néma volt a tó. Felhőtlen az ég, az éjszaka unottan, lustán terült el a tájon.

Eszter sóhajtott egy mélyet, s egy régi délutánra gondolt. A viharra, a széllal viaskodó fákra, Áronra és a csókjaikra. Együtt töltötték azt a délutánt önfeledten, boldogan, csak magukkal törődve.

A nyaraló csak az övék volt. Már egy hete, hogy a szülők elmentek, magukkal vitték Áron húgát, az ötéves Lindát is. Áronnak megértőek a szülei, kezdettől fogva azon voltak, hogy nekik minél jobb legyen. Ha összeházasodnak, nem győzik majd meghálálni a jóságukat. A mai világban ritkák az ilyen szülők.

Eszter fiatal lány volt, amikor meghaltak az övéi. Anyja színésznő volt, rengeteg képet, újságcikket őriz róla. Apja mezőgazdászként dolgozott óriási holdjain.

Gondtalan, szabad gyermekkorra volt. Anyja állandóan szerepet tanult, vagy premierje volt. Barátnői, a szép színésznők gyönyörű ruhákban jártak hozzájuk, és finom csokoládét, apró csecsebecséket hoztak a kislánynak, aki egy szem gyerekként apja szeme fénye; minden kívánsága parancs a középkorú férfi számára.

Óriási házban éltek, csodálatos bútorok között. Felhőtlen évek, gondot csak egy-egy betegség jelenthetett. Kitűnő iskolák, nevelőnők. A barátnőikkel megosztott plátói szerelmek csinos katonatiszt fiatalemberek iránt, akik elhalmozták őket a bókjaikkal.

Közben maghalt a mama, s hamarosan követte őt a papa is. Eszter magára maradt, s ekkor jött Áron. Szenvedélyes szerelem a fiatal hadnaggyal. Édes légyottok, önfeledt ölelések, s a szülők nem sejtettek semmit.

Aztán kiderült, hogy mégis. Ahelyett, hogy eltiltották volna Esztertől a fiút, kérték Áront, mutassa be nekik is a lányt. S csodák csodája, Eszter új családra talált.

Menyasszony volt már, mikor jött a háború. Áron bevonult, Eszter a szülőikkel maradt.

Bombázások. Sebesültekkel, vérrel, halottakkal van tele minden. Nincs élelem, vannak helyette patkányok. Piszok, korom mindenütt, romokban hever az ország. Eszter ápol, kötöz, vért ad, vért vesz, élelemért szaladgál, vizet keres az elsőtétítések idején. A németekkel németül, később az oroszokkal oroszul beszél. Kósza, hihetetlennek tűnő hírek valami Gulagnak nevezett borzalomról...

Egyszer őhöz jön a postás. Értesítés: Áron kötelességteljesítés közben meghalt. Hősi halott. Sokra megy vele. Nem lehet igaz! Futkosás mindenfelé:

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK

Antológia

kórházak, Vöröskereszt. Áron tényleg halott. Sohasem fognak összeházasodni. Örök életére menyasszony marad.

Vége a háborúnak. Romeltakarítás. Építsük fel hazánkat! Eszter hordja a téglát, maltert kever. Összeszedi az elárvult gyerekeket. A háborúnak vége. Ő harcol: az életért. Számtalan ember életéért. Belép a pártba. Robotol a gyárban, aztán szalad a gyerekekhez. Főzni, mosni kell. A gyerekek nőnek.

Aztán a hír: Sztálin halott. S a hír nyomában emberek. Emberek? Csonttáborrré aszott árnyékok. Egyre többen jönnek, s ha halkán, ha suttogva is, terjed a másik hír is: ezek a szerencsétlenek a Gulagon robotoltak.

Olyanok is előkerülnek így, akiket halottnak nyilvánítottak, régen elsirattak.

Eszter vár, újra vár. Reménykedik a csodában. Áronra gondol, hátha...

De csodák nincsenek.

Ötvenhat. Bújtat, bújtatják. Segít, röpcédulát osztogat. Illegalitás. Veszélyek. Börtön. Kínzások.

Áron nem érte meg mindezt. Ő átélte.

Húsz év múlva egy beutaló a Balatonra.

Gyorsan kapkodja a levegőt. Karjai kalimpálnak, szájába víz kerül. Kiált: - Segítség! Nem hallja senki. A tó közepén jár. Görcsbe rándul a lába. Úszott, és most vége. Már köhög a víztől. Lebukik, aztán újra feljön. Már megint a harc. Egész életében harcolt. Húzza lefelé a mélység. Karja utoljára szökik a magasba. A víz is eljegyezte.

Az örök menyasszonyt nem veszi már senki feleségül...

MIT TANULTUNK – TANÍTOTTUNK?
A GULAG ÉS A MÁLENKIJ ROBOT TÉMÁJA A TÖRTÉNELEMOKTATÁSBAN

„A történelem az élet tanítómestere” - mondták a rómaiak. Valóban: a történelem sok mindenre megtaníthat bennünket, többek között arra is, hogyan kerüljük-kerülhetjük el a múltban elkövetett hibák ismétlődését. De mindez csak akkor igaz, ha értő szemmel olvassuk a tényeket, és a megfelelő következtetéseket vonjuk le belőlük.

Szinte ide kívánczik a kérdés: Lehet másképp is csinálni? Hogyne lehetne!

II. Rákóczi Ferenc és a kuruc mozgalom a tanulók és tanárok kedvenc témái közé tartozik, filmek és regények tucatjai szólnak róla, a nagyságos fejedelem nevét iskolák, utcák, terek őrzik, szobrai számtalan helyen díszítik a tereket. Magyarországon. És Ausztriában? Jogos a kérdés, ugyanis amikor a 18. század elején kibomlott Rákóczi zászlaja, az osztrák főhercegek voltak Magyarország királyai, tehát a két nép sorsa összefonódott. De az osztrák történelembökönyvekben hiába keressük Rákóczi nevét. Ha említés történik is róla, az mindig negatív. Hiszen pont akkor lázadt fel a birodalom ellen, amikor a spanyol örökösödési háborúban az osztrák Habsburgok éppen egy újabb koronát akartak a meglévők (a német császári, a magyar, horvát és cseh királyi) mellé szerezni. Ebben a helyzetben bizony nagyon hiányoztak a nyugati csatatererekről azok a seregek, amelyeket a kurucok itt kötöttek le. Tehát: ami nekünk dicsőséges szabadságharc, az nekik rebellió.

Mondhatnánk azt, hogy ez a kétféle megközelítés természetes, hiszen két népről van szó. Ez igaz, de ha azonos népről beszélünk, akkor is lehetséges a kétféle megközelítés.

Vegyük példának a másik szabadságharcot, amelyet 1956-ban vívtunk. Most már természetes, hogy szabadságharcról beszélünk, nemzeti ünnepeink között ott szerepel október 23-a, a forradalom kitörésének napja. De hogyan is volt korábban? A levert forradalom nyomán hatalomra került Kádár-rendszer idején, 1956-tól kezdve egészen 1990-ig, illet nem hogy mondani, még gondolni sem lehetett. Forradalom? Ki ellen? Miért? Hiszen 1956 előtt ugyanúgy a szocializmus épült Magyarországon, mint utána. Így ha '56 nem lehetett forradalom, lett ellenforradalom. A szabadságharc megnevezés még inkább abszurdnak tűnt. Ki ellen harcolnánk a szabadságért? A felszabadító, hős szovjet csapatok ellen? Ugyan már! Ők csak hálát érdemelnek! - legalábbis a hatalom akkori urai szerint.

Ha két ilyen jelentős eseményt így el lehet hallgatni, el lehet-lehetett ferdíteni, még inkább lehetséges ez kisebb jelentőségű, de az egyes emberek-családok sorsát befolyásoló eseményeknél. Ez pedig nem más, mint a Gulag és a vele szorosan összefonódott málenkij robot.

Napjainkban az érdeklődő embernek könnyű dolga van: felüti a könyveket, lexikonokat, vagy rákeres az interneten. Rengeteg információt talál, de mindnek ugyanaz a lényege.

Gulag: a sztálini Szovjetuniót behálózó munkatábor-rendszer, amelyben Sztálin politikáját (a sztálinizmust és a személyi kultuszt) ellenzőket, később hadifoglyokat dolgoztattak embertelen körülmények között.

Málenkij robot: a II. világháború utáni kényszermunka magyar elnevezése, ugyanis a szovjet katonák ennek a kifejezésnek (kis munka) az ismételtetésével hurcolták 1944 végétől a Szovjetunióba a magyar polgári lakosságot több éves kényszermunkára.

Most már ezt tudjuk. De hogyan jelent ez meg annak a kornak a történelemoktatásában, amely a forradalmat is ellenforradalomnak mondta? Történt-e rendszerváltás ebben a vonatkozásban? Hadd mutassam ezt be saját tapasztalataimon keresztül.

Jóval az említett események után születtem, így számomra azok a történelem részét képezik. Az 1960-as, 70-es években, amikor általános iskolába és gimnáziumba jártam, természetesen 1956 ellenforradalom volt, a Gulagról vagy a málenkij robotról említés sem történt. A szovjet hadsereg felszabadítóként jelent meg a történelemkönyvek lapjain, és minden évben megünnepezték április 4-ét, felszabadulásunk ünnepét, és november 7-ét, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulóját.

Jó tanáraink voltak, a történelmet nagyon megszerettem. Nem éppen a 20. századot, de ezt sem lehetett kihagyni a történelemből. Nekem a kedvenc témám az Árpád-kor, a török elleni harcok és a kuruc szabadságharcok kora volt, ezekről sokat olvastam. Mivel ennyire szerettem a történelmet, az érettségi után ezen a vonalon akartam továbbtanulni, és mivel a gyerekeket is szerettem, így a tanári pályát választottam.

A tanárképző főiskolán természetesen nagyon részletesen tanultuk a történelmet. Mire a sztálini Szovjetunióhoz és a II. világháborúhoz értünk, már az 1980-as évek elején jártunk, de azok a könyvek, amelyekből tanultunk, a 70-es évek közepén készültek. Több oldal a szocialista építőmunka eredményeiről, az ötéves tervek számadatairól, dicsőhimnusz a Szovjetunió demokratikus alkotmányáról. Hogyan jelenik meg mindebben Sztálin? Sehogy. Egy fél mondat arról, hogy Lenin halála után ő lett a párt vezetője. A sztálinizmus embertelenségéről egy rövid megjegyzés: a kolhozszervezésnél elfelejtkeztek a lenini intelmekről, nem tartották be a fokozatosság és az önkéntesség elvét, ezért több helyen lázadások törtek ki, amelyeket elfojtottak. Ennyi. Kényszermunka-táborokról, Gulagról egy szó sem, ahogy a személyi kultuszról is szemérmesen hallgattak. Pedig az SZKP 20. kongresszusán (1956-ban) az akkori pártfőtitkár, Hruscsov nyilvánosan elítélte a sztálini politikát, különösen a személyi kultuszt. Igaz, mire én ezt tanultam, addigra Hruscsovot régen leváltották, és Brezsnyevnek hívták a Szovjetunió vezetőjét.

Magyarország felszabadítása a főiskolai tankönyvben teljes 20 oldalon szerepelt, térképekkel, hadműveletekkel, gyakran még az áldozatok számával is. Magyar áldozatokról, illetve a magyar polgári lakosság szenvedéseiről szó

sincs. Nem a málenkij robotról, hiszen arról valóban szó sem lehetett, de még a bombázások áldozatairól, az összedőlt házak alatt megfulladtakról sem... Ahogyan arról sem, hogy még a szovjet hadsereg is különbséget tett. Varsó, Prága vagy Pozsony felszabadításáért valóban felszabadítási emlékérmét osztogatott, a budapesti érmen viszont az szerepelt: „Budapest elfoglalásáért”. Erről nem volt szabad beszélni, erről nem volt szabad tudni. Nem is tudtunk, csak mostanában derült ki. És miért volt ez a nagy elhallgatás? Egyszerű. A felszabadító hadsereg még 40 évvel a harcok lezárása után is itt állomásozott.

1982-ben diplomát szereztem, magyar és történelem szakos általános iskolai tanár lettem. Egy falusi iskolában kezdtem el tanítani mindkét szakomat, már az új (1978-as) tantervek szerint. Nem csak a tanterv volt új, megváltoztak a tankönyvek, köztük a történelemkönyvek is.

A 8. osztályos történelemkönyv a „leckék”, azaz a kötelező tananyag mellett rengeteg olvasmányt is tartalmazott, és ezek az olvasmányok sok olyan dolgot vetettek fel, amelyeket korábban agyonhallgattak. Például: bár 1956 természetesen ellenforradalomként szerepelt a tananyagban, de az előtte lévő olvasmány címe Hibák és torzulások a szocializmus építésében. Egy okos diák (egy okos és főleg bátor tanár vezetésével) olvashatott a sorok között, és rájöhetett, hogy bizony az az október 23-i megmozdulás jogos népfelkelés volt. De mi a helyzet a málenkij robottal és a Gulággal? Hát bizony ezekről még olvasmány szinten sem volt szó. Ami viszont előremutató fejlemény, hogy a tankönyv A szocializmus építése a Szovjetunióban című anyagának végén egy olvasmányt közölt a személyi kultuszról. Ebben a következők szerepeltek: „... Sztálin rendkívül túlbecsülte saját érdemeit, és azt hitte magáról, hogy tévedhetetlen. Mindenki iránt bizalmatlan volt. A gyanakvással, az állandó ellenségeskedéssel áthatott légkörben igen sok vezető ellen, akiknek a véleménye egyes kérdésekben eltért Sztálinétól, koholt vádak alapján pereket indítottak. Alaptalanul elítélték és kivégezték a szovjethatalom híveit, nagyszerű kommunisták ezreit...” El kell ismerni, ez az első lépés. A következő már csak az lehet, hogy leírják, a Sztálinnak ellentmondók közül egyeseket kivégeztek, másokat hosszú-hosszú évekre kényszermunkára ítélték, és elnyelte őket a Gulag rendszere. De ez abban az időben még messze volt.

Aztán következett 1989. Ebben az évben a párt (az egyetlen párt, az MSZMP) egyik vezetője kijelentette, hogy 1956 nem ellenforradalom, hanem népfelkelés volt. Október 23-án kikiáltották a köztársaságot, a következő év tavaszára pedig demokratikus választásokat hirdettek több párt részvételével. Ezeket az eseményeket és a nyomukban kibontakozó átalakulást mondjuk rendszerváltásnak.

Természetes, hogy a történelemoktatás nem tudta, nem is tudhatta azonnal másként tanítani a 20. század történetét. Gondoljunk csak bele: előbb meg kell változtatni a tantervet, aztán ennek megfelelő tankönyvet kell készíteni, ezt az illetékes minisztériumnak el kell fogadnia, s csak azután lehet megkezdeni ennek alapján a tanítást.

Az 1990-ben megalakult koalíciós kormány a nehézségek ellenére gyorsan cselekedett. Már a következő, 1990/91-es tanévben ideiglenes könyvből tanulták a nyolcadikosok a történelmet. Ebben már a tananyagban is szerepelt egy mondat a sztálinizmusról: „Sztálin (...) többéves párton belüli harc eredményeként szerezte meg a szovjet állam fölötti hatalmat. Ezt követően alakította ki rendszerét, a sztálinizmust, egy kérlelhetetlenül diktatórikus, zsarnoki rendszert.” A szöveg egy kicsit nehézkes, egy kicsit semmitmondó, különösen 14 éves gyerekek számára. A korábbiakhoz képest mégis nagy előrelépés, különösen, ha hozzátesszük, hogy a következő kiegészítő (azaz a tanár belátására bízott) anyag a Személyi kultusz és sztálinizmus címet viseli. Itt már kimondva szerepel a „haláltábor” megnevezés, ha a Gulag még nem is. Ami hazánkat illeti, a háborús veszteségek között megemlíti a fronton elesett és hadifogolytáborokban meghalt katonákat, a bombázások áldozatait, valamint az elhurcolt zsidókat. A málenkij robotról ez a könyv még nem tett említést, de nem is tehetett, hiszen még mindig az ország felszabadításáról írt, és a szovjet csapatok hazánk területén állomásoztak.

A következő tanévre ismét új könyv jelent meg. Sokan nem szerették, rengeteg adatot tartalmazott, nehezen lehetett belőle tanulni és tanítani egyaránt. A Szovjetunióval kapcsolatban újra a szocialista építés sarokszámai foglaltak el hosszú sorokat, de szó esett a munkatáborokról is, ahol milliók pusztultak el embertelen körülmények között. A tankönyvben a Gulag szó még mindig nem szerepelt, de az áldozatok nagyságrendje igen: „... a megfélemlítést célzó terror áldozatainak száma a Szovjetunióban a 30-as évek végéig több tízmilliós nagyságrendű...” A másik témában is történt egy kis elmozdulás. Felszabadítás helyett a könyv Magyarország elfoglalásáról szólt, és a háború áldozatai között a korábban soroltak mellett megjelent egy új kategória: „... százezrek, katonák, leventék és civilek, közöttük nők is, szovjet fogolytáborokban robotoltak...” Igen. A málenkij robot kifejezésből 1991-ben legalább a robot már megvolt.

Sokáig nem használtuk az előző könyvet, ugyanis 1994-ben ismét új könyv jelent meg az oktatásban. Szerzője a sztálini rendszerről így írt: „...a Szovjetunió új vezetője, Sztálin, fokozatosan a történelem egyik leghírhedtebb diktátorává vált. Az általa kialakított pártállami rendszerben (sztálinizmus) nem volt jogbiztonság. Bárkit, bármikor a vezetők kénye-kedve szerint letartóztathattak, büntetőtáborba vihettek.” A leckét követő kiegészítő anyag is Sztálinról és a sztálinizmusról szólt. Ráadásul megjelent egy eddig nem szereplő fogalom is, igaz, csak a tankönyv végén lévő Kislexikonban. „Gulag: a Szovjetunióban létrehozott kényszermunkatáborok közismert elnevezése”. Ez a tankönyv a málenkij robot kérdésében is meghozta az áttörést. Előbb kategorikusan kijelentette, hogy Magyarország legyőzött, megszállt ország lett, majd így folytatta: „A hadifoglyokat, a győzelmi jelentésekben szereplő létszámot, nem a frontokon, hanem jórészt a hátszágban szerezték. Az utak mentén szűrőállomások hadifogolyvadászai állították meg a mit sem sejtőket. Még gyakoribb volt, hogy egy-két órás robotra rendelték ki az embereket, akik 3-4 évi hadifogolytábor után térhettek csak haza – ha hazatérhettek.”

Valószínű, hogy nem a Gulag és a málenkij robot tényszerű jellemzése volt az oka, mégis tény, hogy ezt a könyvet a 2003/2004-es tanévig használhattuk.

Ez alatt a tíz év alatt persze sok változás történt az oktatásban. Az egyik a tankönyvpiac liberalizációja volt. Ez azt jelentette, hogy az iskola kiválaszhatta a hivatalos tankönyvjegyzékből, melyik tankönyvcsaládból akar tanítani. Számptalan kiadó kezdett tankönyvkiadással foglalkozni, bízt meg neves szerzőket tankönyvírással, és reménykedett, hogy sok iskola fogja az ő könyveit választani. Történelemkönyvekből is bőséges volt a kínálat. A Nemzeti Tankönyvkiadó mellett (többek között) az Apáczai Kiadó, a Korona Kiadó, a Mozaik Kiadó is jelentetett meg könyveket, munkafüzeteket, feladatgyűjteményeket, olvasókönyveket, feladatlapokat. Természetes, hogy a tanárok, még a legtájékozottabbak sem ismerhették az összes kiadó szaktárgyukra vonatkozó összes könyvét. Ezért mi is úgy döntöttünk, hogy a korábban bevált, jól tanítható, és a tényeket is korrektül közlő tankönyv mellett maradunk.

De nemcsak a tankönyvpiacon történt változás, hanem a tantervekben is. Időszerű is volt, hiszen jogilag még mindig az 1978-as tanterv volt érvényben, igaz, sokat módosították, különösen a történelemre vonatkozó részeit. Elkezdtek hát kidolgozni a Nemzeti Alaptantervet (amelynek bevezetése felmenő rendszerben 1998-ban „érte el” a felső tagozatot), s ebben a történelemre sokak szerint megsemmisítő csapást mértek. Miben állt ez? A korábbi években ezt a tantárgyat az ötödik osztályban kezdték tanítani az őskortól, s nyolcadik osztályra eljutottunk napjainkig. A gimnáziumok, szakközépiskolák szintén az őskortól napjainkig tekintették át a történelmet, de sokkal több adattal, szélesebben, bővebben, mint az általános iskolában. A NAT készítői szerint viszont teljesen fölösleges kétszer tanulni ugyanazt, ezért ötödikből és hatodikból egyszerűen kihúzták a történelmet, az igazi történelmet, csak egyes hősokeket, eseményeket, a korabeli életet bemutató olvasmányt engedélyeztek (mint korábban az alsó tagozatban), a valódi történelem tanítását csak hetedik osztályban engedélyezték, és csak a középiskolában jutottak volna el napjainkig. Mit jelentett mindez? Egész egyszerűen azt, hogy a hetedik osztályosoknak (mivel csak egyszer kerül szóba) úgy kellett volna megtanulni-megtanítani például az őskor történetét, hogy abból esetleg érettségizni is tudjanak. Ráadásul, ha valaki valamilyen okból kifolyólag nem tanult tovább, annak történelmi ismeretei megrekedtek valahol a Rákóczi-szabadságharc tájékán. Nevetséges? Az. De hiába tiltakozott a szakma, hiába tiltakoztak a tanárok, a döntéshozók megmakacsolták magukat, és ragaszkodtak a NAT bevezetéséhez (amelyet az alsó tagozatban már el is kezdtek).

A történelemtanítás szerencséjére közben újabb választást tartottak, és az új kormány elhalasztotta a NAT ötödik osztályban történő bevezetését, majd hamarosan bejelentették, hogy új tantervet dolgoznak ki.

Az új tanterv végül nem egy tanterv volt. A Nemzeti Alaptanterv alapján kerettantervek készültek, ezek valamelyikét elfogadta egy iskola, és az elfogadott kerettantervet egészítette ki helyi tantervében. A kerettanterv bevezetésére a 2001/2002-es tanévtől került sor, mégpedig felmenő rendszerben, első, ötödik és kilencedik évfolyamon. Ebben a tanévben tehát az

iskolák a különböző évfolyamokon egyszerre három tanterv alapján tanítottak: a kerettanterv, a régi tanterv és a NAT alapján.

A sors úgy hozta, hogy a kerettantervek bevezetése után én már nem tanítottam történelmet, így csak tantervek szintjén ismerem a tanítandó anyagot. Nyolcadik osztályban a „valódi” történelemre szánható idő csökkent, ugyanis az évi 74 órából 11 óra az állampolgári ismeretek tanítására kellett. Senki nem vitathatja ennek szükségességét (én sem), csak a módját. Ugyanis korábban is volt állampolgári ismeretek a történelem tantárgy keretében, de nem a 74 órából elvéve, hanem heti 1 órát hozzátevé. A megkurtított óraszám feszítettebb tempót diktált, ezért kollégáim valószínűleg nem fordítottak annyi figyelmet kevésbé fontosnak tartott eseményekre. Ennek áldozatul eshetett a Gulag és a málenkij robot is.

Jelenleg újabb NAT és kerettanterv alapján folyik az oktatás. Ebben már a kötelező fogalmak között szerepel a Gulag.

A rengeteg változásból a felsőfokú oktatás sem maradt ki: bevezették a bolognai rendszert. Ez (többek között) azt jelentette, hogy akinek főiskolai diplomája volt, rövid idő alatt M jelű mesterdiplomát szerezhettek, amely egyetemi végzettségnek felelt meg, tehát tulajdonosa középiskolában taníthatott. Én is kihasználtam a lehetőséget, és MA szintű történelemtanári diplomát szereztem.

Hogy mit tapasztaltam a Gulag és a málenkij robot témakörében? A középiskolák 12. évfolyamára szánt egyik tankönyv így fogalmaz: „A megfélemlítés összekapcsolódott azzal, hogy mindenáron gazdasági eredményeket akartak elérni: a mostoha körülmények között zajló bányász- és útépítésekre a hiányzó munkáskezeket a politikai foglyok millióinak munkatáborokba (GULAG) hajtásával oldották meg, ahol az embertelen körülmények miatt milliók pusztultak el.” A málenkij robottal kapcsolatban pedig így: „A front elhaladtával sem értek véget a polgári lakosság szenvedései, mert sokakat hurcoltak el a Szovjetunióba kényszermunkára.” Az új kerettanterv pedig már a kötelező fogalmak között említi a Gulagot és a málenkij robotot is.

Miért kell kihangsúlyozni ennek fontosságát? Hiszen, ahogy Shakespeare írta: „azon, mi elmúlt, nem lehet segíteni”. Igaz. Segíteni nem lehet, de tudnunk és emlékeznünk kell...

Petrusák Magdolna
tanár

Hajzer Andrea
CSELÉDBŐL GULÁGISTA

Mi az, amit a Gulag világáról írtak és beszéltek az emberek? Minden, amit a fantázia el tud képzelni, vagy amit a sors és annak a csúnya játéka hoz. Én nem szóbeszéd vagy fantázia által írom most le, mondom el a Gulág-sorsot, hanem úgy, ahogy átéltem. Igen, én megéltem azt, amit az ember még álmában sem szeretne látni, mindazt, ami ott megtörtént velem.

A nevem S. Erzsébet, és 1932. április 20-án születtem Magyarországon. Az élet kegyetlen fintora sok szempontból nem tiszta játékot űzött velem. Hogy miben? Elmondom.

Dédapám családja – lehet, hogy ősidők óta – az ausztriai Braunau környékén telepedett le. Ha nagyon pontosítani szeretnék, dédapám Braunauban született, dédanyám Sinbachban, és ezt a két települést az Inn mellékfolyója, a Salzach választja el. Szinte már ott van Bajorország. Nem kevés kilométereket tett meg azért dédapám, hogy kiszemelt menyasszonyát, dédanyámat feleségül vehesse. Édesapám elmondása szerint gyönyörű Ausztria és Bajorország. Ő mégis elhagyta az ősi fészket és Magyarországra jött, mert azzal a politikai nézettel, amelyet a család vallott, nem értett egyet. Braunau a világ szemében mindig is túske marad, hisz ott született a Harmadik Birodalom diktátora, maga Adolf Hitler. Hogy édesapám miért pont Magyarországra jött? Ki tudja? Én úgy gondolom, dacból. Végül is ez már annyira nem is fontos. Lényeg, hogy édesapám másképpen nézett a világra, más szemszögből, látószögből figyelt, és az akkori helyzete értette meg vele, hogy el kell jönnie onnan. Ott, ahol olyan családi miliók jönnek létre, amelyben a rokonok egymás között házasodnak, sok furcsa és megmagyarázhatatlan dolog alakulhat ki. Próbálta megérteni, hogy Hitlernek az az elgondolkodása, hogy csak „a tiszta német árja” képezheti a Harmadik Birodalmat. De abban a kis faluban, ahol ő is született, a családokon belül történnek házasságok és születések, ez viszont meghazudtolja Hitlert. Ezt el is mondta nagyapámnak, aki úgy elverte, hogy napokig ki sem tudott jönni a házból. Ugyanis miután nagyapám elolvasta Hitler börtönben, 1923-ban megírt Mein Kampf (Harcom) című könyvét, nagyon megváltozott. Mint köztudott, Hitler ebben a műben írta meg világnézetét. Leírta, hogy mi a náciizmus ideológiája: az antiszemita fajelmélet, a kommunistaellenesség és a viláгурalom. Na, ezt az embert imádta és rá volt büszke az én nagyapám. Hitler katonájának szerette volna apámat, de apám más volt, és ebből nem kért. Fogta magát, senkinek nem szólt semmit, és nekivágott a nagyvilágnak. Több száz kilométert megtett sétálva, futva vagy a földön kúszva. Soha nem érzett honvágyat, azt mondta, hogy szégyelli a múltját. Magyarország ugyan nem az úti célja volt, de nagyon szépnek látta, így itt maradt. Először nevet változtatott, utána családot alapított, és idővel megszülettem én is. Nos, ez az én „kezdetem”: Braunau, nagyapám, édesapám és Hitler szülőhelye, és április 20-a, születésnapom, ami Hitler születésnapja is. Ráadásul édesapám egy olyan országba jött élni, ahol a háború után rohamosan terjedt a szocialista gondolkodás, a nagy, felszabadító Szovjetunió segítségével épült a szocializmus, mely a Gulág-rendszer

fennállásával, fenntartásával lépett mindig előrébb. Hát, ez nem a sors csúnya játéka és fintora velem szemben?

Amikor édesapám Magyarország földes-homokos talaján szedte lábait, nyár volt, gyönyörű nyár. Pénze és élelme nem volt, de a nyárban az is csodálatos, hogy ha az ember erdőn, mezőn megy keresztül, akkor mindig akad valami, ami a korgó gyomrot csillapítsa. Erdőből erdőbe, mezőről mezőre menvén, pont aratási időben ért Magyarország keleti részére, egy Dessewffy nevű uraság birtokára. Magyarul nem tudott, de a munkálatokat felügyelő tisztartótól nagy nehezen, mutogatva megkérdezte, hogy nem kell-e segítség. Azt hitték, fogyatékos, aki még beszélni sem tud. Nos, az aratás kemény, emberpróbáló munka, és bizony a vágás utáni marokszedéshez sok kéz kell. Szerencsés embernek tartotta magát az apám, mert a tisztartót egyáltalán nem érdekelte, hogy kicsoda, honnan jött, hanem egyszerűen munkába állította. Napokig úgy végezte a munkáját, hogy nem szólt hozzá senki, de ő sem senkihez. Hallgatta és figyelte az emberek szavait, viselkedését, tanult magyarul. Aztán egy magakorabeli fiú felfigyelt rá, mindenben segített neki, mindenre megtanította őt. Minden csínytevésben benne volt, amibe a társa, János belevitte. Halálukig barátok maradtak, mindig kiálltak egymásért, és később János lett az én keresztapám. Addigra, mire én megszülettem, édesapám már magyarosította a nevét, a német Franzból Ferenc lett. Apámnak szó szerint újra kellett születnie, csak nem Braunauban, hanem ebben a kis faluban. Be kellett oltadnia az emberek közé, és ebben János bácsi sokat segített neki. Nemcsak a földeken dolgoztak együtt, hanem a lovardában is, mert János bácsi a lovakhoz értett igazán és bevitte oda apámat is. Ott újra megtanult szeretni, mert a lovak megtanították őt.

Apám idővel felfigyelt egy cselédlányra. Egy kicsit körülményesen tudta feleségül venni, mert a lány János bácsi szívét is megdobogtatta. Marika (az én drága édesanyám) a kastélyban konyalányként dolgozott. Mikor kiderült, hogy a két férfi egy lányt szeret, akkor, mint két kiskakas, állandóan viaskodtak a lány kegyeiért. Arató bál, szüreti bál mindig a két férfi verekedésével ért véget, mert a szeretett lányból csak egy volt. Hajnalban azért karöltve, mintha mi sem történt volna, mentek a szállásukra. Anyám egyszer eléjük állt és kijelentette, hogy ő már döntött: ahhoz megy feleségül, akit megcsókol. Ez nagy szó volt, mert addig még a kezét sem engedte megfogni. Apámhoz lépett, és hosszan megcsókolta. Utána megbeszélték, hogy János bácsinak tulajdonképpen az a szoros baráti kapcsolat, amely közte és apám között létrejött, többet ér bárminél. Így volt ez életük végéig. A háború alatt, mikor apámat kivitték a frontra, akkor megígértette vele, hogy a családnak mindenben segíteni fog. János bácsi szerencsésebb ember volt, őt csak később hívták be, és élve hazajött. Ő hozta a hírt, hogy apám elesett. Halála után egy évvel az addigra szintén megözvegyült János bácsi feleségül vette anyámat. Gyermekai, János, Ilona, Károly és Anna attól kezdve az én testvérekém voltak. De ez sokkal később történt.

A háború előtt anyám és apám sokat dolgozott azért, hogy mindaz, amiben hittek és reméltek ne egy elfoszlott álom legyen. Nagyon boldogok voltak, amikor megtudták, hogy anyám állapotos. A lovarda mellett volt egy cselédház, benne egy kis két helyiségből álló lakrész, ahol a szüleim laktak, és ahol megszülettem. Anyám 1932. április 20-án épp a teknőben mosott, amikor megindultak a fájások. Nagy szerencséjére meghallotta Ilonka néném, János

bácsi felesége, aki bement és levezette a szülést. Születésem után Ilonka néni azt mondta anyámnak, hogy mivel nehezen és keservesen jöttem a világra, nehéz életem és sorsom lesz. Én, Erzsébet voltam szüleim első gyermeke. Testvéreim, Marika 1934. január 06-án, Ferenc 1935. december 29-én, Károly 1938. február 15-én, László 1940. június 08-án és utolsóként Anna 1942. május 30-án született. Mindnyájan az uradalom területén álló kis cselédházban, abban a kis házban, ahol három emberen kívül már jóformán senki el nem férne, de ez a család nagyon boldog volt együtt. Szegény anyámat nem csak az idő, a sok munka és a sok szülés viselte meg, hanem apám 1944 végén bekövetkezett halála is. Nagyon szerették egymást, és soha nem szégyellték kimutatni azt.

A front szerencsére gyorsan átgördült a fejünk felett, nem okozott a faluban nagy pusztítást, és szerencsésen megúsztuk a megszállást is. Túl kicsi volt a mi kis falucskánk. Az uraság életében is sok minden megváltozott. A legnagyobb változást az 1945-ös földreform hozta, amelynek alapján felosztották a nagybirtokokat, ezt az uradalmat is. A cselédek sem maradhattak, így mi sem. Annak talán könnyebb volt, akinek nem volt családja. De mi hova is mehettünk volna? Anyám épp hogy megözvegyült, nem volt senkije és semmije, csak a sok éhes száj. János bácsi, felismervén, hogy nemcsak ő van nehéz helyzetben, hanem anyám is, azt mondta, hogy két ember jobban el tud bántani ennyi gyerekkel, mint egy. Anyám nem gondolkodott sokat, rögtön hozzáment. Pedig hát így már tíz gyerekről kellett gondoskodnia. János bácsi meg fogta népes családját, és nem törődve senkivel nekiindult az országnak. Kelet-Magyarországról Közép-Dunántúl felé tartottunk. Sokat mentünk, és sok időbe telt, míg odaértünk, de János bácsi kitartása és elszántsága erőt adott. Ahogy mindnyájunkat buzdított az úton, ahogy mesélt nekünk (gyakran maga kitalálta történeteket), az nagyon sokat jelentett. Lassan nemcsak mi, gyerekek, hanem anyám is kezdte megszeretni János bácsit. Láttam, hogy megtartja azon ígéretét, hogy az élete árán is megvédi családunkat.

Először a ciszterci uradalomba mentünk, ami akkor Magyarország egyik legjobban jövedelmező gazdasága volt. Más volt itt, mint a szülőföldemen. János bácsi megmutathatta a lótenyésztésben szerzett nagy tudását, anyám a mosás, vasalás mellé a dohányföldön is dolgozott, mi pedig újra iskolába jártunk. Itt valahogy anyám jobban érezte magát, mint a szülőföldjén. (Bevallom, én is.) Más emberek, más helyzetek. Utólag visszagondolva, ebben inkább a társadalmi változások játszottak nagyobb szerepet. Megtörtént az uradalom államosítása, János bácsi földet kapott. Szegény anyám olyan, de olyan boldog volt! Össze-vissza csókolta János bácsit. Most már a magunk urai lehettünk, nem voltunk cselédek.

Telt-múlt az idő, eljött 1947. szeptember 10-e. Ekkor én már 15 és fél éves voltam. Ezen a napon szertefoszlott minden álmom, amiben hittem és reménykedtem, de legfőképpen megszűnt bennem az emberek iránti bizodalom. Szörnyű tapasztalok közepette láttam, hogy a világon a legnagyobb állat az ember. Bizony állat, mert nem tud két lábon járni a földön, és öl azért, hogy ő maradhasson életben.

Azon a napon anyám nagyon rosszkedvű volt. Mondta is, hogy úgy érzi, valami változás lesz a házban. Nem tudom, miért, de én is ezt éreztem. Akkor már napok óta álmomban mindig sötétben, idegen helyeken mászkálva láttam magam. Ezt anyámnak nem mondtam, mert az álmokban való látást nagyon

nem szerette. Én sem hittem benne, de idővel minden bebizonyosodott, amit az álmaimban láttam.

Késő délután volt. Anyám rántott levest csinált, közben előkészítette a kovászt a kenyérsütéshez, én a kimosott ágyneműt keményítettem, a kisebb gyerekek kint játszottak a homokban, János bácsi meg az egyetlen kis tehénkénket etette. Négy ember jött a házunkhoz, olyan katonai vagy tudja a fene, hogy milyen ruha volt rajtuk. Nagy erővel benyomták az ajtót, és anyámat meg János bácsit kérdezték. Nem is kellett válaszolnom, hisz a nagy hangra anyám és János bácsi is odaszaladt hozzám. Aztán a nevemet kérdezték, meg a többi személyes adataimat, és én minden feltett kérdésre válaszoltam. Anyám mintha érezte volna, hogy ez már a baj kezdete, szorosán magához ölelt. Ő akart válaszolni helyettem, de az egyik akkora pofont kevert le neki, hogy mindketten a fal mellett kötöttünk ki, mert még akkor is ölelt engem. János bácsi a segítségünkre ugrott, de lefogták és agyba-főbe verték szegényt. Akkor, aki elől állt, azt mondta, hogy „S. Erzsébet, velünk kell jönnöd. Önkéntesen részt kell vened a Szovjetunió újjáépítésében. Munkád egy hónapig tart, közben a családod semmiben sem fog hiányt szenvedni. Kaptok lisztet és cukrot is.”

Micsoda tévhit, micsoda nagy hazugságok! De elhittük, és nemcsak mi, hanem az a több ezer ember is, akit akkor vittek el. Édesanyám azért tiltakozni akart, de ráfőrdtek, hogy hallgasson, mert megjárja. János bácsi is próbálkozott, hogy inkább őt vigyék, de erre azt válaszolták, hogy ő már öreg ahhoz, amilyen munkát kell végezni. János bácsi akkor nagyot nyelve megkérdezte, hogy hova visznek, hova küldjenek csomagot nekem. Nem kell csomag, felelték, az az egy hónap hamar el fog telni. Amíg ez a beszélgetés folyt, én szinte bénán álltam. Szerencsére anyám nem vesztette el a fejét, egy nagy lenanyagba berakta az egyetlen vastag holmimat, összekötötte a négy sarkát és a kezembe nyomta. Elindultam a négy emberrel.

Először egy nagy épületbe vittek, ahol legalább ötven, vagy még annál is több ember ült a földön, nők, férfiak vegyesen. Ahogy körbenéztem, elfogott a félelem. Éppen a könnyeimet töröltem le, amikor odarohant hozzám Juliska barátnőm. Sírva öleltük át egymást. Aztán elmesélte, hogyan került ide. Neki is ugyanazt mondták, mint nekem. Csak egy hónapig leszünk távol. Másnap feltettek bennünket egy marhavagonba, és elindultunk. Hogy hová? Azt egyikünk sem tudta. A helyzetünk nem volt valami kellemes, mert olyan szorosán pakoltak be bennünket a vagonba, hogy megmoccanni is alig tudtunk. Víz, élelem nem volt, WC sem, csak a vagon egyik sarkában egy lyuk szükségleteink elvégzésére.

Az utazás alatt végig János bácsi szavai jártak a fejemben. „Ne bízz meg senkiben! Ne higgy senkinek! Mindig magadra ügyelj! A bajt hamar fel fogod ismerni. Már nem vagy gyerek, tessék úgy viselkedni. Mások előtt ne sírj, mert az a gyöngeség jele, és azt kihasználják. Nagyon, de nagyon vigyázz magadra!” Ezek az intelmek, melyeket búcsúzaskor súgott a fülembe, belém ivódtak és az életem végéig elkísérnek. Anyám szájából soha előtte nem hallottam, hogy hallgass apádra. János bácsi nem volt az apám, de idővel nagyon megszerettem, apám helyett apám lett.

Megérkeztünk Temesvárra, ahol egy nagy gyűjtőtáborba kerültünk. Volt ott egy nő, aki a női munkásokat felügyelte. Észrevette, hogy Juliska és én mennyire félünk, mennyire ragaszkodunk egymáshoz, így azt tanácsolta, a

kikérdezéskor hazudjuk azt, hogy unokatestvérek vagyunk, hátha nem választanak el bennünket egymástól. Én mondtam Juliskának, hogy János bácsi szerint ne bizzunk meg senkiben, de Juliska meg akarta próbálni, hátha sikerül. Nyolc-tíz asztal volt egymás mellé lerakva, azokhoz kellett mennünk. Mikor odaértünk, kérdezték a személyes adatainkat. Nem tudom, minek, mikor a papíron már minden le volt írva. A férfi a végén azt kérdezte tőlem, hogy „cseléd vagy?” Én ösztönösen azt válaszoltam, hogy igen, és Juliska is. „Akkor együtt mentek tovább.” Bátran megkérdeztem: „Mégis hova?” Választ nem kaptam, csak továbblétek bennünket egy szobába, ahol nők és férfiak csak úgy csupaszon voltak és pár orvos vizsgált mindenkit. Juliska elkezdett visítani, hogy ő nem vetkőzik le csupaszra. Akkor odajött egy katonaruhás nő, és akkora pofont adott neki, hogy eleredt az orrából a vér. „Ne hisztizz, te paraszt ringyó, a fiúd előtt levetkőzöl, mi?” Juliska nem válaszolt, nem a fájdalom miatt, hanem azért, mert semmi értelme nem lett volna. Ott álltunk meztelenül, megszégyenülve a sok férfi szeme előtt. Gyűrtem és gyűrtem lefelé a könnyeimet. Megkaptuk a védőoltásnak mondott injekciónkat, csak utána öltözhettünk fel. Aztán három-négy helyről sorolták a neveket. Mindenkinek oda kellett mennie ahhoz, aki mondta, és már vitték is tovább. Mi is így jártunk.

Újra feltettek bennünket egy marhavagonba, és mentünk a nagy Szovjetunióba. Valaki a vagonban azt mondta, hogy az a védőoltásnak mondott valami nem is az volt, hanem egy hormonkészítmény, hogy a nők ne essenek teherbe. „Minek az nekünk” – kérdeztem hangosan –, hisz dolgozni jövünk egy hónapra mint önkéntesek.” Egy idősebb nő rám szólt: „Hallgass, te buta liba, itt férfiak is vannak! Nehogy megtudják, hogy még szűz vagy. Mert az vagy, ugye? Szóval hallgass, mert rögtön kihasználnak!” Nem értettem még akkor semmit, de a megérkezésünk után nem sokkal már igen.

Nem tudom, hogy mennyi ideig utaztunk, de sok nappal és éjszaka váltotta egymást, mire megérkeztünk. Ott már nagyon hűvös volt, és erdő, mindenütt erdő. Az erdőben épült házakban helyeztek el minket. A szállásunkon fából készült emeletes ágyak voltak, egy nagyon kicsi vaskályha, semmi több. Az ágyakon se matrac, se lepedő, se takaró. Mindenki azzal takarózott, amije volt. Ha nem volt, akkor előbb fázott, majd megfagyott. Nevünk nem volt, számmal jelöltek bennünket. Én a 4620-as számot kaptam. Pihenőnap nem volt, nem adtak. Naponta egyszer kaptunk enni, hat dekagramm fekete kenyeret és valami levesnek mondott híg löttyöt, nagyon ritkán egy kevés sózott halat. Esténként a nők gyógyszert kaptak, hogy ne essenek teherbe. Egyszer észrevettem, hogy Juliska nem szedi, hanem dugdossa, rejtegeti. Mondtam neki: „Hülye vagy? Inkább szedd, nehogy baj legyen!” Azt felelte, hogy nem szedi, mert nem tudja, mi az, nem rongálja magát ezzel.

Mi, nők, ugyanúgy az erdőben dolgoztunk, mint a favágó férfiak. Fűrészeltük a fát, hántottuk le a vastag kérgét napi tizenkét-tizennégy órán keresztül. Egyszer Juliskát négy falubeli orosz férfi előrébb vitte, mondván, hogy nekik fog segíteni. Szegény nem ellenkezett. Nem sok volt már hátra az egy hónapból, azt hittük, hamarosan letelik az önkéntes munkánk és mehetünk haza. Minek ellenkezni? Ő sem, én sem gondoltunk semmi rosszra. Már nem tudom, hogy mennyi idő telt el, de egyszer csak Juliska földesen, sárosan, megtépázott hajjal és csupa véresen ott termett mellettem. Nagyon folyt belőle a vér. Szorítottam magamhoz, és sok kérdést tettem fel neki, de egyikre sem

válaszolt, csak azt hajtogatta, hogy meggyalázták. A többi nő segített, megfogtuk Juliskát és bevittük a barakkba. Szereztünk vizet, nagy nehezen megmosdattuk, és kivittük újra dolgozni, mert ott nem maradhatott, dolgozni kellett. Hamarosan észrevettük, hogy Juliskánál valami nincs rendben. Akkor a barakkunk legidősebb lakója, a harminchárom éves Margit néni azt mondta, hogy nem tehetünk semmit, belebolondult, hogy erőszakkal elvették a szüzességét. Ez így is volt, mert utána bárki bármit megtehetett Juliskával. Felhúzta a szoknyáját, széjjeltette a lábát és ott mindenki szeme láttára mászott rá akármelyik férfi. Nem csoda, hogy teherbe esett. A gyerek születése után öngyilkos lett, de hogyan csinálta, nem tudjuk.

Mikor eltelt az egy hónap, jeleztem, hogy az önkéntes munkám ideje lejárt, mennék haza. Azt mondták, hogy nem lehet, majd szólnak. „Egy gulágista nem mondhatja meg, hogy Szovjetunió építése mikor fejeződik be.” Sírtam, fájt a lelkem, nem tudtam, mikor mehetek haza. Dolgoznom kellett. Dolgoztam a mínusz 40-50 fokos hidegben, tífuszosan, lázasan, legyengülve, hisz 35 kilogramm voltam. Mégsem kerülhettem el azt, ami Juliskával történt, de én erős voltam. Nagyon nagy volt bennem az élni akarás. Nem mondom el, mi történt, hogy történt, mert szégyellem magam. Még ennyi idő elteltével és a férjem előtt is. Ő tudja, hogy „gulágista” voltam. Nem tud ugyan többet, mert én nem beszéltem soha semmit a családomnak, de még másnak sem. Minden „gulágista” meg volt fenyegetve, hogy soha, semmikor nem beszélhetnek. Én ezt most megtöröm, mert elmondtam, hogy én, a cseléd mikor és miként lettem „gulágista”. Meg kell tudnia mindenkinek, hogy a nagy Szovjetunióban hogyan éltek és hányan haltak meg a Gulágon Sztálin rögeszméi miatt.

Szóval, Sztálin halála után szabadultunk. Nagy viszontagságok közepette, legyengülten, tetvesen, meggyalázza, nagyon szomjasan és éhesen érkeztem haza 1953. augusztus 03-án. Hat évig voltam távol, de éltem! Anyám és János bácsi (most már mondom, hogy jó apám) sírva öleltek át. Nem hittek már abban, hogy élve hazakerülök. Károly öcsém az ölébe kapott, mert látta, hogy csont és bőr vagyok, nemhogy állni, de ülni sem bírok. Bevittek a házba, letettek az ágyra. Szegény jó anyám egy bögre vizet akart adni, de apám kikapta a kezéből: „csak egy kávéskanálnyit, anyjuk, mert ha bögrével adod hirtelen, abba belehal. A fronton is így csináltuk.”

Nagyon sok kérdésük volt, de én nem válaszoltam egyikre sem, csak mondtam, hogy nem szabad, mert akkor elveszik a házunkat, földünket. Károly öcsém kinevetett. „Szegény Erzsókám, hát te nem tudod, hogy most már más világ van? Itt már minden a mienk, nem vesznek el tőlünk semmit.” Ránéztem apámra és azt mondtam: „Arra tanítottál, hogy ne higgyek senkinek. Ti mégis hisztek mindenkinek?” Apám könnyes szemekkel megcsókolta a homlokom és csak annyit mondott: „Most csak pihenj, szükséged van rá.” Hetekig feküdtem, jó anyám gondoskodott rólam, ápolt engem. Sok falubeli jött, kérdezgetett, de én soha senkinek nem válaszoltam. Még mindig féltem.

Felépülésem után tapasztaltam, hogy a távollétem alatt tényleg nagyon megváltozott minden a faluban. Megalakult a tsz, apácska és a fiútestvéreim ott dolgoztak. Én tanulni akartam és tanultam is, pedagógus lettem. Telt-múlt az idő, de én nem találtam a helyem sehol sem. 1956 őszén, itt a faluban is beszéltek a budapesti forradalomról. Amikor a szovjet csapatok leverték, fogtam magam, egy több oldalas levelet hagytam édesanyámnak,

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK

Antológia

apácskának és elmentem, eljöttem Magyarországról. Igen, disszidáltam. Ennek már hatvan éve.

Már nincs mit beszélnem a múltról. Azt el kell temetni, pedig néha van olyan érzésem, hogy mégis kell beszélni a történelemről, és ebben benne van a múlt történelme is. Az is, hogy 1990 után hazatértem családommal Magyarországra. Most, így, 84 évesen nincs olyan hónap, hogy ne olvassatnám édesapám naplóját. Annyi, de annyi mindenről írt, beszámolt benne. Amikor úgy érzem, hogy jön az elmúlás ideje, akkor odaadom a lányomnak és a fiamnak, hogy ők is olvassák el, és folytassák írásaikkal.

Az én írásaim is benne vannak. Édesapám azt adta naplója címének, hogy „A menekült”. Én azt, hogy „Cselédből gulágista”. Vajon ők milyen címet adnának naplójuknak? Én, ha az ő helyükben lennék, akkor azt adnám: „Az elégedett.”

Igen. Az a lényeg, hogy most már elmondhatnám édesapámnak: „nem menekülök, megpihentem és elégedett vagyok!”

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI
LEVÉLTÁRÁNAK ANYAGÁBÓL

*(Figyelem: a dokumentumok átírata
az eredeti helyesírás megőrzésével készült.)*

„Másolat
Népgondozó hivatal

Határidő: sürgős!
Tárgy: A menekültek és deportáltak szociális gondozása

Írányelvként szögezem le, hogy menekült az a polgári személy, aki az elmúlt hadműveletek során akár katonai, akár polgári (kény)szerkitelepítés folytán, akár önkéntesen hagyta el a trianoni határon túli lakóhelyét, továbbá az a polgári személy, aki a fegyverszüneti egyezmény megkötése után külföldi állam kényszer-kitelepítése folytán kényszerült otthonát elhagyni..."

„Debreceni 6. honvéd kerületi parancsnokság
10.252 szám

Hadifoglyok fogadására intézkedésre vonatkozó rendelet módosítása

(Címzett): POLGÁRMESTER, Nyíregyháza

Debrecen, 1945. évi november hó 30-án"

kerületi parancsnok helyett: Simonffy vk. őrnagy s.k.
vezérkari főnök

(Lényeg a levél mellékletében, amely szigorúbb „fogadást” ír elő a helyhatóságok részére)

Melléklet rövid kivonata:

Szovjet szállítmány-parancsnokságok engedélyével a közbűlső állomásokon csupán a beteget és kórházi ápolásra szorulókat lehet levenni a vonatokról... „A leszerelési jeggyel ellátott honvédegyének a továbbiakban polgári egyénnek számítanak, akkor is, ha a katonai parancsnokság számukra 30, illetve 60 napig egyenruha-viselést még engedélyezett.”

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK

Antológia

„Ha azonban egyesek egyenruhában úgy viselkednek /koldulás, stb./ hogy az a honvédség tekintélyét sérti, azt a katonai parancsnokságnak be kell jelenteni, hogy Tőle az egyenruhát minden szempontra tekintet nélkül bevonja.”

(Értsd: segítséget nem adnak, a katonák – a vesztes háború katonái – parancsolgatnak a polgári hatóságoknak, és frusztrációjukat, miszerint egy idegen, győztes hadsereg kénye-kedvére vannak kitéve, a katonai személyeken, akiket tulajdonképpen megtagadnak, vezetik le.)

Kérték a rendőrkapitányságokat is, hogy a legszigorúbb szabályokat vezessék be a „csellengő hadifoglyok igazoltatására és folyamatos ellenőrzésére”.

A rendőrség az egyenruhát jogtalanul viselőktől az egyenruhát kobozza el...

(Akkor mibe öltözzenek?)

Egy pozitívum: a leszerelők 15 000 pengő leszerelési járulékot kaptak. (Bár, mennyit ért akkor az a 15 000 pengő?)

Fatsar József alezredes, sk. állomásparancsnok

Fazekas polgármester utasítása a Városi Ügyvezető Orvos Úrnak

„...otthonaikba visszatérő hadifoglyok minden körülmények között fertőtleníttessenek és (...) 21 napon át másodnaponként az illetékes hatósági orvosnál ellenőrző vizsgálaton megjelenjenek.”

1945. szeptember 12.

Ugyanerről intézkedik Dr. Tompos Endre alispán is. (szeptember 4-én)

Magyar Honvédelmi Miniszter rendelete a Hadifoglyok fogadására vonatkozó rendelet módosítására

Lényege: „idegen honossá vált” hadifoglyokat át kell adni „saját” államuknak.

Azaz: magyar állampolgárokat, magyar honvédeket románok, jugoszlávok és csehszlovákok karjaiba löktünk!

A Magyar Honvédelmi Miniszter sürgős feliratú utasítása az alábbi ügyben:

1945. évi szeptember hó 11-én.

A szovjet hadifogságból hazatérteket a szovjet parancsnokságok bocsássák szabadon...

A nyugati fogságból jötteket viszont a belügyminisztérium előbb ellenőrizze, őket politikai szempontból bírálják el.

Vöröskeresztes kórházakról is írnak, amelyek Debrecenben, Gyöngyösön és Cegléden vannak.

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK Antológia

Átvételi bizottságok felállítását sürgeti, amely bizottságokban a polgári hatóságok emberei mellett a rendőrség és a honvédség tagjai foglalnak helyet a Vöröskereszttel és pártokkal együtt. Az ő feladatuk lett a hadifoglyok egy-két napra való elhelyezése és élelemmel való ellátása.

Előírás volt az, hogy az átvevő tiszt rövid üdvözlő beszédet mondjon.

Intézkedtek a politikailag megbízhatatlanok kiválasztásáról és elkülönítéséről is.

A nyugati irányból érkezetteket a komáromi táborba kellett katonai kísérettel kísérni.

A már nem magyar állampolgárokat a határőrségeknek át kell adni!

Vásárhelyi altábornagy

Egy mintalap – igazolás a hadifogságból visszatért részére. Fent cirill-betűs, orosz nyelvű, lentebb magyar.

Debreceni 6. honvéd kerületi hadbiztosság
8697. szám.
Hadifogoly átvételi bizottság alakítása

Nyíregyházán parancsnok: Becskereki Pál (eredeti dokumentumban Lajos – és fölé írva, hogy Pál) alezredes

És volt, aki visszaélt helyzetével a zavaros időkben.

Birnstingl Miksa őrmester, aki a Debreceni honvéd kerületi hadbiztosság levele szerint hadifoglyoknak élelmiszereket vásárolt, különféle ruhákat és közszükségleti cikkeket, vagy gyűjtött be több községből, de saját magának tartotta meg azokat vagy értékesítette. Az őrmester ellen bűnvádi eljárás van folyamatban.

Hadifogoly Szolgálat
rendelkezése:

Bp. 1946. május.

... nem kaphat ruhát az a hadifogoly, aki az ország területén volt hadifogságban, orosz hadifogságban volt, de 4-5 hónapnál rövidebb ideig, amerikai vagy angol hadifogságban 6-8 hónapnál rövidebb ideig, polgári

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK Antológia

személyként került nyugatra, illetve akinek egy rend polgári ruházat rendelkezésre áll...

Szabolcs vármegye szociális felügyelője (Dr. Mokcsay Géza) levele a polgármesternek,
1946. július 30.

„A közeli hetekben nagyobb számú hadifogoly megérkezése várható.”
Kéri az étkezés, a fertőtlenítés megszervezését, a főútvonalak biztosítását, a betegek gyógyintézetbe történő elhelyezését.

Szabolcs vármegye alispánja (Dr. Tompos Endre) levele,
1946. október 26.

Hazatérő hadifoglyok honvédhatóságoknál való jelentkezésének mellőzése tárgyában

Tehát a honvéd kiegészítő parancsnokságokon a volt honvédeknek nem kellett jelentkezniük – azaz a honvédség rájuk nem tartott igényt.

Szabolcsi Központi Takarékpénztár Részvénytársaság
könyvelési értesítése a polgármester részére,
1945. szeptember 3.

Átvonuló hadifoglyok segélyezési számlájára adományként 21 600 pengő, míg a város kiutalása alapján további 20 220 pengő érkezett.

(Ebből kellett etetni és fertőtleníteni, ruhákkal ellátni a hazatérőket!)

Egy másik (évszám és hely megnevezését mellőző) dokumentum szerint 44 nyíregyházi illetőségű volt hadifogoly tért ebben az időszakban – feltételezhetően ekkor, hiszen ebben a dokumentum-köteggben volt – haza.

1944. december 29-én Hogyan Mihályné – nem lehet tudni ki ő – jelentette a polgármesternek azt, hogy a nyíregyházi Román Királyi Katonai Parancsnokságnál magyar hadifoglyok vannak. Ezek helyzete a következő: 2500 fő hadifogoly, akik nagy része Kassa alatt került fogságba. Más része polgári egyén, akiknek egy jelentős része 15-16 évesnél nem idősebb. Ők az

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK

Antológia

elvonulási útvonalon estek fogságba, vagy leventék, „annyi idejük sem volt, hogy Isten hozzádot mondjanak szüleiknek”.

Egy-egy helyiségben 100-150 fő van bezúfolva, a többségnek ágya nincs, villany és víz nincs. WC kevés, így az emberek „a szó teljes értelmében az emberi ürülék között járnak”.

Az emberek a hiányos öltözék és a rossz időjárás meg a fűtetlenség miatt teljesen legyengültek. Sok a beteg.

„Sok román őr elég rosszindulatúan kezeli a magyar foglyokat”.

A foglyok kérik a várost, hogy járjanak közbe a katonai parancsnokságnál, hogy az emberek néhány szavas értesítést küldhessenek hozzátartozóiknak, illetve szappant kérnek meg meleg felsőruhát, mert ettől útközben megfosztották őket.

Ezek között 44 nyíregyházi illetőségű fogoly is volt, mellékletben névjegyzékük...

(Lásd fentebb...)

Dr. Andrassy Dániel főispán 1945. november 17-én utasítja a polgármestert arról, hogy a város által összegyűjtött élelmezési cikkeket, amelyeket a hadifoglyok számára gyűjtöttek össze, saját fogatokkal szállítsák az élelmezési állomásokra.

Felhívás

Nyíregyháza város polgármesterétől
1946

A Vörös Hadsereg központi ellátását biztosító vágómarhát beszolgáltató gazdák kártalanítására „Térítési Alapot” létesített.

12 forint 90 fillér térítési összeget kap pl. Koczka János gazda.

(Vajon mennyi szarvasmarháját vitték el, vagy „önként” hány állatot szolgáltatott be?)

Érdekes kordokumentum, bár más okból felhasználva – egy levél a hátulján.

A nyomtatott dokumentum:

Nyíregyháza m. város polgármesteri hivatalától

Utazási engedély

Kérelmező neve:

Hova utazik:

Utazásának célja:

Az engedély érvényes:

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK
Antológia

(Így lehetett saját hazánkban utaznunk akkor!)

„Államrendőrség nyíregyházi kapitánysága, politikai osztály

Nyh. 1945. augusztus 17.

Igazolvány

A fenti kapitányság politikai osztálya hivatalosan igazolja, hogy X , aki Y-ben és X évben született, Nyíregyháza, C utcai lakos, politikai szempontból a mai napon kifogás alá nem esik, és ellene ezideig semmiféle eljárás nincsen folyamatba téve.

Ezen igazolvány kizárólag lakás igénylés céljára lett kiadva"

„Szabolcs Vármegye főispánja

6689/1945

Tárgy: A kiutasítottak és menekültek ügyeinek soron kívüli elintézése

Polgármester Úrnak
Járási Főjegyző Úrnak

Székhelyeiken

A népgondozó Hivatalnak folyó évi november hó 19-én kelt 5760/1945. I. számú rendeletét másolatban további megfelelő eljárás végett megküldöm.

Nyíregyháza, 1945. évi december hó 11-én.

Dr. Andrásy Dániel s.k.
főispán"

(Alatta a Népgondozó Hivatal levele minden főispánnak, miszerint a menekültek és kiutasítottak csupán a rajtuk lévő ruházattal érkeztek az ország területére, amely ruházat piszkos és rongyos lett, meg a téli időre már nem is megfelelő. Ráadásul ezen emberek megélhetése sem biztosított.

Ezek szerint már 1945 ősztől folyamatosan voltak a trianoni határon túli területekről kiutasítottak. Elsősorban közalkalmazottak – hiszen a dokumentum eme aktában volt.)

A fentiek alátámasztására egy másolati levél is szerepel, amelynek értelmében Felsőbánya város polgármesteri hivatala tudatja, miszerint Juhász Mihály polgármester helyett Szatmár vármegye főispánja mint idegen állampolgárt már 1945 április 26-án felmenti szolgálata alól – egy választott tisztségviselőt? –, mivel idegen állam polgára, azaz magyar. Ráadásnak a felmentett illetményének kifizetését április 30-cal felfüggeszti.

Másolatban egy másik dokumentum, egy igazolvány Felsőbányáról, amely Juhász Mihályról – az előbbi dokumentumban megnevezett polgármester helyettesről – a „tisztogató bizottság” megállapította, hogy 1940. november 25-től 1945. április 27-ig Felsőbányán tartózkodott – úgy írják, mint polgármester – a „közéleti tisztaság érdekében lefolytatott eljárás során nem bizonyult fascista vagy profascista jellegűnek és antidemokratikus magatartást nem tanúsított”.

(Ennek ellenére, mint fentebb láttuk, mégis menesztették!)

Adalék Juhász polgármester hivatali ténykedéséről az alábbi másolati dokumentum, szintúgy Felsőbánya polgármesteri hivatalától:

Juhász polgármester a városi szegények érdekében elrendelte, hogy a város erdeiben málnát gyűjthetnek, amelyet kilogrammonként nem a szokásos 50-70 fillérért veszik át, hanem 1.50 pengőt fizetnek.

Egy következő dokumentumból kiderül az, hogy Juhász úr 1935. március 7-től 1940. november 24-ig Nyíregyháza megyei város főjegyzője volt.

Következő dokumentum egy jelentkezési lap polgári menekültek részére.

Ebben nem csak adatait kellett leírni, hanem többek között arra is válaszolni kellett, hogy miért utasították ki (pl. felsőbb katonai parancs által), és hogy hol lépett a trianoni Magyarország területére. A legmagasabb iskolai végzettségből a kiutasítás oka is kiderül, pl. csendőri végzettséggel rendelkezett egy illető.

Van egy hirdetemény Fazekas János polgármestertől 1945. június hó 1-jével, amelyben a trianoni határon túlról érkezett közalkalmazottak jelentkezését kéri a polgármesteri hivatalban.

És az egyéni-családi drámák iratai: Huszton, Ungváron, Rozsnyón és Felsőbányán maradt bútorok, egyéb ingóságok, és persze sok esetben ingatlanok.

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK

Antológia

Fontos megjegyezni, hogy Fazekas polgármester kivizsgáltatta a beadványokat és sok esetben megállapították „helyüket valóban kényszerítő körülmények között hagyták el”.

Irat szerint Felsőbánya kertészét – Szalai Pált is kitették.

Egy jegyzőkönyv szerint a Szlovák állam – így, és nem Csehszlováknak írva! – 1945 júniusában katonák és csendőrök özvegyeit, vagy családtagjait is áttelepítette. Ingóságait pedig visszatartotta!

Egy másik dokumentum szerint az oroszok nyomán a szlovákok átvették a „felszabadított” területeken az irányítást, és egyből megkezdték az 1938 után odaköltözött magyarok ellenőrzését. Aki nem vallotta magát szlováknak, azt azonnal kiutasították! Ingóságait visszatartották és szlovák nyelvű utazási engedélyt adtak részükre az elutazáshoz.

Egy nyugállományú ezredes Kassáról kitelepítve jelenti, hogy minden ingóságának az értéke 25 000 aranypengő, amelyet dollárban is ki lehet fejezni, méghozzá 5 pengő 25 fillért számolva egy dollárért.

A menekült és kitelepített köztisztviselőkről egy lista – töredékesen – is rendelkezésre áll, amelyből a nevek mellett azt is meg lehet állapítani, hogy az illető hány éves – leginkább középidősek és néhány nyugdíjas – és hogy mi volt az utolsó foglalkozásuk. Többen tanárok és tanítók voltak, de csendőrök és polgármesterek is olvashatóak. (Sőt egy gyógykovács is.)

Egy, szinte szemérmesen elrejtett irat: egy apró, A/5-ös, vagy annál is kisebb dokumentum,
Nyíregyháza város polgármesteri hivatalától

Tárgy: Az oroszok által Debrecenbe elhurcoltak segélyezése

A dokumentum lényege: MÁV alkalmazottakat 1944. november 2-án Debrecenbe vittek az oroszok. Ezek a családfenntartók nélkül maradt családok azóta – 1945. január végén kelt a dokumentum – semmilyen járandóságot nem kaptak. A polgármesteri hivatal méltányosnak tartaná azt, hogy az elvittek hozzátartozóit segélyben részesítsék.

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK

Antológia

Az elhurcolt polgári személyek dokumentumgyűjteményének a borítója az MSZMP Szabolcs-Szatmár Megyei Bizottság Archívuma feliratot viseli.

Ugyanebben a dobozban több dokumentum szól a zsidóktól „átvett” javokról. Döbbenetes, hogy néhány nyíregyházi lakos milyen apró értékekre is „szemet vetett”. Pl. edényekre, ágyneműkre. Stb.

Érdekes, hogy több zsidó lakosnál dísznót találtak, illetve a hizlaldát Török Samu tartotta üzemben.

Úgy lehet érezni, hogy néhány esetben az elhurcolt zsidók ismerősei úgy nyilatkoztak, hogy övük valamely felleltározott zsidó tulajdon, így azt visszakövetelik, illetve tartozásokat emlegetnek. Talán így kívántak nem önmaguk számára haszonhoz jutni, hanem a megszerzett – fel nem leltározott pénzzel – az elhurcoltat segíteni.

Egy érdekes kimutatás az üres nyíregyházi ingatlanokról. Összesen több tucatnyi szoba volt.

Ezután egy 3 szobás lakást 10 főnek utaltak ki.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárában mindig kincsekre akadhatunk. (Mint egyébként minden levéltárban.) Csak tudnunk kell, hol és mit keressünk – kerestessünk, melyik kincsesláda, vagyis levéltári doboz mit rejthet.

Össze gyűjtötte:

Petrusák János

újságíró, a Magyar Újságírók Közösségének tagja

SZOLYVA – EMLÉKEZNÜNK KELL, HOGY EZ MÉG EGYSZER NE FORDULHASSON ELŐ!

Sokszor akkor értjük meg, amit a históriás könyvekből már tanultunk, amikor egészen közel kerülünk hozzá. Amikor megelevenedik előttünk a történelem, akkor döbbenünk rá: a sokat szenvedett áldozatok hús-vér emberek voltak, akiknek leszármazottai – gyermekei, unokái – köztünk járnak. És emlékeznek.

Emlékezni mentek a kárpátaljai Szolyvára nemrégiben Nyíregyházáról az Evangélikus Roma Szakkollégium tagjai és a kertvárosi lutheránusok csoportja. Azt a helyet keresték fel, ahol a „málenkij robot” mintegy 20 ezer áldozata nyugszik egy tömegsírban.

A csoportból két fiatalal beszélgettünk: Kovács Richárddal, aki a Nyíregyházi Egyetem elsőéves testnevelés-történelem szakos hallgatója és Rézműves Norberttel, aki a Debreceni Egyetem Egészségügyi Karán végzős szociális munkás hallgató, mellette pedig a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola hittanár-nevelőtanár szakát kezdte idén.

A leendő történelemtanár, Ricsi kapta a feladatot, hogy felkészüljön, és társainak meséljen a Gulágról, a rémtettekről, hogy mielőtt útra kelnek, mindenki tudja, mi történt ezekben a táborokban.

– Elmeséltem, hogyan hurcolták el, szakították el az embereket a családjaiktól azzal, hogy csak egy „kis munkára”, 3 napra viszik őket. A gulágokon olyan civilek veszték oda, akiknek semmi közük nem volt a harci eseményekhez – mondta el a máriapócsi egyetemista. – A táborokban a szovjetek olyan körülményeket teremtettek a vétlen fogvatartottak számára, mint a koncentrációs táborokban a németek: a természetre bízták, halálra éhezették őket, betegségek, járványok pusztítottak köztük.

A helyszínen, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán Molnár D. Ersébet történésztől azt is megtudták, hogy Kárpátalján még súlyosabb volt a helyzet, mint Magyarországon. Mindenütt a magyar közösséget sújtotta a tragédia, valójában az etnikai tisztogatást is a Gulágokon végezték el. Ezek veszték oda, nincs olyan család Kárpátalján, ahol ne gyászoltak volna legalább egy családtagot, barátot, ismerőst. A Szovjetunió megszűnéséig erről nem is lehetett beszélni.

– Leendő történelemtanárként úgy gondolom, tudnunk kell, miként történtek ezek az események, ezért is fontos, hogy eljuthattam Szolyvára – folytatta Ricsi. – Megrázó az emlékpark látványa, az érzés. A táblákon végtelen hosszan sorolják az áldozatok neveit, a talpunk alatt pedig tömegsír. Sokkoló volt az élmény, különösen, amikor a nyíregyháziak táblája előtt megálltunk.

A nyíregyházi evangélikus gyülekezet nemcsak sok tagját, tanítóját is elvesztette. Soltész István tanítót nem vitték, nem küldték, ő döntött úgy, hogy a városból elhurcoltak után megy, tolmácsolni és segíteni nekik – túlélni. De ő is

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK

Antológia

odaveszett. Érte is szólt Molnár Erzsébet evangélikus lelkész, intézményvezető imája, amikor elhelyezték a tömegsíron a megemlékezés koszorúját.

– Én már jártam Auschwitzban. Amit most láttam, a haláltáborokra emlékeztetett – mondta Norbi. Úgy véli: párban jár a nácik és a kommunisták gaztette.

A helyi idegenvezető – ott úgy mondták: honi vezető –, Molnár László segített elképzelni, mi történt abban az időben Kárpátalján, amikor elmesélt néhány történetet. Megkínzott saját nagyapján, nagybátyján kívül a tehetséges focistáról, akit eszméletlenül vertek, majd mikor azt hitték, meghalt, a ló mögé kötötték, úgy húzták végig a földön. Annyira eltorzult az arca, hogy a saját édesanyja sem ismerte meg. Egészen addig nem hitte, hogy az ő fia tért haza, amíg nem mondott valamit, amit csak ő tudhatott.

Elmesélték nekik azt is, hogy egy apa és a fia szénát szállított szekéren. Ahogy a sínek mellé értek, jött egy vonat. Apát és kislátát felrakták, ki tudja, hová vitték. A szénás szekér pedig ott állt, gazda nélkül az úton.

– Amikor a helyszínen hallod, mi történt, amikor találkozol egy túlélővel, akkor érted meg igazán az egész borzalmat – sorolta Norbi. – Most már szabadon lehet mesélni minderről, de rengeteg feleség és anya halt meg úgy, hogy nem tudta, merre lehet a gyermeke, a párja. Hogy ne fordulhasson elő még egyszer hasonló tragédia, ismernünk kell a történeteket és emlékeznünk rá. Minden évben újra és újra – hogy ne merüljön feledésbe.

Dr. Daragóné Cservenyák Katalin
újságíró

GULAG EMLÉKHELY
SZOLYVÁN

**GULAG EMLÉKHELY
SZOLYVÁN**

Szabics Péter
EGY A KETTŐEZER-NÉGYSZÁZBÓL

Tegnap volt a holtak napja.
Én is mécsest gyújtottam.
Ma meg visznek, zörög a vas.
Talán nem is tudtam,
Hogy a mécsest tegnap
Magamért gyújtottam.

Mindenszentek előestjén jöttek.
Vörös lett az ég, a csillagok.
Dobogtak az egek lángolva.
Gonoszok voltak, vadak, démonok.

Vittek minket, mint a marhát.
Szenvedj magyar, húzd az igát!
Ők már tudták és hazudtak.
Drága Hazám, el sem búcsúztam.

És csak csattog, zörög a vasút.
Fagyott koporsó-vagonok.
Sóhajok fekete ködében remegünk.
Megeznek a vörös poklok.

Kik ezek, és miért pont engem?
Átkozott legyen e század.
Gyenge testem török, reped.
Nem látom többé Nyíregyházámat.

Petrusák Magdolna
NEKEM NEM VOLT NAGYAPÁM

A málenkij robot nem csak azokat érintette, akiket elhurcoltak a Gulagra. Azok is szenvedtek, akik itthon maradtak, és nem tudtak semmit a szülőőről, testvérről. Sőt azokat is érintette a dolog, akik nem ismerték, nem is ismerhették a málenkij robotra hurcolt családtagot...

(Trella Tibor visszaemlékezése alapján.)

Nekem nem volt nagyapám. Nem volt, aki játszott volna velem, vagy esténként az ágyamra ülve mesét mondott volna. Az utcánkban minden gyereknek volt nagyapja, néhánynak kettő is. Nekem miért nincs?

Tanácsalanságomban édesanyámhoz fordultam.

- Édesanyám, miért nincs nekem nagyapám?

Elmosolyodott, és megsimogatta a fejem.

- Volt neked is nagyapád, de már meghalt.

- Meghalt? Mikor?

- Már nagyon régen.

- Én miért nem ismertem?

- Mert még meg sem születted. Tudod, mit? Vasárnap elmegyünk Nyírtelekre, és mesélek róla.

Édesanyám ígéretében bízva már alig vártam, hogy vasárnap legyen. Reggeli után vonatra ültünk, és kettesben elutaztunk Nyírtelekre. Ott egyenesen a temetőbe mentünk egy vaskeresztes sírhoz. Anyukám gyomlálni kezdett, és közben mesélt.

- Itt nyugszik nagyapád, az én édesapám. Ma lenne hetvenöt éves. Ezért jöttünk ide, hogy emlékezzünk rá, és gyertyát gyújtunk a sírján. Tudod, amikor én születtem, már nem volt fiatal ember, ráadásul gyakran volt beteg. Harcolt a nagy háborúban, az első világháborúban, és megsebesült. Hadirokkantként tért haza, soha nem lett egészséges. De mi, én és a testvéreim, nagyon szerettük.

Komolyan hallgattam édesanyámat, majd mellétérdeltem, hogy segítsék neki. Egy kis szünet után megkérdeztem:

- Hány éves voltál, amikor meghalt?

- Nagyon kicsi, még kisebb, mint most te.

- És emlékszel rá?

- Igen. Persze az is lehet, hogy ezek az emlékek nem is az én emlékeim, hanem csak idősebb testvéreim elbeszéléseiből ragadtak rám. De az sem baj. Akkor is róla szólnak!

A kigyomlált síron még meglocsoltuk a virágokat, majd édesanyám gyertyát gyújtott. Néztem a kis lángot, és sosem látott nagyapámra gondoltam.

Egy időre ez a kis kirándulás megnyugtató volt, de hamarosan ismét furdálni kezdett a kíváncsiság. Anyám apja meghalt, de mi van apám apjával? Persze hogy ezzel a kérdéssel is édesanyámhoz fordultam, de ő igencsak furcsa választ adott:

- Kérdezd meg apádat!

Meg is kérdeztem volna, de az nem volt olyan egyszerű. Édesapám ugyanis az építőiparban dolgozott, nagy építkezéseken vett részt az ország különböző pontjain. Havonta csak egyszer jött haza. Ilyenkor meg örültem, ha vele lehettem, és inkább a munkájáról faggattam, meg arról, hogy mit látott egyik vagy másik városban. Végre, hosszú idő múlva alkalom nyílt a kérdés feltevésére. Akkor már tél volt, édesapám brigádja a nagy hidegek miatt befejezte a munkát, csak kora tavasszal kellett jelentkeznie. A hosszú szabadságot ki is használtuk: együtt voltunk a piacon bevásárolni, elmentünk moziba, sőt még hógolyózni is hajlandó volt velem. Egyik nap szánkózni mentünk a közeli erdő dombos részére. Ekkor tettem fel az engem már hosszú ideje foglalkoztató kérdést, de édesapám nem figyelt rám, másról kezdett el beszélni. Én viszont nem hagytam magam, és újra rákérdeztem. Ha anyám választát furcsának tartottam, még inkább az volt apámé. Ugyanis azt mondta:

- Ne is beszéljünk róla!
 - De miért? Én kíváncsi vagyok nagyapámra! - makacskodtam.
- Erre apám nagyot sóhajtott.
- Már meghalt.

Ennél többet nem tudtam kiszedni belőle. Elutazása után, mivel még mindig furdalt a kíváncsiság, édesanyámhoz fordultam, és elmeséltem neki, mit mondott apám.

- Igaza van apádnak. Meghalt – jelentette ki édesanyám.
- Akkor hol van a sírja? Miért nem megyünk el hozzá, ahogy a te édesapádhoz?
- Azért, mert nem tudjuk, hol nyugszik. Csak azt tudjuk, hogy elvitték, és azóta sem tudunk róla semmit. Tehát már biztosan meghalt.
- Elvitték? Mikor?
- A háború után.

Ennél többet anyám sem mondott, így kénytelen voltam megelégedni ennyivel. Hosszú-hosszú éveken keresztül nem is foglalkoztam a dologgal. Akkor jutott megint eszembe, amikor nyolcadikos nagydiákként a második világháborúról tanultunk. Megtanították, hogy hazánk a fasiszta Németország csatlósaként hadat üzent a nagy Szovjetunióknak, hogy a második magyar hadsereg súlyos vereséget szenvedett és megsemmisült a Donnál, hogy a szovjet csapatok felszabadították hazánkat a náci megszállás alól. Én meg elkezdtem gondolkodni. Anyám azt mondta, nagyapámat elvitték. De ha katona volt, akkor nem elvitték, hanem bevitték. Tehát nem volt katona, vagy ha volt is, nem ez okozta a halálát. Akkor mi? Fülemben csengtek anyám szavai: „Elvitték. A háború után.” Ez az után nem hagyott nyugodni. Még a könyvtárba is beiratkoztam, hátha találok valamit. De hiába kerestem, hiába olvastam el jó pár könyvet, sehol nem találtam még csak utalást sem arra, hogy valakit a háború után vittek volna el.

Elkedvetlenedtem, és valahogy már nem is érdekelt annyira a dolog. Jött a pályaválasztás, aztán a középiskola, katonaság, munka. Felnőttem. Ha kisgyerekként még szükségem is lett volna nagyapára, már régen kinőttem abból a korból. Az élet ment tovább, s lassan magam is nagypapakorú lettem.

És akkor történt valami. A rendszerváltozás után „félfüllel” hallottam valamit a málenkij robotról. Nem igazán figyeltem oda, műszaki emberként nem foglalkoztatott különösebben sem a történelem, sem a politika. Azt megértettem, hogy a háború után a szovjetek egy kis munkára kértek

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK

Antológia

embereket, és azok nagy része bizony soha többé nem jött haza. Szülővárosomból több ezer embernek lett ez a sorsa. A városvezetés a temetőben emlékművet állított tiszteletükre. A helyi tévé még mutatta is az átadási ünnepséget. Érdekes volt az emlékmű alakja, gondoltam, ha legközelebb megyek a temetőbe, megnézem közelebbről.

Úgy is történt. Odasétáltam az emlékműhöz, megálltam a három hatalmas márványtábla előtt. Felettük rozsdás vasúti sínek emlékeztettek arra, hogy a szerencsétlen áldozatokat vasúton hurcolták ki az országból. Aztán elkezdtem böngészni a neveket. Egyszer csak nagyot dobbant a szívem.

Ott volt nagyapám neve...

TUDÓSOK A GULÁGON

- És hogy adagolják itt a kenyeret?
- Fehér kenyérből negyven dekát adnak fejenként,
a fekete meg ott van az asztalon.
- Ne haragudjon, de hogyhogy – az asztalon?
- Hát úgy, az asztalon, felszeletelve, aki akar,
vesz belőle, aki nem akar, nem vesz.
- Ne haragudjon, de mi ez itt: Európa vagy mi?
- Miért volna Európa? Európában fehér kenyér van
az asztalon, nem pedig fekete.
- Igen, de ezért a kis vajért meg ezért a Belomorért
mi naponta 12 és 14 órát gürcölünk.
- Gürcölnek? Ha íróasztal mellett ülnek, akkor már
nem gürcölnek. Gürcöl az, aki csákányoz.
(Szolzenyicin: A pokol tornáca)

SARASKA - A SZELLEM KÉNYSZERMUNKÁJA

A sztálini Szovjetunió javítómunka-táboraiiban hadifoglyokat, az akkori politika bírálóit, de akár egyszerű polgárokat dolgoztattak. A kemény fizikai munka és a borzalmas ételmezési és egészségügyi állapotok miatt egyes becslések szerint 20 milliónyian veszítették itt életüket. A hazánkból elhurcoltak száma is döbbenetes: körülbelül 700 000 embert deportáltak.

A pályája csúcsán levő Szergej Pavlovics Koroljovot az 1938-as politikai tisztogatásokban felforgató tevékenység vádjával tíz év kényszermunkára ítélték. Egyes vélekedések szerint ez vezetett odáig, hogy a Szovjetunió elvesztette Amerikával szemben az űrversenyt.

Koroljov a büntetése első szakaszában megjárta a „valódi” Gulágot. A kolimai munkatábor szibériai poklában a foglyok egyharmada halt meg évente. A rakétatudós, aki néhány éve még a Tupoljev TB-3 vadászbombázó vezető tervezője volt, öt hónapot töltött itt.

Az ügyét újravizsgálták és visszarendelték Moszkvába. Befolyásos barátai révén végül nyolc évre csökkentették a büntetését, és a munkatáborba se kellett visszatérnie.

Koroljov így egy speciális munkatáborba került, amit a köznyelv „saruskának” hívott. Ez volt a szellemi elit munkatábora, ahol nem fizikai munkát végeztek, hanem folytathatták tudományos munkájukat az állam érdekében.

A saraskákban olyan híres tudósok fordultak meg, mint Alekszandr Szolzenyicin matematikus, aki az itteni közegben lett író, a repülőgép-tervező Andrej Tupoljev, vagy Valentyin Glusko, aki a szovjet űrprogram egyik vezetője volt. Glusko volt a megalkotója az Enyergijának, ami technikáját és erejét tekintve

túlszárnyalta az amerikaiakat a Holdra segítő Saturn V-öt is. Terherkapacitásban azóta sem építettek hasonló hordozórakétát. A kutatások eredményei, a publikációk a rendszerhez jobban simuló kegyelt tudósok nevei alatt, vagy névtelenül jelenhettek meg.

Csak Koroljov 1966-os halálakor, a gyászjelentésével együtt hozták nyilvánosságra, hogy ki volt az az ember, akinek még a neve is a Szovjetunió legnagyobb hadititkai közé tartozott.

FŐKONSTRUKTŐR A GULÁGON

Koroljovot az akkori főtervezője, Valentyin Galusko feljelentése nyomán tartóztatták le 1938-ban. A börtönben megverték, és az így kicsikart vallomása nyomán szabotázs vádjával elítélték.

Koroljov tíz év kényszermunkát kapott. Ezt a szibériai Kolima munkatáborban kezdte meg. Már az odajutást is több hónapnyi hányattatott út előzte meg, végül öt hónapot töltött a kolimai aranybányában. Ez idő alatt a kihallgatások során eltört az állkapcsa, elvesztette az összes fogát és kialakult az egész életén át tartó szívbetegsége.

Az utolsó pillanatban szállították vissza a fővárosba, hogy újratárgyalják az ügyét. A hosszú éhezés és a fagy azonban megtette a hatását. A Moszkvába tartó vonatút során a legyengült szervezetű Koroljov skorbutot kapott, és kis híján belehalt.

Végül a nyolc év saraskára mérsékelt büntetését 1942-ben a kazahsztáni Tyutaramban kezdte meg. Itt a fizikai munka helyett az állam érdekében folytathatta azt, amihez a leginkább értett.

AKI A HOLDIG REPÍTHETTE VOLNA A SZOVJETUNIÓT

Koroljov megtudta, hogy a felforgató tevékenységének vádja Gluskótól származott. Ugyanis Koroljov a folyékony hajtóanyagú rakéták fejlesztését és kutatását szorgalmazta, míg az akkori vezetés a szilárd hajtóanyagú rakétákat támogatta.

1942-ben Koroljovot új saraskába vitték, ahol vádlója irányítása alatt kellett dolgoznia. 1944-ben szabadon bocsájtották, de továbbra is a feljelentője, Valentyin Glusko által vezetett tervezőirodában kellett folytatnia a rakétakutatásokat.

Rehabilitációjának részeként Becsület érdemrendet kapott a rakétahajtóművekkel kapcsolatos kutatásaiért. A Vörös Hadseregben ezredesi rangfokozattal vették állományba, és rövidesen a szovjetek által megszállt Németországba utazott, hogy megszerezze az oroszok számára a „megtorlás fegyverét”, von Braun V-2-jét.

A V-2 rakéta a Koroljov által is preferált folyékony üzemanyagú ballisztikus rakéta volt. Ez volt az a rakéta amely az első emberi eszközként elérte a világűr, és amelyet az USA és a Szovjetunió is felhasznált a saját rakéta-programjához

1946-ban Koroljov főkonstruktorra lett a Központi Gépgyártási Tudományos Kutatóintézetnek. Ebből jött létre napjainkra a főmérnök Koroljov nevet viselő RKK Energija. (A vállalat központja szintén egy a Koroljov nevet viselő moszkvai körzetben található.)

Közeledett a hidegháború, és a két szuperhatalom versengése a tudományos életre óriási hatással volt. Az összes olyan német hadifoglyot, aki részt vett a V-2 kifejlesztésében, kényszermunkára küldték a szovjet rakéta-programba.

A megfeszített munka eredményeként 1948-ban került sor a 685 kilométer hatótávolságú R-1 rakéta első tesztjére. Utódja, az R-3, 3000 kilométeres hatótávolságával már Nyugat-Európát is elérhette.

A hidegháború folytatódott, ahogy a munkálatok is a főkonstruktőr, Koroljov kutatóintézetében. Sztálin halála után ballisztikus rakéták fejlesztésébe kezdett. Bár a hadvezetés még mindig a szilárd hajtóanyagú rakétákat támogatta, Koroljov végül megkapta az engedélyt Hruscsovtól, hogy a kifejlesztett rakétával feljuttassák a világűrbe az első űreszközt.

Amikor megtudta, hogy az USA is az első műhold fellövésén dolgozik, a főkonstruktőr felgyorsította a munkát, és jelentősen leegyszerűsítette az űreszköz addigi terveit.

Alig tíz évvel az R-1 megépítése után 1957. október 4-én az R-7 (a Szovjetunió első interkontinentális ballisztikus rakétája) Föld körüli pályára állította a több mint 80 kilós Szputnyikot.

Még ebben az évben teljesen rehabilitálták Koroljovot, és elismerték, hogy kényszermunkája a Gulágon és a saraskán igazságtalan volt. A neve és a munkássága azonban még mindig titoknak számított. A Nobel-díj bizottság két alkalommal is megkereste a Szovjetuniót, hogy díjra jelölhesse az űrprogram és az első űreszköz tervezőjét. Hruscsov azonban mindkét alkalommal visszautasította őket azzal az indoklással, hogy az eredmény az egész szovjet nép érdeme.

HATÁSA A RAKÉTATUDOMÁNYRA

Az fejlesztések megfeszített tempóban haladtak, és az évtized végére a Szovjetunió három Luna űrrakétával elérte és megkerülte a Holdat.

Koroljov nevét végül csak az 1966-ban egy rutinműtét során bekövetkezett halála után ismerhette meg a világ. A gyászjelentésben nyilvánosságra hozták munkásságát a szovjet űrprogramban. A főkonstruktőr nevét és érdemeit ma már mindenki ismeri. Számos poszthumusz kitüntetést kapott, nevét iskolák, városok és űripari létesítmények viselik.

Halála után a munkáját senkinek sem sikerült továbbvinni.

Amerika végül 1969-ben embert vitt a Holdra, így megelőzte az oroszokat az űrversenyben. Koroljov fejlesztéseit, kutatásainak eredményeit a mai napig használja és hasznosítja a modern űripar.

Jelenleg is a folyékony üzemanyagú rakéták az elterjedtek. Habár a szilárd hajtóanyagú rakéták felépítése jóval egyszerűbb, napjaink űrügynökségei a földi gravitációtól való megszabadulásra, a világűr elérésére ma is inkább a folyékony üzemanyagút használják.

Az állami űrügynökségeken kívül az utóbbi években indult magán űripari cégek (többek közt SpaceX, Blue Origin) szintén a Koroljov által kitaposott úton haladnak.

Alapi Attila
mérnök, informatikus

Petrusák János
VÖRÖS NORMARENDszer

Aztán, hogy megkapta a tíz évet — átnevelő munkatáborban —, már nem volt lényeges, hogy miért kapta. Aki odakerült, az mind bűnös. S sok esetben mindegy is volt, mennyire. Mindenki szenvedett. Még az őnök is, akik közül többen szintén büntetésből voltak ott. A nagy semmiben. Vigyázni az emberroncs rabokra. És dolgoztatni is azokat, mert norma van! Norma, az van. A nagy SZU-ban egyedül csak norma van! Norma mindenre, mindenkor, minden emberre kötelezően.

Norma Sztálin, a nagy Joszip agyában, hogy még mennyi embert kell elpusztítani; norma a kisvezérei agyában, hogy ha ennyi embert nem pusztítanak el, akkor a nagy „Atyuska” őket fogja, családotól, barátostól, munkatársától, szomszédostól, ahogyan szokta, elpusztítani. Hát minden alvezér, minden alsóbb hóhér még rá is rakott a rá kiszabott normára, mert a normát, ami van, túl kell teljesíteni. Egyszáz, vagy sok száz százalékkal. Nem kicsit, hiszen az sérti Sztálint. A norma-túlteljesítés meg örömet villant meg az ő mindig szúrós szemében.

A bírók is normában dolgoztak. Csak számokat láttak: még ennyi embert kell elítélnünk, de még csak ennyit ítéltünk el. Hogy mi a bűnük? Kit érdekel! Csak teljesítsük a normát! A rendőrök, az NKVD-sek, az ezernyi kínzó mind-mind normáztak, hiszen aki nem gyűlölte eléggé a bűnözőt, a szép társadalom gonosz ellenségét, az maga is ellenséggé vált. Nem is egy bírót, rendőrt, katonát, NKVD-st állítottak-löktek be a rabok közé. Mert nem voltak elég kegyetlenek.

Őrült normarendszer. Még a kegyetlenség, az embertelenség is normára mérve.

Minden csak szám volt!

A még élők, a még szabadok és a nem szabadok légiói is. Meg a halottak, akikből Sztálin agya egyre többet kívánt. Mert érezhette, ő sem lesz fiatalabb. Hát, ha meghal, minél többeket kívánt maga előtt küldeni. Milliókat és milliókat, akár egy újkori fáraó.

Mégsem volt itt mindenki őrült. Elég volt egynek annak lennie, aki egy népet hülyített meg. Mert egy népet tartott őrült hatalma alatt.

Egymásra súgtak az emberek. Mert sügniük kellett. Ez is norma volt. Naponta vagy hetente ennyi feljelentést kell tenni. Aki nem tette, az...

De dolgozni is kellett. Úgy a szabadoknak, a még szabadoknak és a raboknak, egyaránt. Mivel norma volt arra is, hogy mennyi fát kell a tajgákból kitermelni, mennyi hidat és milyen időre helyreállítani, gyárat újból üzemkésszé tenni... Ezekhez a feladatokhoz kezek kellettek. S azt még az őrült őnök is tudták, hogy a hullát köpni, rúgni lehet, de a hulla már nem fog többé dolgozni. Tehát élőként kellett nekik az ember. Aki még él és dolgozik. Bár már nem egészen él, és nem egészen ember...

Állítólag Szolzsenyicin után tudta meg a világ, a nagy és művelt és nyugati, mi is az a GULÁG.

Persze a világ, a nagy, s művelt, mert nyugati, már régen tudta mindezt. Ahogyan a náci haláltáborokról is tudott. Aztán, amikor a politikusai úgy tartották jónak, engedték, hogy népük — a buta — rácsodálkozzon. Jé, ilyen gonosz az ellenség!

1945-ben, elviekben, a néptömegek, a művelt és okos nyugatiak felé kommunikálva még Sztálin nem volt ellenség. (Pedig az atom kétszeri ledobása a magatehetetlen, magát már megadó Japánra az oroszoknak szólt, ahogyan nem német lázongástól tartottak a megszállt német területeken az angolok, amerikaiak és franciák, hanem bizony az oroszoktól. Háttha azok nem állnak meg, hanem, ha már bejöhettek, akkor tovább mennek... De a nép, a szegény higgye azt, hogy örvendhet. Hogy győzött, hogy a háború véget ért!)

GULÁG, GUPVI, javító tábor, munkatábor, büntető tábor, akárhogy nevezzük, tulajdonképpen megsemmisítő tábor volt. Ugyanolyan, akár a németeké. Ott sem bement a vonat, és percek múlva távozott az ember helyett a füst, hanem előbb módszeresen kihasználták. Kinek a munkaerejét, kinek a testét, mondjuk, kísérletezésre, másoknak az aranyfogát, hogy míg füst nem lesz belőle, „használgon is” az őrült hatalomnak.

A nyugat máig szemérmesen hallgat nem csak azon bűnéről, hogy milyen szerepe volt a náci párt és a náci Németország létrejöttében, hanem arról is, hogy a haláltáborokhoz vezető vasútvonalakat miért nem bombázták — ha már mindent bombáztak — le. Vagy elég lett volna talán egyszer lebombázni egy haláltábort, ott meghalnak sokan, sok ártatlan ember, de mennyi idő alatt épült volna újra az a hely? És ezzel mennyi emberi lényt menthettek volna meg...

A nyugat szemérmes. Az orosz haláltáborokat még mindig nem akarja észrevenni. A Szovjetunió széthullása után sem.

Pedig azok a táborok voltak, léteztek. Dolgoztattak ott emberi milliókat, hogy míg dolgoznak, míg dolgozni bírnak, használjanak, aztán... Mint a németeknél. Azt a sorsot szánták millióknak.

Persze — bár sztálini logikával ez miért egyértelmű? — a hadifogolytáborokba zártak, ha nem németek voltak, különösen nem SS-ek, akkor túlélhették a fogságot, mivel a legtöbb ilyen táborban nem volt kötelező a munka, csak aki akart, az dolgozott. Meg nem volt itt „hullanorma” sem, igaz, hogy a táborparancsnoknak nem is kellett vigyáznia a táborlakók egészségére.

Akik néhány naposra mondott helyreállító munkára lettek összeszedve, még ha ez a munka néhány nap helyett hetekre, vagy hónapokra, néhány esetben évekre nyúlt is, túlélhettek. Itt munkanorma volt, dolgozni kellett, de „hullanorma”, megsemmisítési „kvóta” nem volt.

Más, egészen más a helyzet a Javítómunka-táborok Központi Főparancsnoksága alá tartozó (ez volt a GULAG betűszó jelentése) esetében. Itt munka volt, normás, s javítandó embermennyiség, norma szerint ez is, ahogyan javíthatatlannak lett — már előre — nyilvánítva bizonyos „norma szerinti” mennyiség. Tehát, aki meg nem javítható, annak meg kellett a norma szerint ott halnia.

A GULÁG-ra oroszok, vagyis szovjet állampolgárok kerültek, meg a munkatáborból már elengedett, de nem haza, hanem kényszerlakhelyre telepített egyének, akik mégis haza szerettek volna szökni.

A külföldieket a GUPVI „kínozta”.

Ez a Hadifogoly- és Internáltügyi Főparancsnokság volt. Ide mindenki bekerülhetett, akit a Vörös Hadsereg elfogott, összeterezt, sokszor kis munkára, amely hosszú évekre nőtt. Ez tulajdonképpen nem „csak” kényszermunkatábor volt, hanem fegyintézet is. Itt nem csak dolgozni kellett, hanem a munkával megtörni az elfogottak lelkét, hogy rongyokká legyenek. S, ha már úgy látták, kellőképp’ emberi tartásuk veszítették, akkor akár — kegyesen — el is engedhették az ilyeneket. Akár valahová a nagy Szovjetunióba, kényszerlakhelyre, akár hazaküldve — rácsos vagonokban — őket.

Ezeket a hazatérteket aztán bűnözőkként kezelték a saját (saját?) hazájukban is. Amely, ha hazatértükre már kommunista lett (legalábbis ezt a vörös párt így kiáltozta világgá), szintén norma szerint működött. És hogy a normát ők is teljesítsék, hiszen norma szerinti ellenség és bűnöző mindenhol kellett, ezeket a szerencsétleneket otthon is munkatáborba zárták.

Cseberből vederbe. Vagy inkább éjjeli ibrikből éjjeli küblibe estek bele milliók és százazrek. De ha csak egy, már az is sok. Már az is emberiség elleni büntett.

A sztálini politika, összekacsintva más szlávokkal, meg a különösen kedves szövetségessé váló — hiszen már a második háborúban áruló — románokkal, egyfajta nemzetiségtelenítési akciónak is használta a munkatáborok és a megsemmisítő táborok rendszerét. Lengyeleket Belorussziából meg Ukrajnából, németeket Lengyelföldről és Csehszlovákiából, és onnan meg Romániából magyarokat, ruszinokat és bolgárokat örömmel vittek messzi keletre, csak hogy otthon ne legyenek. Így hozták létre a nemzetállamokat.

De a Szovjetunióban is egész területeket rendeztek át. A Krímből elvitték a tatárokat, a Kaukázus vidékéről elkezdtek elvinni a csecseneket meg a dagestániakat, és még sorolhatnánk. Népek és néptörzsek tűntek el szinte napok alatt. Volt olyan egy-két ezres néptörzsek vagy törzs, amelyhez elég volt valóban egy vonat szerelvény. Beállt, felhajtották rá az embereket, és eltűntek. Legalábbis onnan el, ahol születtek, ahol már apáik és azok apja is született.

Bűnösnek nyilvánították népeket, olyanokat is, akik erejükön felül, majdnem minden férfiúkkal harcoltak a Nagy Honvédőben. De az újjáépítéshez a régi földjükön már nem kellett.

Mások meg azért lettek bűnösök, mert érintkeztek a fasisztákkal. Mintha egy eszmét, mint valami betegséget, el lehetne kapni. Ezért a Dontól nyugatra szintén milliókat telepítettek át, sokakat táborba hajtva, mert azok az emberek akkor is ott éltek, amikor a németek voltak ott az urak.

A javító táborba orosz katonák százazrei is kerültek. Azok, akik a fasisztinok nevezett területeken nem voltak eléggé kegyetlenek a helyiekkel, és azok is, akik barátok voltak a nyugatiakkal, az akkori szövetségeseikkel. A — Sztálin már tudta — jövőbeni ellenséggel.

Nagyon sok orosz meg azért került a GULÁG-ra, mert volt a norma, hogy mennyieknek kell oda bekerülni!

És a normát, mint tudjuk, tartani kell...

**FORMABONTÓ EMLÉKEK, RENDHAGYÓ GONDOLATOK
A GULAG-EMLÉKÉV KAPCSÁN**

Jómagam annak a nemzedéknek a tagja vagyok, aki kamaszként, lázadó ifjúként élte át a rendszerváltásnak nevezett folyamatot, amelyről később kiderült, korántsem az volt, aminek látszott. Mindegy most már, akárhogy is volt, akkor is a legszebb éveim közé tartozott az az időszak.

Előtte úttörő még voltam, bár általában szabotáltam az őrsi foglalkozásokat: nem mentem el azokra. Igaz, néha osztályfőnöki figyelmeztetés terhe alatt kötelező volt részt venni rajtuk, bizonyos fontos elvtársak miatt. Egy ilyen foglalkozás emléke ragadt meg csupán bennem, amikor meglátogattuk a helyi munkásöröket, akik büszkén mutogatták cuccaikat, gépkarabélyaikat. „Ha jönne a diverzánsok, elbánnánk velük” – mondták. Maguk sem gondolták talán, hogy 2-3 év múlva a saját elvtársaik lesznek a diverzánsok, akik felszámolják a munkásörséget... Gimnáziumba kerülve a KISZ-be már nem léptem be, így elmaradt az a közösségi élményem is, amikor 1 év múlva az osztálytársak lelkesen égették el KISZ-tagkönyveiket. Nekem nem volt mit elégetnem, eleve hülyeségnek tartottam az egészet, így be sem léptem. Szüleim sem erőltették, pedig édesapám párttag volt, de a becsületes, nyíltszívű fajtából. Illetve, ha jobban meggondolom, akkor már nem volt párttag, évekkal előtte, talán 1985-ben kilépett, amikor azért ez nem nagyon volt még szokásban. Gyanús is lett az elvtársak számára, jártak a nyakára, nem tudták megemészteni a lépését. Édesapám a szocialista vállalatok ügyeivel foglalkozó ügyész volt, okos, értelmes ember, aki átlátta az egész rohadást, amit létező szocializmusnak neveztek, és megcsömörlött az egésztől. Otthagyták őket, mint Szent Pál az oláhokat. A rendszerváltás környékén néhány volt elvtárs, immár az MDF színeiben megkereste, hogy lépjen be az MDF-be, politizáljon. Elhárította őket, mondván: nem lenne helyénvaló, hogy ő, akiről tudták a városban, hogy párttag volt, hirtelen az ellenkező oldalon kezdené el hirdetni a szép új világ ígét. Ez úgy látszik, a többi elvtárs számára nem okozott lelkiismereti gondot. Neki igen. Bár már régóta nem volt se komcsi (ahogy szegény nagymama mondta), se párttag, becsületes magyar emberként, a magyar irodalom és történelem rajongójaként élte nyugdíjas éveit.

Én is valahogy zsigerileg utáltam a „komcsikat”, ami talán abból is adódott, hogy pont a lázadó korszakomban talált a rendszerváltás. És hát egy becsületes fiatal mi ellen lázad? Pont az ellen a berendezkedés ellen, amiben él. Lelkesen hallgattam a kéz alatt beszerzett illegális punk kazettákat („Rohadt büdös kommunista banda, MÉR nincsenek ezek felakasztva, Dúli dúli a réten, Dúli, dúli a réten – CPG zenekar), hallgattam az akkor még valóban tabudöntögető Vasárnapi újságot, 168 órát a rádióban, olvastam az egyre-másra megjelenő leleplező könyveket 1956-ról, Sztálinról, Rákosiról, az 50-es évekről, néztem a moziban az egyre szókimondóbb magyar történelmi filmeket, olvastam a Hitelt, a Reformot és az egyéb, akkoriban megjelenő szabad sajtótermékeket.

Néhány évvel azelőtt az általános iskolában nem is volt szó történelemórán a kommunisták által elkövetett rémtettekről, a bolsevik rendszer gyalázatáról. Megemlítették ugyan a tankönyvekben Sztálint, Rákosit, a „személyi kultusz éveit”, de hogy ezek mögött valójában milyen infernális rémtettek rejtőztek, arról szó nem esett. 1956-ot alkoholista csőcselék randalírozásának írták le, GULAG-ról, a „felszabadító” Vörös Hadsereg kegyetlenkedéseiről hallgattak az akkori tankönyvek. Pár év múlva, már a gimnáziumban megint teljesen más történelmet oktattak tanáraink, amely azért közelebb állt a valósághoz. De ez már a 90-es évek elején volt.

A történelmet mindig a győztesek írják. Mindig az aktuális államhatalom érdekei szerint írják a tankönyveket, tanítják a gyerekeket. Ez mindig így volt, most sincs másképpen. Ezzel már tizenévesen is szembesültem. Ezért, megtanulva a leckét, mindig gyanakvással tekintek a mindenkori hatalom által sulykolt „igazság”-tartalmakra, ideológiákra, történelemértelmezésekre.

Mindig bántotta az igazságérzetemet, hogy a XX. század történelemformáló ideológiái között miért tesznek különbséget. Ha elítélik a náciizmust, miért nem ítélik el ugyanolyan eréllyel és súllyal a kommunizmust? Márpedig ez a helyzet, a kommunista örökséggel, eszmével még mindig „gyengéden” bánnak akár az EU-beli, akár a magyar döntéshozók, tudósok, történészek, közéleti emberek. Vegyük azt az egyszerű példát, hogy sokkal nagyobb sértésnek számít az a közéletben, ha valakit lenáciznak, mint ha lekomcsiznak. A kommunizmus egy ember, Isten és nemzetellenes ideológia, amely 100 000 000 ember életét követelte, egy olyan borzalom, amely Magyarországnak talán többet ártott, mint a 150 éves török iga. Nemcsak emberi életek százezreit követelte, hanem megmérgezte a lelket és a szellemet is. Hatásai a mai magyar társadalomban is elevenen élnek és tovább mérgeznek.

Nem látom azt, hogy a mai ifjúság kellőképpen tájékozott lenne a kommunista eszme gyilkos mivoltáról és a történelmi tényekről. Mennyit tudnak például a fiatalok, de akár a középnemzedék is az 1944-es nyíregyházi eseményekről, a kommunizmus nyíregyházi áldozatairól? Sajnos, tapasztalat alapján mondom, szinte semmit. Pedig itt, Nyíregyházán is olyan abszurd és gonosz módon virradt a kommunista hajnal, amely a maga nemében páratlan volt. Az, hogy a Vörös Hadsereg hadműveleteinek megtorpanását (melyet a német-magyar katonai egységek hősi ellenállása okozott) azzal próbálták a pszichopata tömeggyilkosnak, Sztálinnak megmagyarázni, hogy a létezőnél sokkal magasabb számúnak mutatták be az ellenséget. Ennek bizonyításához rengeteg „hadifogoly” kellett, vagyis a szerencsétlen nyíregyházi civil lakosság, akiket összefogdostak és a GULAG-ra szállítottak meghalni. Ez csak egy abszurdan gonosz rendszer keretein belül történhetett meg.

Egy olyan infernális, démonikus mélység kavargása, amelyre a világtörténelemben még nem volt példa, áll az egész bolsevizmus-kommunizmus eszmevilága mögött. Persze az eszme elkötelezett hívei gyakran mondogatják: maga az eszme jó, csak éppen a megvalósítása siklott ki minden esetben. Szánalmas érv. Amennyiben csak egyetlen egy olyan kommunista-

bolshevik eszméken alapuló társadalmi rendszert tudnának mutatni a világtörténelemben, amely nem vérben, bűnben fogant, nem vérben és bűnben bontakozott ki, és ami nem nyomorította meg, aki csak találkozott vele, akár testileg, akár szellemileg, akár lelkiileg, akkor elismerném igazukat. De ilyet nem tudnak mutatni. Persze, nem adják fel: hiszen hamarosan ember indul a Mars felé, illetve más naprendszerek bolygóit is felkeressük szondáinkkal, hátha, hátha ott megvalósult a kommunizmus... A remény számukra nem hal meg.

A bolshevik eszmerendszer, a „csodálatos” marxi ideológia súlyos tévedéseit, hazugságait, téves világértelmezését könyvek tucatjain keresztül lehetne bemutatni. Ezt nálam sokkal kompetensebb, felkészültebb tudósok, filozófusok, történészek már megtették.

Ha néhány szóban kellene összefoglalni, hogy a kommunizmus miért okozott ekkora rombolást és szenvedést a világtörténelemben mindenütt, ahol csak megjelent, akkor elég lenne ennyit mondani: a feje tetejére fordított mindent, ami addig normálisan működött a hagyományos kultúrákban, és évezredek tradícióját megsemmisítve elvágta az embert Istentől, valamint saját benső lényegétől. Ennek fizikai megnyilvánulása és okozata pedig a feltartóztathatatlan erőszak és rombolás. Az embert és a társadalmat homályos, ösztönökben, szenvedélyekben gyökerező infernalis erők irányításának tette ki. Az embert leredukálta a testi ember, az evő-ivó-szaporodó-termelő rabszolgaember szintjére. Az emberi szuverenitás nagysága, az önállóság, a szabad ember és a szabad nemzet eszményképe helyébe a tömegembert, a konformista, megalkuvó, kicsinyes érdekekért önmagát és nemzetét eláruló elvtársat, valamint a nemzeteket egy formátlan masszában egységesíteni (nem egyesíteni!) akaró internacionalét helyezte. A kommunizmus eredménye, amennyiben megvalósul: az emberalatti ember és a nemzetek alatti világdiktatúra.

Ezzel a homályos, sötét masszával, az emberellenes ideológiával Nyíregyháza szorgos, évszázados keresztény hagyományok, tradíciók szerint élő polgári és paraszti lakossága először (az 1919-es sötét intervallumot nem számítva) 1944. november 2-án találkozott. A háború során sok borzalmat átéltek, de amit a megszálló szovjetek műveltek, arra senki nem volt felkészülve. A gyilkosságok, rablások, nők tömeges megerőszakolása után Nyíregyháza megmaradt férfi lakosságának nagy részét, 2300-2800 embert egészen egyszerűen elhajtották, többségük sosem tért vissza. Útközben, Moldáviában és a Szovjetunió megsemmisítő táboraiiban lelték halálukat, jeltelen sírban nyugszanak. Nyíregyházán így mutatkozott be a felszabadító szovjet, bolshevik rendszer. Vérrel, könnyel, szenvedéssel, árvasággal, özvegyiséggel. Sokáig, évtizedekig beszélni sem lehetett az áldozatokról.

Most már beszélni lehet az áldozatokról, méltóképpen megemlékezni is szabad, sőt illendő is.

Csendesen gyertyát gyújtunk emlékükre minden évben így, halottak napja közeledtével, amikor a természet is elcsendesül, nyugovóra tér. Különösen fontos ez azoknak, akik családjuk révén érintettek a történetekben.

Azonban talán kevesen vannak azok, akik végiggondolják, mi és hogyan vezetett ide. A történelem az élet tanítómestere. Viszont fájdalmasan keveset tanulunk tőle. Sokan a mindennapi kényelem, a jó meleg és a napi cukorka-adag reményében ma is készek behódolni ember- és Istenellenes ideológiáknak. Pontosabban nem is hódolnak be: elég csak az, hogy életükből általában véve száműzik a tradíciókat, hagyományokat, és a fontossági sorrendben minden elé teszik saját boldogulásukat, jólétüket. Még ha ezzel el is árulják saját eszményeiket, saját magukat, gyermek- és ifjúkori álmaikat. Az ember saját magát tudja a legészrevétlenebbül elveszíteni. Minden más, külső, földi javak hiányát rögtön észreveszi. Saját magának elvesztését talán csak a halál pillanatában, ha nem alussza át azt is. Viszont akkor már túl késő...

Hamvas Béla az évezredes Tradíció nyomán megalkotta az „inkább élet” és a „több mint élet” fogalmát. Inkább élet: megalkuvás a földi javakért, elfordulás a lét központjától, saját magam központjától. Lefelé élni. Több mint élet: a sorsdöntő pillanatokban készen állni az áldozathozatalra, önmagam múltó érdekeinek vagy éppen létének feláldozására annak tudatában, hogy van valami, ami több mint az élet, és ez az igazi Élet. Felfelé élni.

Hamvas Béla aszerint osztályozta a társadalmi berendezkedéseket is, hogy mit tart fontosabbnak, mit állít centrumába: az életet, vagy életen túlit. Zsenijével már az ötvenes-hatvanas években azonos csoportba, az „inkább élni” csoportjába helyezte a diktatúrákat, a kommunizmust, de a liberális fogyasztói társadalmakat is. A „több mint élet” csoportjába pedig a „felvilágosodásig” tartó tradicionális királyságokat, monarchiákat (amik nem azonosak a mostaniakkal, semmiféle tekintetben sem).

Formabontó módon tehát azonos gyökerekkel rendelkezőnek tartotta a kapitalizmust-liberalizmust (globalizmust) és a kommunizmust is. Szellemi értelemben ez valóban helytálló megállapítás. Ha megnézzük a fentebb bemutatott ismérveket, amik a kommunizmust jellemzik, néhány kivételtől eltekintve ugyanazokat a mozzatóerőket és jellemzőket találjuk (a tömeggyilkosságokat és a terrort kivéve): a liberális kapitalizmus is a feje tetejére fordított mindent, ami addig normálisan működött, elvágta az embert Istentől, valamint saját benső lényegétől. Az embert és a társadalmat homályos, ösztönökben, szenvedélyekben gyökerező infernális erők irányításának tette ki: fogyasztani, fogyasztani, élvezni, jólérezni, kellemesen elkábulni. Az embert leredukálta a testi ember, az evő-ivó-szaporodó-termelő-fogyasztó rabszolgaember szintjére, aki lehetőleg nem tesz fel saját létezésére vonatkozó kényelmetlen kérdéseket, nem gondolkodik, csak az előre megállapított keretek szerint. Az emberi szuverenitás nagysága, az önállóság, a szabad ember és a szabad nemzet eszményképe helyébe a tömegembert, a konformista, megalkuvó, kicsinyes érdekekért, élvezetekért, jólétért önmagát és nemzetét eláruló szabados embert, valamint a nemzeteket egy formátlan masszában egységesíteni (nem egyesíteni!) akaró globalizmust helyezett. A liberális globalizmus eredménye, amennyiben megvalósul: az emberalatti fogyasztó szubhumanitás, és a nemzetek alatti globális diktatúra. Amely az

emberi életre ugyanúgy tekinthet, mint a kommunizmus: mint feláldozható, kicserélhető, eltüntethető semmiségre.

Messzire jutottunk a GULAG-ra elhurcoltakra való emlékezésünk során... Csak próbálom levonni a tanulságot, a mai ember számára is felhasználhatóvá, útmutatóvá tenni a sokezer nyíregyházi áldozat emlékét, hogy ne legyen hiábavaló kegyetlen haláluk. Emlékezni kell, hisz ezt kívánja a tisztesség. De hiszem azt is, hogy a százmilliós bolsevik áldozatok tanítani is akarnak minket: gondoljuk át azt, hogyan lett egy emberellenes ideológia uralkodóvá a világon. Az egész egy hibás és feje tetejére fordított eszméből eredt, mely meg akarta fosztani az embert Istentől, és saját méltóságától is. És arra is tanítanak minket, hogy a kommunizmus csontvázas kísértete ma is köztünk lebeg: még ha nem is kommunizmusnak nevezik, és látszólag semmi köze nincs is hozzá. Könnyű bűvkörébe kerülni, hiszen jólétet, kényelmet, kellemes kábulatot, és (Hamvas Béla szavával élve) „cuncit” kínál. És behódolva neki, elveszítjük azt, ami lényegünk. És ha behódolunk, ha feladjuk a Lét-et az életért, a kísértet újra testet ölthet...

Adja Isten, hogy ne így legyen!

Szegedi Sándor
tanár, könyvtáros, szociális munkás

Vengrinyák János
SZÁMVETÉS

1

Nem vagyok én gyűlölködő,
Kákán is görcsöt kereső –
De el kell döntenünk végre,
Hol van Hazánknak a helye?

Európába visz utunk?
Példa erre dicső múltunk.
Mi nem vitézkedtünk volna,
Hol lenne ma Európa?

Vajon eddig hol lehettünk?
A Balkánnal verekedtünk!
Nem álltak meg egy fűtyszóra.
Védünk téged, Európa!

Igazat akarok írni!
Történeteket felsorolni!
Döglött lovat mért rugdosni?
Hogy ne feledje el senki.

Nyakunkon a tatár, török.
Habsburgokkal a harc örök.
Ország vérzett száz határon,
Vésszel jött a Vörös Járom!

Bíz, nem vendégségbe jöttek,
Amit találtak, azt vittek.
Hoztak sok dumát, maszlagot,
És a nagy Vörös Csillagot.

Jogot kaptak az ittléthez,
Nagy Hatalmak így döntöttek -
Vége lett a háborúnak...
Odadobtak martaléknak!

Akadnálunk követője,
A sok munkakerülője,
Ki dolgozni sosem szokott –
Eltárskáim! Pofázzatok!

2

Hol volt a szakmai tudás?
Lényeg, legyen jó az elvtárs:
Vezető, ki sokat tudott,
Örült, ha lapátolhatott.

Felpezdült a terrormunka,
A gyárakban a sok duma.
Szemináriumba jártak,
A „derék magyar elvtársak”.

Utánpótlás tódult bőven,
Kocsmabűzös levegőben –
Kéklett a sok tányérsapka,
Nőtt az ÁVÓSOK hatalma!

Az idegen fényben égtek.
Nem voltak ők keresztények.
Jól jött az a régi lecke,
Oszd meg és uralkodj fölötte...

Azt nagyon is jól értették,
Kiszolgálták a „nagy testvért”.
Ők szabták meg, ejnye-bejnye,
Ki üljön a bársonyszékbe!

Elkövettek sok gaszágot:
Csaltak is a választáson.
Autóval járt mozgó brigád,
S többször szavazott az elvtárs.

Elvakított szegény ember,
Szívük tele gyűlölettel.
Gondoskodott a párt róla,
Magyar – magyarnak hóhéra!

A pribékek nem pihentek!
Jaj az osztályidegennek!
Kiknek őse szorgoskodott
És maga is sokat dolgozott...

3

Elég volt egy gyanúsítás:
Kevés a beszolgáltatás,
Vagy a terményt elrejtette?
Az ÁVÓS már összeverte!

Hiába volt a nagy aszály!
Kinyögni a dézsmát muszáj,
Amit nem vitt csapi vonat,
Az elvtársaknak megmaradt!

Nem nézték e csekélységet,
Hogy a földben több nem termett.
Nem fizették be az adót,
Már küldték a végrehajtót!

Mentek is ám ők serényen,
Gazda állt a puska-végen.
Örült, hogyha szabad maradt!
Szemeiből a könny szakadt...

Nem becsültek embereket,
A sok apró gyerekeket.
Mert a „nincsből” nem fizetett,
Elvitték az egy tehenet!

Mi, gyerekek nagyon sírtunk,
Ahogy Cifrától búcsúztunk.
Benn él mélyen a lelkembe'
És velem lesz eltemetve...

Ólból tyúkot összeszedték:
Zsírosbödönt ürítették,
Süldő malacot elvitték,
A padlást is leseperték!

Végrehajtották az írást,
Tanítható gaztett, bizvást
Szégyenében pirult volna
Jó defterdár, ha ezt látja!

Gulágra is vitték sokat,
Nézik nincs Tízparancsolat!
Elvették a nevet sorba!
Számot írtak a zubbonyra!

4

A Vérbíró serénykedett,
Kegyetlenül ítélkezett.
Nyomában özvegy és árva!
Hóhérnak van sok munkája...

Elég volt kis tüzet rakni,
Kútnál szalonnát sütni,
Ráfogták, és ez volt veszte,
Hogy ő a nép ellensége!

Nem tudtak már mit kezdeni,
A TÉESZBE behajtani.
Az adót rendesen fizette,
Okot találtak vesztére.

Legelőn a csordakútnál,
Ott fű nem nő, de van nagy sár,
Búzatábla körbeszántva,
Villámtól sem égett búza...

Távolság is elég nagy volt,
Szegény ember már régen holt!
Bíró halálra ítélte!
Hóhér rögvest felkötötte!

Helyébe ment ki a brigád,
Mekapta az akasztófát!
Egy nap alatt megment gyorsan,
Vártak ítéletre sokan!

Elrettentés volt az első,
Lássá felnőtt, gyerek felnő,
Emlékeket nem feledi,
Apja lábát szél verdesi!

Felosztottak nagybirtokot,
Szegény paraszt földhöz jutott.
Kis ideig örülhetett,
Ősi jussa odaveszett!

Diktatúra osztott-fosztott.
Városról falura hajtott,
Mélyre ásni a nagy árkot,
Munkás – paraszt barátságot.

5

Agitátor, mint pióca
Ragadt a dolgos parasztra.
Nem hagyták élni, dolgozni,
Éjjel sem őket aludni!

Beálltak „önként és dalolva”!
Börtöntől magukat óvva.
Vitték földet és jószágot,
Sok be nem teljesült álmot...

Pestről került le az osztás,
Mennyi a beszolgáltatás.
Mely táblába mit kell vetni,
A kapát nem fogta senki!

Jó dolgos a paraszt ember,
Kivált, ha magának termel.
Nyakas, de jó gazdálkodó,
Nem kell mellé irányító...

TÉESZNEK nincs jövedelme:
Elyelve az állam pénze.
Búza helyén dudva terem,
Jegyrendszer és veszedelem!

Eltereljük a figyelmet
A bűnűkről, mit vétettek,
Vétkes az volt, az a réteg,
Kik magángazdaként éltek!

Ők tartották az országot!
Elviselve galádságot,
A sok acsarkodó hibát,
Melyet Isten meg nem bocsát!

Kilátástalanul éltek,
Falvakból városra mentek,
De mint múltban a jobbágyak –
Kötve voltak kezek-lábak...

Nem mehetett ám mindenki,
Elbocsátót kellett vinni,
Az elnököt megkövetve
Kiadhatta jókedvébe'.

6

Sakkoztak az emberekkel,
Nem voltak más, mint egy tétel.
Ki nem lépett soraikba,
Nem a szekerüket toltá!

Lezárták a határokat;
Szétszakított családokat.
Besúgó lett: szomszéd, barát,
Otthon vert az ember tanyát...

Nem is mert már kimozdulni,
Templom előtt beszélgetni.
Dupla a bűn, ha így történt,
Betartatták jól e törvényt!

Utcán sem mertek megállni,
Ismerőssel szót váltani.
Beköphette az, ki látta,
Vagy aki megállította...

Jól működött ez a rendszer,
Mert volt elég gyarló ember.
Megtalálták a megoldást,
Mivel fizessék a sűgást...

Az oktatást tönkretéve,
A papokat elkergetve.
Nem kell Isten, nem kell vallás!
Párté legyen a hitvallás!

Hamisított történelem,
Oktatásban vakfegyelem.
Tanítók mást nem tehettek,
Pártnak engedelmeskedtek!

Közülük is maradt rendes,
Kinek lelke bűntől mentes.
Évekig nézte a rácst,
Katedrát álmában látott!

Volt, aki melléjük szegült,
A dogmájukkal egyesült.
Jó állással, Kossuth-díjjal,
Többük háját kenték zsírral...

7

Nesze neked Magyar Szellem!
Eltakarta a nagy verem.
Nem lehetett szólni róla,
De harsogott a csasztuska.

Emlékembe visszanezve,
Néptanítót számba véve,
Tudást adni igyekeztek,
Mit lehetett, meg is tettek.

Tudta a jó derék tanár,
Hanyagságért pálca kijár.
A gödörből ki kell jutni.
A tudást nem lehet elvenni.

Lelki terror volt ő rajta,
Be volt kötve igaz szája.
Dicsérni kellett a rendszert,
Túl kellett élni a kényszert.

Nem számított a nagy nyomor,
Hogy üres maradt a gyomor!
Szegény gyerek dértől fázva
Mezítláb ment iskolába!

Ezért nem félttem magunkat,
Igazlelkű magyarokat.
Sok tragédiát megéltünk!
Mégsem rogyant meg a lelkünk...

Ki is tört a forradalom!
Népünk alatt nincs már alom...
Két lábra állt méltósággal!
Jogos, ősi öntudattal...

SÖTÉT NAPOK – FEKETE ÉVEK
Antológia

TARTALOMJEGYZÉK	oldal
KÖSZÖNTJÜK AZ OLVASÓT!	3
Gutléber Magda: A SZÍVEM IS FÁJDALMASAN DOBOG... ..	4
Petrusák János: FÁJÓ EMLÉKEZET: GULAG-GUPVI	6
Munkatábor és barakk sematikus rajza	19
Petrusák János: KÖZVETLEN ÚT A MUNKATÁBORBA.....	21
Dr. Reszler Gábor: AZ ELHALLGATOTT MÚLT	27
Hajzer Andrea: KÉNYSZERÜDÜLÉS A GULÁGON	29
VÉSZIDŐK POLGÁRMESTERE	32
Dr. Fazekas János fotóalbumából	38
Vengrinyák János: TRANSPORT	41
Hajzer Andrea: GULÁG-VILÁG	42
Petrusák János: SZÖKÉS A TÁBORBÓL.....	45
Dr. Daragóné Cserenyák Katalin: APA NÉLKÜL FELNŐNI.....	49
Fekete napok Nyíregyházán	51
Az emlékezés néhány nyíregyházi helye	53
Vésziidők dokumentumai.....	57
Király-Acampora Anikó: AZ ÖRÖK MENYASSZONY.....	61
Petrusák Magdolna: MIT TANULTUNK – TANÍTOTTUNK?	63
Hajzer Andrea: CSELÉDBŐL GULÁGISTA.....	69
A Magyar Nemzeti Levéltár Sz-Sz-B. Megyei Levéltárának anyagából	76
Dr. Daragóné Cserenyák Katalin: SZOLYVA – Emlékeznünk kell... ..	85
GULAG emlékhely Szolyván.....	87
Szabics Péter: EGY A KETTŐEZER-NÉGYSZÁZBÓL	89
Petrusák Magdolna: NEKEM NEM VOLT NAGYAPÁM	90
Alapi Attila: TUDÓSOK A GULAGON.....	93
Petrusák János: VÖRÖS NORMARENDszer	96
Szegedi Sándor: FORMABONTÓ EMLÉKEK – RENDHAGYÓ GONDOLATOK.....	99
Vengrinyák János: SZÁMVETÉS	104

Melléklet korabeli újságokból

„Minden igyekezetünk az, hogy amit eddig szavakkal hirdettünk, azt most tettekkel bizonyítsuk...“

Valentiny Ágoston igazságügyminiszter lelkeleg ható beszéde a Nyíregyházi Szociáldemokrata Párt vasárnapi közgyűlésén

Balogh István miniszterelnökségi államtitkár részletes beszámolója a moszkvai fegyverszüneti tárgyalások menetéről

Vasárnap délután történelmi jelentőségű népgyűlést tartott a nyíregyházi Szociáldemokrata Párt. A Korona-szálló nagyteremben a demokratikus polgárság hatalmas tömege vonult fel, hogy tanúja legyen annak a nagyfontosságú beszámolóknak, amelyet az első demokratikus kormány egyik legkiválóbb képviselője, Valentiny Ágoston igazságügyminiszter tartott.

Ezenek a népgyűlésnek nem volt propaganda jellege.

Ide maga a nép jött el meghallgatni azt az embert, aki szintén a népből való és akit demokratikus ténykedéséért a múlt rezsime üldözött és börtönbe vett.

Az igazságügyminiszterrel együtt érkezett Balogh István miniszterelnökségi államtitkár, a fegyverszüneti delegáció egyik tagja, dr. Réczey László, miniszteri tanácsos, igazságügyminiszteri államtitkár, Antalffy József, szociáldemokrata nemzetgyűlési képviselő.

A gyűlésen résztvett, dr. Erőss János, Szabolcs és Ung k. e. e. vármegye főispánja, és Fazekas János a város polgármestere is. A népgyűlésen a város híradalmának minden rétege képviselve volt.

A gyűlést Fazekas János Nyíregyháza város polgármestere nyitotta meg „Barátság” köszöntéssel. Utána Balogh István miniszterelnökségi államtitkár beszélt.

A következőkben nemcsak a fegyverszüneti feltételek szövegét szerelném elmondani, hanem bele szeretnék szólni beszédembe valamit azokból az impressziókból, amiket útközben és később Moszkvában szerettem, hogy az Önök érzelmeit a magaméhoz hangoljam.

December 28-án indultunk Debrecenből vonaton. Az út Aradig olyan volt, hogy fájdalmas. Minden magyar embernek összeszorult a szíve. A vasutvonal mentén a pályaudvarok romjai, kiégett lakóházak, üszkös falak, csupa pusztulás és rom. Még Arad is ezt a képet mutatja, de Aradon túl, egész Ploestig alig látható nyoma a háborúnak. Ploest már szintén romokban hever, hiszen hosszú ideig igen fontos állomása volt az angol-szász liberátoroknak. Jassig megint bébéli a kép a vasutvonal mentén. Jass azonban szintén tönkretéve. Itt volt ugyanis a német-román ellenállásnak egyik fontos védelmi vonala.

Amint mondtam, Aradtól Ploestig alig van nyoma a háborúnak és mindannyian szorongó szívvel gondoltunk arra, hogy mi lett volna, ha mi is észbekapunk akkor, amikor Románia. Mi lett volna, ha nincsen október 15-én, ha nincs Szilasi (fuj, vele!). Akkor

az ország nagyrészt megmennehetik volna.

De elcsúszott ezek a gondolatok, mert Bessarabiában másként, Ukrajnában és Oroszországban olyan

jönnek vissza, mert így végre módunkban lesz.

hogy magyarok lehessünk. (Ejjen!) hogy magyar érdekeket szolgálhassunk és magyar jövőt építhessünk

Balogh ezeketán tovább folytatta beszámolóját moszkvai élményeiről. Megérkezett Moszkába, hajnalban 2 órakor. Az úgynevezett kiewi pályaudvaron fogadták bennünket. Nem úgy, mint egy legyőzött kis állam képviselőit, hanem mint bármely más nagyhatalom delegációját. Dekanozov és fogadták bennünk Állami tisztviselő előkelő szállod bennünket és a kódszámban rész mely nagyhat

— Moszkra bizonyos tek de nem szövetség Tudnillik látva az elő. A előzék előzet egy nehol dol

engedhetjük és meg sem érdemelnénk a szabadságot, ha eltűrnénk, hogy mások szerezzék azt vissza számunkra és mi pedig ölberet közel váránánk az események alakulását.

De nem kell megijedni a szerződésnek ettől a pontjától, mert összesen csak 140.000 katonáról van szó, amíg a Németeknek 1.200.000 ember adtuk, mégpedig a magyar érdekek ellen.

Mert nem volt magyar érdek, hogy szakszervezeti magyar asszony maradjon üresen és szakszervezeti magyar gyermek árva.

140.000-ből is csak haljdonképpen, mert fogynak a magyar en-

Hogyan látják a hivatalvezetők Magyarországot demokratikus újjáépítésének módozatait?

A „Magyar Nép” körkérdést intézett a pártok és hivatalok vezetőihez Magyarországot demokratikus újjáépítésének módozatairól. A beérkezett és már eddig leközölt hozzászólások az olvasó közönség legszélesebb rétegeiben érdeklődést és az igazán nagy problémáknak kijáró elmélyült figyelmet eredményeztek. A Magyar

Kommunista Párt, a Radikális Demokrata Párt és a Szociáldemokrata Párt nyilatkozatait után mult számunkban a főispán cikkével megkezdjük a hivatalvezetők hozzászólásainak közlését. Jelen számunkban folytatjuk a hivatalvezetők megadó vallatását.

Fazekas János polgármester:

— Magyarország demokratikus újjáépítésének módját az adott helyzet diktálja. Az elmúlt idők osztályérdekeket szemelőtt tartó vezetőinek államvezetése az előreléptett katasztrófához vezetett. A háború vihára

— A szabad földön dolgozó szabad munkásság fogja kittermelni magából azt az igazi demokráciát, ami, hiszem, példadadó lesz itt Európának ezen a táján.

„a fenti újságcikkek ingyenes közléséhez köszönjük a Mórincz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár – Nyíregyháza engedélyét”

Nyíregyháza a nép ellenségeit megbüntetés
Kaptuk a következő levelet: „Akkorok mindig üdvözlendő Ur! Népezt mert úgy látjuk, hogy a magyar népnek, hogy önkénteskedést és igazi demokrácia szellemében megválassza, különösen a szakszervezetek, amely a magyar népet képviseli.”
— A mi országunkat teljesen demokráciát!

— Jelenlegi nem kezeltünk mindent az alapoktól: a földből és az embertől, akaratát és munkáját. A régi világ vezetői a földön keresztül tartották vissza a demokratikus...
...és nem, ha erre képessége és tehetősége van, lehessen olyan tanult ember, amelyet a kiéltendő közoktatási rend legmagasabb képzettsége meg fog engedni. Erre lezalkalm...